

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

БАС РЕДАКТОР

Ж.О. Жылбаев - п.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының президенті, ҚР БҒМ

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ

Н.Ж. Шаханова - филос.ғ.д., профессор

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ

М.Е. Мұқатова - п.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА вице-президенті

А.М. Мамырханова - т.ғ.к., доцент, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА ғалым-хатшысы

Ж.Ж. Наурызбай - п.ғ.д., профессор, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Тәрбие және этномәдениет бөлімінің меңгерушісі

Г.Д. Баубекова - п.ғ.д., профессор, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Тәрбие және этномәдениет бөлімінің бас ғылыми қызметкері

Д.П. Қожамжарова - п.ғ.д., профессор, Тараз педагогикалық институтының ректоры

Л.А. Худенко - п.ғ.д., доцент, «Ұлттық білім институты» ғылыми-әдістемелік мекемесінің ғылыми-зерттеу институты директорының орынбасары (Беларусь Республикасы)

В.Н. Скворцов - э.ғ.д., профессор, А.С. Пушкин атындағы Ленинград мемлекеттік университетінің ректоры (РФ)

Л.В. Моисеева - п.ғ.д., профессор, Орал мемлекеттік педагогикалық университетінің кафедра меңгерушісі, (Екатеринбург қ., РФ)

С.Ж. Пралиев - п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ ректоры

М.Н. Сарыбеков - п.ғ.д., профессор, М.Х. Дулати атындағы ТарМУ ректоры

Б.А. Жетпісбаева - п.ғ.д., профессор, Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ, шетел тілдері факультетінің деканы

С.В. Чернышенко - білім беру бағдарламаларының менеджері, Кобленц-Ландау университетінің профессоры (Германия)

Л.С. Сырымбетова - п.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Үштілді білім орталығының директоры

Г.С. Құдайберген - Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, Шағын жинақты мектепті дамыту орталығының директоры

Редактор - Құсайынов О.А.

Корректор - Мұхатаева Б.М.

Корректор - Жакишева М.К.

МАЗМҰНЫ

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

А.Б. Ағзамова, Ф.Ш. Терезулов
Педагогикалық ғылым мен тәжірибе бірыңғай динамикалық жүйе ретінде.....3

А.Ж. Сағындықова
Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру жолдары.....12

А.Т. Қажмұратова, Е.А. Шнайдер
Қазақ тілі сабағында танымдық белсенділікті арттыру жолдары.....15

Б.К. Өтемұратова
Ресурстық орталықта оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қалыптастыру үрдісін ұйымдастырудың ерекшеліктері.....17

А.А. Итжанова
Таңдауы бойынша курстар:
рөлі және мазмұны.....22

З.Қ. Омарова
Бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделу факторлары.....26

Ж.Г. Нұрмұхаметова, С.Н. Жиенбаева
Мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің сабақтастығын қамтамасыз етудің кейбір аспектілері.....29

А.С. Ескендірова
Қазақстанның мектепке дейінгі білімі:
қазіргі жағдайы мен даму перспективалары.....34

С. Тлемісов
Сұрақ-жауап интерфейсі білімді тестілеу жүйесіне енгізу туралы.....37

С.Б. Жангелдинова
Қазақстанның жоғарғы оқу орындарындағы инклюзивті білім беру.....41

ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

А.П. Байшағырова
Моральды сабақ беруге негізделген екі шығарманы салыстыра талдау.....43

Ш. Уайсова
Музей және жас ұрпақ.....46

А. Бақыт
«Адам бол!» ұстанымы – заманауи білім берудің басты қағидасы ретінде.....49

Л. Мұратбек
Студентерге рухани-адамгершілік білім беруде психологиялық қолдау көрсету.....53

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі.

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде есепке тіркеліп, 2003 жылғы 15 қазанда №4334 Ж куәлігі берілген.

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде 2008 жылғы 30 желтоқсанда №9838-ж куәлігімен қайта тіркелді.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!

Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.

Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Меншік иесі: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК. 2000 жылдың мамырынан шыға бастады. Басылым 3 айда бір рет шығады.

Мекенжайы:

010000, Астана қ.,
Орынбор көшесі, 4
“Алтын Орда” БО, офис-1500.
тел.: 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Басуға 03.05.2016 ж. қол қойылды.
ш.б.т. - 6,2. RISO басылым.
Таралымы - 300 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның баспа орталығында
басылып шығарылды

ӘДІСТЕМЕЛІК МЕКТЕП

С.Т. Сеңкібаев, А. Т. Мұратбеков
Білім беру саласындағы кадрларды аттестациялаудың педагогикалық тәсілдемелері.....57
К.А. Исентаева
Педагогтердің біліктілігін арттыру саласындағы мониторинг қызметінің міндеттері.....61

БОЛОН ПРОЦЕСІНІҢ ІСКЕ АСУЫ

Г.Т. Көкенова
Жоғары оқу орындарындағы сапа менеджменті жүйесі мен білім сапасын қамтамасыз ету жүйесі арасындағы байланыс.....66

ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІС

А.У. Үмбетов, Б.С. Садықова
Бір ості кристалды жүйедегі лазер сәулесінің интерференциясы70
А.Б. Каметова
Ғылыми зерттеудің танымдық бағдары мен әдістерінің көне гректік алғышарттары.....78
Н.Қ. Камали
Журналистің қызметінде қолданылатын әлеуметтік желілер.....81

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТАРИХЫНАН

С. Оспанұлы, К.М Мырзағалиева
Ыбырай Алтынсарин бейнесі.....85

КОНФЕРЕНЦИЯЛАР, ФОРУМДАР, СЕМИНАРЛАР

«Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында әдістемелік кабинеттердің рөлі» республикалық әдістемелік семинары (28 қаңтар 2016 ж., Астана қ.).....91

БІЗДІҢ АВТОРЛАР.....92

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ.....94

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА И ПРАКТИКА КАК ЕДИНАЯ ДИНАМИЧНАЯ СИСТЕМА

А.Б. Агзамова, Ф.Ш. Терезулов

Актюбинский университет им. С.Баишева, г. Актюбе

Аңдатпа. Мақалада педагогиканың теориясы мен практикасы арасындағы қарым-қатынас екі-жақты дамиды динимикалық жүйе ретінде түсіндіріледі. Олардың арақатынасы ашық спираль үлгісіндегі құрылым түрінде болатындығы келтіріледі. Авторлар адамзаттың білім беру жүйесін тиімді дамыту үшін оның нақты зерттеу пәнін анықтап алу қажет екендігін алға тартады. Оның бірден-бір жолы – әр адам бойында өмір бойы үзіліссіз қалыптасатын био-әлеуметтік орган Интеллект ұғымын және оның адам өмірінде ұдайы қызмет етіп отыратындығын мойындау болып табылады.

Аннотация. В статье рассмотрено взаимодействие педагогической науки и практики, представленное в виде двусторонне развивающейся динамической системы. Показано, что связь между ними имеет открытое спиралеобразное строение. Авторы доказывают, что оптимальный ход развития образовательной сферы человечества возможен лишь при полном выявлении её истинного предмета. Одним из путей для этого может явиться необходимость признания прижизненного формирования у каждого человека биосоциального органа Интеллекта и его активного функционирования в течение всей человеческой жизни.

Abstract. Pedagogical theory and practice are presented here as a kind of bilateral developing dynamic system. The interrelation between them is shown as a spiral-formed structure. The authors argue that fully effective process in educational sphere is possible only with awareness of this structure. One of its elements, in the author's view, is a human biosocial organ of Intelligence and its active lifetime functioning.

Тірек сөздер: білімнің теориясы мен практикасы, зияткерлік, ақпарат айналымының әлеуметтік кодтары мен каналдары, ғалым мен мұғалімнің даму потенциалы және педагогикалық жасампаздығы, қазіргі білім берудің теориялары мен алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибе.

Ключевые слова: наука и практика образования, интеллект, социальные коды и каналы циркуляции информации, развивающийся потенциал и педагогическое творчество ученого и учителя, современные теории образования и передовой педагогический опыт.

Key words: Education theory and practice; intelligence; social codes and channels of circulation of information; developing potential and pedagogical creativity of the scientists and the teacher; modern theories of education and advanced pedagogical experience.

В образовании наступили сложные времена. Если раньше мы довольствовались малым количеством теорий, образовательных технологий и изнывали от однообразия подходов, то ныне испытываем растерянность от их обилия. Сегодня в нашей сфере слишком много точек зрения на сущность образовательного процесса. Это естественным образом разводит педагогов по всему образовательному полю в соответствии с их индивидуальными пристрастиями.

Сопоставимый по длительности с существованием человечества опыт пе-

дагогической деятельности, успехи педагогической науки и практики, увы, весьма скромны. Относительно небольшое число убедительных результатов (при миллионах организаторов педагогического процесса и тысячах его исследователей), столь частые взлёты и падения теоретических конструкций заставляют в конце концов задуматься: а не направлены ли усилия многих ученых по ложному пути?

Что же может объединить нас в этой ситуации? Поиск ответа на вопрос: что является предметом образования? Напомним: вопрос о предмете педагогики – са-

мый запутанный в теоретическом аспекте, а практически самый актуальный. Дело в том, что многие представления о предмете образования, с учетом которых строились различные концепции и теории образования, сегодня явно недостаточны и во многом ошибочны...

Материалы недавнего семинара-вебинара «Взаимодействие педагогической науки и образования в современных условиях» под руководством академика РАО Я.С. Турбовского (27 ноября 2014 года) [1, с. 202-215] послужили дополнительным толчком для обращения к данной проблеме вновь.

Основополагающий тезис материалистической теории познания о единстве науки и практики, кроме всего прочего, охватывает и педагогическую действительность. Взаимосвязь педагогической науки и педагогической практики представляется именно той широчайшей диалектико-материалистической позицией, с которой следует рассматривать место и значение любой педагогической концепции, в том числе всевозможных подходов и технологий образования.

Все мы говорим, что наука отражает практику. Но кроме этого, наука призвана опережать и освещать путь дальнейшего прогресса практики. В самом процессе отражения педагогической практики ученые выделяют определенные этапы. Это отражение начинается с наблюдения и описания увиденного. Но простое наблюдение за педагогическим явлением не может отразить его глубинные пласты, раскрыть закономерные связи и отношения, проявляющиеся в нем. Поэтому для проверки некоторых, появившихся в ходе наблюдения за педагогическим явлением задумок и теоретических положений, проводятся эксперименты. Последующий анализ материала, описание результатов эксперимента, выведенные на их основе умозаключения должны помочь вскрытию педагогической сущности отражаемого фрагмента педагогической действительности.

Проделав путь от практики к науке, необходимо проследить и обратную связь:

как, каким образом научные положения или знания закономерностей воздействуют на существующую практику?

Успешность учебно-воспитательного процесса зависит от двух моментов: глубины познания свойств и отношений педагогической действительности, и от того, как познанные свойства используются организаторами рассматриваемого процесса. Связь эта прямолинейна, поэтому выделенные стороны педагогической действительности следует рассматривать как единую систему. Базисом этой системы, безусловно, является сложившаяся на сегодняшний день учительская практика, которая и в историческом аспекте всегда была первичной. Её актуальность и значимость для науки ничуть не уменьшились и сегодня.

1. Прежде всего, следует отметить, что сфера образования не была дана нашим предкам в готовом и совершенном виде. Сфера образования возникла в процессе жизнедеятельности людей постепенно, в чередующихся поколениях, как внешнее социальное явление. То есть можно констатировать, что становление практики образования и собственно педагогической науки и последующее развитие их взаимосвязи имеет общественно-исторический характер.

Другими словами, с самого начала образовательный труд был и все время оставался социальным, общественным трудом, вплетенным в жизнедеятельность людей, неравно разделенным между разными его участниками. Он был навязан стихийно складывающимся – и поэтому непонятным для них – биосоциальным целым. Отсюда ясно, что всеобщая зависимость индивидуальных образовательных усилий от этого складывающегося целого осуществляется через свою прямую противоположность – через частные, разобщенные и никак заранее не притертые друг к другу самостоятельные образовательные действия и операции.

2. Из вышесказанного можно сделать два вывода.

С одной стороны, сфера образования, благодаря которой наши предки отделились от животных и превратились в homo

sapiens, носит объективный характер, и её предмет не может меняться в угоду взглядам тех или иных исследователей. С другой стороны, она устанавливается исторически, приобретая всё более четкие контуры по мере эмпирического развития и теоретического осознания её человечеством. При этом развивается и предмет образования, развивается образовательная наука, совершенствуются методы и технологии образования. И развитие отмеченных сторон образовательной сферы на первых порах идет стихийно, спонтанно, а далее более или менее организовано, испытывая вначале эмпирическое обобщение, и стремясь затем дорасти до серьезного теоретического уровня. В этом случае мы вправе говорить о том, что педагоги прошлого имели дело с тем же самым педагогическим целым, только в другой, в низшей фазе его исторической зрелости. Такой взгляд существенно меняет дело, потому что тогда мы обретаем законное право логического анализа любой педагогической теории, созданной десятки и сотни лет назад.

3. Однако истинный биосоциальный предмет образования до сего дня не вычленен и однозначно не артикулирован. Он подменяется то усвоением так называемых ЗУНов, то присвоением культуры, то формированием деятельности, личности, высших психических функций... То есть, в основном он представляется своей социальной составляющей, которая, несомненно, является значимой. Но всё же это только половина всей его сути. В итоге наблюдатели, опирающиеся только на эту половину, отмечают постепенное становление биологического индивида личностью и преобразование исходной его активности в разнообразную деятельность. То есть становление человека начали отождествлять лишь со становлением и разнообразием поведения субъекта. И формирование у него некоторой деятельности с теми или иными параметрами фактически начинает означать становление личности с соответствующими качествами.

4. Исходя из биосоциальной целостности человека, необходимо различать в этой

связи собственно предмет образования и производные его функционирования. Другими словами, главным предметом образования надо признать прижизненное формирование у каждого индивида органа Интеллекта. Эта задача стояла перед человечеством на заре его истории, и также чрезвычайно актуальна она и сегодня.

Издавна многие учёные и сами неоднократно замечали, что не мышление размышляет, не память запоминает, не воображение воображает и справляет иные высшие психические функции. Но что-то удерживало их от признания возникновения некоего специфического, истинно человеческого органа, исполняющего все эти функции. Скорее всего, этому признанию препятствует прижизненный характер становления органа Интеллекта, так как до сих пор считается, что все органы человека могут закладываться только внутриутробно путем генетического наследования.

Мы предлагаем исходить из объективного становления и последующего функционирования предмета образования. Искомый предмет образования – мощнейший интеллектуальный орган, биосоциальное новообразование, формируется прижизненно (стихийно, эмпирически или более-менее научно организовано и целенаправленно) в исходном биологическом материале (мозге, в его новой коре) посредством социальной деятельности.

Последующее функционирование вновь образованного органа происходит также реально, предметно, объективно. Данный орган, составляя из поступающих сенсорных слепков разных модальностей более полную картину окружающей среды, в том числе образы своего носителя и подобных ему существ в ней, позволяет человеку вырабатывать сложнейшие программы своего поведения, адекватные динамично меняющимся ситуациям действительности, решать различные задачи и отвечать на вызовы времени.

На прижизненный и биосоциальный характер становления данного органа указывают многие факты: сравнение срезов коры больших полушарий мозга ребёнка в

первые месяцы и годы жизни, экспериментальные данные Пенфилда, психо-социальный анализ поведения детей-маугли и т.д. К доказательствам утверждаемого можно отнести и противоположные явления: этот орган может прижизненно выйти из строя и перестать функционировать, например, в результате болезни Альцгеймера.

5. Следует иметь в виду и отличие предмета педагогической науки от предметов других наук: предмет нашего познания не может быть дан и представлен непосредственно в чувствах, в ощущениях. Являясь или становясь органом отражения объективной действительности, он не способен отразить собственно самого себя.

Далее, превращение исходного материального субстрата в функциональный орган растянуто во времени и скрыто под черепной коробкой. В итоге он вынужденно изучается через свои проявления, через составные части и параметры функционирования, собственно, через свою деятельность. Кроме того, орган интеллекта худо или бедно формируется у человека в процессе жизнедеятельности в любом случае – лишь бы индивид не выпал из социума. Кажущийся автоматизм становления интеллекта исключает саму постановку вопроса его формирования. Вот педагогам и не оставалось ничего другого, как только рассматривать показатель эффективности учебно-воспитательного процесса, который считался мерой успешности и качества образования, мериллом затрат энергии на достижение определенного результата и скорости этих процессов. В общем, природа крупно подшутила над людьми и в частности над учеными-педагогами, спрятав предмет образования под черепную коробку. На поверхности остался лишь сам человек в целом и его активность.

6. Так, одни действия направлялись на освоение ребенком различных кодов, прокладывание социальных каналов для циркулирования информации, вооружение его соответствующими способами её обработки. Другие усилия человечества направлялись на всё более полное и глубокое отражение первой и второй природы и

на выработку соответствующих программ реагирования на них. Конечно, развитие обеих разновидностей деятельности шло одновременно и слитно. В итоге преследовалась общая задача повышения эффективности обучения и воспитания молодого поколения, велись поиски: чему учить, как учить? Вопросы «для чего учить» начали осознаваться несколько позже и получали размытые определения, типа формирования личности, сознания, разума, мировоззрения и т.п.

7. Благодаря социальным кодам и соответствующим деятельности (речь, вокал, музыка, искусство, хореография, архитектура и т.п.), во внешнем плане начали фиксироваться и накапливаться предметы материальной и духовной культуры. Актуальными стали такие задачи, как «усвоение знаний», «передача опыта», «освоение культуры» и т.п. Поэтому предметом образования в скором времени стали отмеченные достижения человечества, как умения социального кодирования и декодирования, так и развитие способностей молодого поколения по решению задач общезнания. Тем самым задачи образования молодого поколения и задачи последующего их социального творчества были свалены в одну кучу. В итоге педагогика со всеми ее отраслями и проблемами стала наукой, изучающей особый вид деятельности – целенаправленную деятельность по приобщению человеческих существ к участию в жизни социума.

8. Поэтому красной нитью через всю современную педагогику проходит деятельностьная основа, процессуальная характеристика всех педагогических категорий. В качестве объекта и педагогической науки, и педагогической практики выступает деятельность, в качестве средства воздействия на нее – другая деятельность или действие с ней. Получаемая деятельность в квадрате вконец запутывает педагогов, и они отчаянно пытаются разобраться: которая деятельность составляет предмет педагогической практики, а которая – науки, и которая из них может дать критерий истины. Деятельность, таким образом, есть начало

и конец, предмет и средство, и конечный результат. Однако любая сфера жизнедеятельности имеет дело с категорией деятельности, и тем самым для учёных при их дифференциации создается сложнейшая ситуация. Более того и сам человек, как биосоциальное существо, является предметом изучения многих отраслей науки, что ещё сильнее усугубляет задачу дешифровки биосоциального его единства.

9. Далее, исторически развивающаяся сфера образования человеческого общества в социальном плане опробовала (отбросив некоторые из них) великое множество разновидностей действий по обустройству воспитания молодого поколения. Они оформились в виде множества правил, принципов, методов, организационных форм и соответствующих теорий, конечно же, деятельности. При этом одни новшества касались вопросов социального кодирования и декодирования, другие – чувственно-образной презентации, третьи – так называемых способов интериоризации и экстериоризации знаний, четвертые – принципов сочетания разномодальной информации и способов их обработки и т.д. Зарождающаяся педагогическая наука первоначально явилась лишь хранительницей множества частных теорий обучения и воспитания молодых людей, эмпирически обобщая это огромное число исторических находок. Так естественным образом возник этап накопления разнообразной информации, шло эмпирическое развитие практики, и вопрос о влиянии нарождающейся науки на практику остро ещё не стоял.

Закономерен вывод, что в целом образовательная сфера обладает огромным потенциалом развития, и этот потенциал безраздельно проявляется лишь на стороне педагогической практики. И она пока не может поделиться им с педагогической наукой в достаточной мере. Это происходит не потому, что практика не торопится или не хочет передавать свой импульс, а потому что наука в силу неопределенности своего предмета все ещё слаба и не способна принять эстафету развития и указывать пути дальнейшего

прогресса образования.

10. Несмотря на указанные замечания, на современном этапе развития педагогическая наука всю полноту последующего прогресса образовательной сферы взяла на себя. В этой связи авторитетами науки современным педагогическим теориям были вменены описывающие и предписывающие, научно-теоретические и конструктивно-технические функции, спекулируя философскими категориями сущего и должного. Подобная ситуация в педагогической науке стала возможна из-за узкого понимания сущего как единичного, изолированного снимка отдельных фрагментов педагогического бытия, а не как богатой разнообразной деятельности по формированию во все времена одного и того же органа Интеллекта. Она означает только то, что должного осознания и содержательной дифференциации исходно слитной педагогической сферы так и не произошло, а складывающаяся связь приобретает поверхностный и односторонний характер. Наука предписывает, а практика выполняет её указания и превращается, таким образом, в простую служанку науки.

11. Отмечая при этом существенный разрыв между описывающими (вчерашний день) и предписывающими (сегодня) функциями, видные деятели этой науки оказывают настоящую медвежью услугу разработчикам завтрашнего дня образования. Другими словами, в своих описаниях и предписаниях ученые так и не смогли подняться до теоретического обобщения исследуемой области, и поэтому их попытки обосновать понятие «нормы» оказались совершенно бесперспективными.

Мы же считаем, что выработка нормативов и стандартов образования – дело похвальное и архиактуальное. Но нормативные знания и нормативная педагогическая деятельность должны исходить из единых, сущностных оснований образовательной сферы.

Однако этого нет: на сегодня известны десятки теорий учения и сотни образовательных технологий, касающихся отдельных сторон и этапов учебно-вос-

питательного процесса: мотивации учащихся, опроса пройденного материала, изложения нового знания, их применения, контроля и т.д. И этому технологическому буму пока не видно конца.

12. Поскольку для объяснения успешности учебно-воспитательного процесса ученые стали апеллировать к его структурно-функциональному строению, последнее выдается объяснительным принципом и, автоматически, теорией образования. Например, в целях оптимизации учебно-воспитательного процесса различные авторы предлагают ряд теорий детерминации его состава и структуры. Здесь уместно вспомнить теории обучения Л.В.Занкова, Ю.К.Бабанского, М.И.Махмутова, Н.А.Менчинской, Д.Б.Эльконина, В.В.Давыдова, А.А.Леонтьева, П.Я.Гальперина, Н.Ф.Талызиной, Р.Штайнера, С.Френе, методические находки В.Ф.Шаталова, Е.Н.Ильина, С.Н.Лысенковой, Е.Н.Потаповой и многих других замечательных учителей. Под данным списком невозможно провести черту, упомянутый выше потенциал развития образования будет только наращиваться. И этот ряд нескончаем.

Существующее эмпирическое богатство детерминации структурно-функционального строения собственно учебно-воспитательного процесса стали выдавать за основание множества образовательных теорий. Таким образом, само понятие «теория» оказалось двусмысленным. В одном случае это понятие используется для объяснения конкретного состава учебно-воспитательного процесса, в другом – для объяснения того, что вообще можно объяснить.

13. Как уже было отмечено, такое различие стало возможным в силу смешения в образовании причин и следствий, в частности, из-за превалирования в функционировании органа Интеллекта социальной составляющей. Это явилось следствием неразличения этапов становления и функционирования органа Интеллекта, и направленности его деятельности, условно говоря, на изменение внешнего и внутреннего миров.

Относительно же отражения и преобразования окружающей среды, следует отметить, что причины в ней всегда возникают только при наличии соответствующих условий. Условия же не прямо порождают следствия, а определяют процесс превращения причины в следствие, а реализация причинной связи невозможна без создания условий. И таким образом оно включается в состав детерминант, порождающий следствие. Следовательно, при квалификации теории образования следует развести, прежде всего, вопросы детерминации функционирования учебно-воспитательного процесса (его технологический аспект – успешность учебно-воспитательного процесса) и детерминацию генезиса собственно образования, становления и развития мозгового новообразования, как объективного явления.

14. Неопределенность проблемы социальной надстройки на биологию человека и возникновение целостного биосоциального существа проявляется ещё одним следствием.

В педагогической науке часто утверждается, что объектом практического педагогического воздействия является индивид с его психикой, а объектом педагогического исследования следует считать область педагогических фактов, явлений, возникающих в практической деятельности в процессе осуществления педагогического руководства.

Возникает вопрос, насколько правомерно разделение педагогической сферы на педагогические исследования и педагогические воздействия? И почему им придается такой смысл, будто исследуется одно, а воздействие производится на другое? При этом ещё нужно учесть вполне законные трансформации их из предмета педагогического исследования в предмет педагогического воздействия, и наоборот.

15. Отмеченные трудности познания глубинного предмета образования усугубляются ещё и тем, что его функционирование возможно на двух уровнях: на чисто сенсорном и собственно интеллектуаль-

ном. Это происходит вследствие того, что в различных областях действительности предмет образования может и должен производить или/и эмпирические, и теоретические обобщения.

16. Также конструктивному решению задач образования не способствовал и сложившийся у человечества язык. Он одновременно является и предметом изучения, и средством освоения накопленного опыта человечества, и способом обобщения, в том числе педагогических явлений. Именно эта слитность функций языка приводит ученых к уравниванию всех трех существующих на сегодня форм отражения педагогической действительности: стихийно-эмпирического, художественно-образного и собственно научного.

Поэтому отдельные видные ученые констатируют, что при всем уважении к науке, нельзя считать, что наука может всё. Она якобы является лишь одной из форм отражения материи, и бессмысленно было бы утверждать, что научная или какая-либо другая форма отражения может быть лучше или «выше» другой. То есть, имеет место уравнивание науки и обыденного сознания. Тем самым игнорируются исторический характер развития форм отражения действительности, путаются цели и функции различных форм отражения, средства и способы фиксации, репрезентации и трансляции отдельных сторон действительности. Это позволяет некоторым ученым отнести педагогику к мифологии, в какой-то литературно-художественный жанр...

Главной и непосредственной функцией науки, определяющей всю её структуру и организацию, было и остается раскрытие объективной истины. Только благодаря этой своей функции наука необходима для практической деятельности людей. А именно: для отделения истины от заблуждений; объективного знания от субъективного мнения; действительного смысла, устойчиво присущего самой сути вещей от мнимого, кажущегося, мелькающего на поверхности.

Но динамичный характер научного познания приводит нас к необходимости различения у объективной истины двух составляющих: абсолютной (независимой от нашего сознания), и относительной (открывающейся нам по частям; способной к обогащению и уточнению; к освобождению от ранее неизвестных, а потом обнаруженных заблуждений и т.п.).

17. С точки зрения учителя целесообразно говорить не столько о замыкании цикла связи педагогической науки и педагогической практики, сколько об открытости педагогической действительности к восприятию нового. Дело в том, что принципы, формы и методы образования служат лишь ориентиром, общим указанием к практической деятельности. По мере конкретного их наполнения на уровне практики обязательно происходит осознанное или подсознательное приращение первичного знания. В итоге рождается новая педагогическая действительность, в значительной мере спрогнозированная начальными принципами. Однако это ни о чем не говорит, и в достижении желаемых результатов возможен, в конечном счете, достаточно большой разброс.

Эта новая действительность и должна стать объектом усиленного внимания и соответствующего изучения, особенно тогда, когда она представляет собой передовой педагогический опыт, являющийся индикатором значительного наращивания знаний к первичным принципиальным установкам. При вторичном научном изучении обновленной практики выявляются новые и уточняются старые научные закономерности, из которых уже можно вывести, сформулировать более верные и эффективные принципы. А на основе последних можно разработать более мощные методические системы.

Учитель именно тот человек, который способен раздвинуть границы педагогической науки со стороны практики и обогатить педагогические рекомендации новыми подходами. Но он-то и исключается из научного поиска, потому что, оказывается,

«инновационной деятельностью в педагогике занимаются не все, а специально подготовленные группы людей – научные работники» (В.В.Краевский). Это сводит содержание и назначение педагогической практики к стандартизованному (стереотипно-механическому) типу, связанному с многократным воспроизведением одного и того же результата учебно-воспитательного процесса, без непосредственного выхода учителя на поисковую деятельность, нацеленную на достижение прироста педагогических знаний.

Поэтому идея разорвать единую целостную сферу образования на две ипостаси, и тем более, противопоставить друг другу не только её части, но и субъекты деятельности, гипертрофируя роль одних и умаляя или совсем игнорируя значимость других, представляется нелепой. Между выделенными видами и субъектами деятельности существует нерасторжимое диалектическое единство, а игнорирование его чревато теоретико-методологическими и методическими ошибками.

18. С другой стороны, нельзя отрицать наличия у педагогической науки относительно самостоятельного характера и внутренней логики развития. После становления своей логической основы и определения основных категорий, развитая педагогическая теория способна к саморазвитию и воспроизведению таких свойств и отношений, которые появятся лишь в будущем.

Однако в целом рассматриваемая точка зрения является односторонней. Истина такова, что в поисках выхода в практику любые педагогические теории нуждаются в механизме обратной связи между педагогической теорией и педагогической практикой. Этот механизм позволяет фактически осуществить их своевременную взаимную корректировку, предупредить распад их единства.

Как видим, связь педагогической науки и педагогической практики должна иметь открытое спиралеобразное строение: она достаточно активно функционирует. Во вращательно-поступательном движении от

практики к науке и обратно, она упрочняется и развивается. Поступательное движение, единство и упрочение связей педагогической науки и педагогической практики происходит за счет устойчивого обогащения циркулирующей между ними информации на двух уровнях: на уровне науки и на уровне практики. Этот фактор коренным образом меняет характер взаимоотношений между ними, устраняет дискриминационные поползновения и скептическое отношение к практике как к арене простого, однозначного внедрения рекомендаций педагогической науки.

Лучшие представители и педагогической науки, и педагогической практики ищут педагогические истины, но делают они это разными способами, которые, надо сказать, удачно дополняют друг друга. Такое взаимное дополнение и сотрудничество учителей и ученых следует считать оптимальным. Например, продуктивность поисков учителем-новатором педагогических истин объясняется непосредственной «вплетённостью» (К.Маркс) их в повседневную практику.

Передовой педагогический опыт – это итог реализации, методического воплощения некоторых верных и известных рекомендаций педагогической науки плюс удачная методическая аранжировка других связей и отношений, которые ею ещё не осознаны или осознаны не до конца. Выявление отмеченного пласта знаний, который вклинивается на уровне практики и сообщает очередной импульс для её развития, возможно через распознавание, изучение и обобщение передового педагогического опыта. Таким образом, можно сделать вывод, что педагогическая наука не может выполнять свою опережающую функцию без изучения и обобщения передового педагогического опыта.

Резюмируя, скажем: учитель и ученый перед лицом истории равны. Историческое есть человеческое. Нельзя, чтобы по какому-то формальному признаку деления труда выпадали из процесса исторического созидания отдельные личности и категории людей. Основная канва нашего подхо-

да к соотношению педагогической науки и педагогической практики – это концепция преодоления странным образом возник-

шего отчуждения учителя от прогресса педагогики.

Список литературы:

1. Стенограмма вебинара «Взаимодействие педагогической науки и образования в современных условиях» под руководством академика РАО Я.С. Турбовского (27 ноября 2014 года) // *Философия образования*. -2014. -№ 6. – С. 202-215.

Библиография:

Алиев У.Ж. Университетское образование как исследовательская программа // *Экономика образования*. -2014. -№ 2. – С. 7-12.

Амонашвили Ш.А. *Созидая человека*. – М., 1987.

Краевский В.В. *Соотношение педагогической науки и педагогической практики*. – М.: Знание, 1977. - 64 с.

Краевский В.В. *Педагогическая теория: Что это такое? Зачем она нужна? Как она делается?* – Волгоград: Перемена,1996. – 86 с.

Краевский В.В., Бережная Е.В. *Методология педагогики*. – М.: Академия, 2007. – 400 с.

Краевский В.В., Хуторской А.В. *Основы обучения*. – М.: Академия, 2007. – 348 с.

Лысенкова С.Н. *Когда легко учиться*. – М.: Педагогика, 1985. – 176 с.

Потапова Е.Н. *Радость познания*. – М.: Просвещение, 1999. -95 с.

Терегулов Ф.Ш. *Передовой педагогический опыт: теория распознавания, изучения, обобщения, распро-странения и внедрения*. - М.: Педагогика, 1991. -296 с.

Терегулов Ф.Ш. *Учителю о передовом педагогическом опыте*. – Уфа: Башкнигоиздат, 1990. -208 с.

Терегулов Ф.Ш. *Наука не терпит приблизительности* // *Народное образование*. – 2000. - № 6. – С. 301-308.

Терегулов Ф.Ш. *Феномен социогенома* // *Педагогика*. - 2001. -№8. –С. 98-103.

Терегулов Ф.Ш. *Социогеном – механизм самоорганизации человечества* // *Народное образование*. – 2005. - № 1. – С. 220-226.

Терегулов Ф.Ш. *Социогеном: трудности на пути его изучения и общественного признания* // *Сибирский педагогический журнал*. - 2011. - № 2. – С. 57-74.

Терегулов Ф.Ш. *Учение о социогеноме* // *Вестник высшей школы Alma mater*. - 2014. - № 2. С. 91-96.

Терегулов Ф.Ш. *Образование человека: дериват и/или демиург?*//*Философия образования*. - 2014. - №2. - С. 188-210.

Терегулов Ф.Ш. *Образование и смысл жизни человека* // *Вестник высшей школы Alma mater*. - 2015. - № 1. С. 82-86.

Турбовской Я.С. *Прогностическая роль передового педагогического опыта* // *Советская педагогика*. -1985. № 9.

Турбовской Я.С. *Фундаментально-исходные основы профессионального образования в условиях глобализации* // *Философия образования*. -2014. -№ 6. – С. 29-43.

Шаталов В.Ф. *Точка опоры*. – М.: Педагогика, 1987. – 159 с.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ

А. Ж. Сағындықова

№51 мектеп-гимназия, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада инклюзивті білім беру сұрақтары қарастырылған: маңызы, шетелдік тәжірибе және бүгінгі күнде елімізде инклюзивті оқыту бойынша жүргізіліп жатқан шаралар туралы айтылған.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы инклюзивного образования: значение, зарубежный опыт и состояние инклюзивного образования в нашей республике.

Abstract. The article deals with Inclusive Education: the importance of foreign experience and state of inclusive education in our country.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, мүмкіндігі шектеулі балалар, оқу бағдарламалары.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, учебные программы.

Keywords: inclusive education, children with disabilities, training programs.

Бүгінгі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе – балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне қарай ортаға отбасының қатысуымен білім беру үрдісін толық меңгерте отырып, инклюзивті білім беру жүйесін іске асыру. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі инклюзивті білім беру қағидаларына бет бұрды. Бұл арнайы қажеттілігі бар балалар үшін мектептерде, білім жетілдіру мекемелерінде жағдай туғызып, оларды жалпы біліммен қамту болып отыр. Әр бала үшін ең алғаш мектепке бару ең жауапты да қиын кезең. Мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін бұл кезең әлдеқайда эмоциялық жағынан да, психологиялық жағынан да ауыр болады. Әрбір бала мүмкіндігінше белгілі бір деңгейде білім алуы тиісті. Осы тұрғыда инклюзивті білім, инклюзивті оқыту дегеніміз не екені туралы сұрақ туындайды.

Инклюзивті білім беру дегеніміз – қалыпты деңгейде дамыған балалармен бірге бір сыныпта мүмкіндігі шектеулі баланың білім алуы. Инклюзивті білім барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісімен толық қамту және әлеуметтік бейімдеуге,

жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамастан, балалардың жаратылыс деңгейіндегі кездесетін кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың педагогикалық және әлеуметтік көмек алу жолындағы мүмкіндіктеріне арнайы қолдау жасауды қамтиды [3].

Инклюзивті оқыту – барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және ұжым іс-әрекетіне, мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді және оқушылардың тең құқығын анықтайды, яғни инклюзивті оқыту – балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету. Сонымен бірге, оқытудың ерекше түрін қажет ететін балаларға арнайы жағдай қалыптастыру. Инклюзивті бағыт мұндай балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, ортада өзін еркін сезініп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады [3].

Инклюзивті білім немесе «білім баршаға» бағдарламасы – барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БҰҰ-ның Конвенциясына

2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізді [1].

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 1990 жылға қарай АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына осы бағдарламаны толық енгізді. Мысал ретінде Финляндия елінің тәжірибесін алуға болады. Осы елде инклюзивті оқытудың негізгі принциптері мынадай:

1. Адам құндылығы, оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.

4. Барлық адам бір-біріне қажет.

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету – өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Біздің елімізде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы туралы ресми дерек «Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» көрсетілді.

Нақты бағдарламада Инклюзивті білім жүйесін дамытудың мәселелері:

- 2020 жылға қарай мектептерде мүгедек балалар үшін көтергіш жабдықтар, пандустар, санитарлық бөлмелерде арнайы құралдар орнату, тұтқалармен, арнайы парталармен, үстелдермен және басқа да арнайы компенсаторлық құралдармен жарақтандыру арқылы «кедергісіз аймақтар» құрылады;

- 2030 мектепте мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуға және тәрбиелеуге тең қол жеткізу үшін жағдайлар жасалады (мектептерде педагог-дефектологтердің, балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің, арнайы жеке техникалық және компенсаторлық құралдардың болуы);

- Үйде білім алатын мүгедек бала-

лар жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктері ескеріле отырып, компьютерлік техникамен және электрондық жинақтармен қамтамасыз етіледі.

Жоғарыда айтылған міндеттерден басқа өзге де бірқатар мәселелерді шешу қажет. Осы аталған міндеттер шешімін табу үшін, сөз жоқ, білікті маман қажет, сол себепті осы бағытта болашақ мамандарға тиісті білім, іскерлік, дағды қалыптастыруды қажет етеді [2].

Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жүргізетін мектептерде білім мазмұнын үш түрлі бағдарлама бойынша реттеген абзал.

Атап айтқанда:

- жалпы мектептерге арналған типтік оқу бағдарламалары;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың ақаулық типтеріне сәйкес арнаулы білім беру бағытындағы оқу бағдарламалары;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық ерекшеліктерін есепке ала отырып әзірленетін оқытудың жеке бағдарламасы [2].

Мүмкіндігі шектеулі баламен бір сыныпта отырған дені сау бала әлдеқайда мейірімді, қайырымды болып өсетінін халықаралық тәжірибе көрсетіп отырғандай, біздің мектептің ұстаздары да сол тәжірибенің әрі қарай өркендеуіне зор үлес қосуда. Мектебіміздегі инклюзивті оқытудың мақсаты – балаларды оқу және тәрбие үдерісіне қатыстыру арқылы жан-жақты дамуына жағдай жасап, кедергісіз ортаға қалыптастыру.

Осы мақсатқа жету барысында жүргізілген іс-шаралар:

- мүмкіндігі шектеулі балаларды анықтап, мониторинг жасалынды;

- әлеуметтік-психологиялық және сабақта жеке көмек көрсетілді;

- арнайы білім деңгейін көтеру мақсатында мұғалімдер біліктілікті арттыру курстарына жіберілді.

Мектепте мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар тарапынан кедергілерді шешуге, көмектесуге балаларға ерекше моральдық-психологиялық жағдай жасалынады. Психологтер сабақта, сабақтан тыс уақыт-

та оқушылармен тығыз байланыста жұмыс істейді. Пән мұғалімдері тәлім-тәрбиені балалардың бойларына сіңіріп, әлеуметтік өмірге даярлап, еліміздің жан-жақты дамыған салауатты тұлға ретінде қалыптастыруда аянбай еңбек етуде.

2015 жылы Астана қаласында «Республикалық балаларды оңалту орталығы» АҚ ұйымдастырған «Современные подходы инклюзивного обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями в условиях реабилитационного центра» тақырыбындағы семинарда №51 мектеп-гимназиясының мұғалімдері «Мүмкіндігі шектеулі балалардың өз-өзіне сенімділік дағдыларын дамыту», «Мүмкіндігі шектеулі баланың қабілетін анықтаудағы алғышарттары» тақырыптарында баяндама жасады.

2015 жылдың 6 ақпанында ҚР Білім және ғылым министрлігі «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ ұйымдастырған «Инклюзивті білім беруді дамыту – қоғамдағы оқушылардың әлеуметтік теңдігінің факторы ретінде» тақырыбында өткен курсына ағылшын пәнінің мұғалімі, бастауыш сынып мұғалімдері баяндама жасап, өз тәжірибелерімен бөлісті.

Қорыта айтқанда, инклюзивті оқыту – бір ортада оқушылардың тең құқылы білім алуына және қоршаған ортамен қарым-қатынасын дамытуға қажетті деңгейде мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту арқылы барлық балалардың мұқтаждықтарын ескеріп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім үрдісін дамытуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бала құқықтары туралы Конвенция, 1989 жылғы 20 қараша. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясының қабылдауы.
2. «Қазақстан Республикасының Білім берудің 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы» Астана, 2010 ж. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 07 желтоқсандағы № 1118 Жарлығымен бекітілген.
3. С.И. Сабельникова. Развитие инклюзивного образования. Справочник руководителя образовательного учреждения. - 2009. -№ 1.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

А.Т. Қажмұратова, Е.А. Шнайдер

Ф. Қайырбеков ат. №2 гимназия, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада қазақ тілі сабағында танымдық белсенділікті арттыру жолдары қарастырылған. Қазақ тілі сабағында танымдық белсенділікті арттыру әдістері, құралдары айқындалып, танымдық белсенділікті арттырудың жаңа бағыттары ұсынылған.

Аннотация. В статье рассматриваются пути повышения познавательной активности на уроках казахского языка. Обосновываются методы, средства, повышения познавательной активности, предлагаются новые ориентиры повышения познавательной активности на уроках казахского языка.

Abstract. his article discusses ways to enhance cognitive activity on the lessons of the Kazakh language. Settle methods, means of improving the cognitive activity at the lessons of the Kazakh language. Proposed new guidelines enhance cognitive activity on the lessons of the Kazakh language.

Тірек сөздер: қазақ тілі, сабақ, танымдық белсенділігі, арттыру жолдары, оқушылар.

Ключевые слова: казахский язык, урок, познавательная активность, пути повышения, учащиеся.

Keywords: Kazakh language, lesson, cognitive activity, ways to increase, the students.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекет белсенділігі оның жеке бас ерекшелігіне ғана қатысты емес, сонымен қатар, мұғалімнің теориялық сауаттылығы мен шеберлігіне байланысты. Мектеп оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекеттерін жетілдіру проблемасына көптеген педагогтердің, психологтердің еңбектері арналған. Танымдық іс-әрекет белсенділігі деп, мотивациялық – тұлғалық, мазмұндық-амалдық және процессуалды-жігерлік бөліктерінен тұратын тұлғаның интегралдық құрылымын, сипаттамасын айтамыз [1, б.43].

Оқушының оқу-танымдық іс-әрекеттерін, құзыреттілігін қалыптастыру үшін әр оқушының өзіндік қабілетін, танымдық үрдісін білу қажет. Оқушылардың оқу-танымдық құзыреттіліктерін қалыптастыра отырып, танымдық іс-әрекет белсенділіктерін арттыру үшін, көрнекі құралдар, техникалық құралдарды жиі пайдалану қажет. Әр оқушының жеке бас ерекшеліктерін ескере отырып танымдық жұмыс түрлері іріктеп алынды. Мұғалім оқушының оқу-танымдық құзыреттілігін қалыптастыру үшін, танымдық үрдіс (ойлау, есту, зейін, қиял) деңгейлерін анықтауы қажет. Оқу

–танымдық құзыреттіліктерін мұғалімнің шеберлігіне байланысты төрт деңгейде қалыптастыруға болады.

I-деңгей Қарапайым өзіндік жұмыстар.

Білім алушы қарапайым тапсырмаларды мұғалім берген үлгісіне қарап орындауға дағдыланады.

II деңгей – жылжымалы (вариативті) өзіндік таным. Оқушы мәліметтерді өз бетінше талдап, жинақтайды. Жинақталған анықтамалардың тиімділігін іріктеп, салыстырмалы түрде қорытынды жасайды. Кездескен қиындықтардан шығу жолын іздейді.

III деңгей - өзіндік ізденушілік әрекет. Оқушы анықтамаларды салыстырып қана қоймай, өз бетінше мүмкін болатын жауаптарды іздестіреді, яғни зерттеу мәдениеті қалыптасады.

IV деңгей – тұлғалық өзіндік таным. Оқушы жеке тұлғалық қажеттілігі мен қызығушылығын өтеу үшін өзіндік таным әрекетіне көшеді. Мұғалім бағыт-бағдар беруші болып есептеледі [2, б.17].

Оқушы оқу-танымдық іс-әрекеттің субъектісі болады, себебі оқушы үшін бұл іс-әрекет маңызды, оның қажеттілігін және

әлеуметтік маңызды танымдық мәселелерін шешеді. Қазақ тілін өзге ұлтқа оқытудың сапасын арттыру мұғалімнің оқыту әдісін ұтымды таңдауына байланысты. Мақсаттар жүйесі жеке тұлғаны психомоторлы, танымдық, ойлау, эмоциялық, қатысымдық әрекеттерге дайындауға және оны жүзеге асыруға, сондай-ақ, өзін-өзі тануға бағытталған.

Қазақ тілі сабағында оқушының оқу-танымдық құзіреттілігін қалыптастыру үшін, ең алдымен қазақ тіліне деген қызығушылығын арттырудың жолдарын іздестіруіміз керек. Сондықтан, тіл үйренушілердің тілге қызығушылығын, олардың ойлау, есте сақтау қабілеттерін дамыту негізіне бағытталған, яғни оқу-танымдық құзіреттіліктерін қалыптастыруда қазақ тілінде жаттығулар жиынтығын дұрыс пайдалану маңызды рөл атқармақ. Жаттығулар тапсырмасы бірнеше топқа бөлінеді: фонетикалық, грамматикалық, лексикалық, сөйлеу алды, сөйлеуге арналған, оқуға арналған [3, б.21; 4].

Қазақ тілі сабағында оқушының оқу-танымдық құзіреттілігін қалыптастыру – көптеген ізденістерді, жаңа оқыту технологияларын қолдануды керек етеді. Біз өз сабақтарымызда модульдік оқыту технологиясын қолданып жүрміз.

Бұл оқыту технологиясының ерекшелігі тұлғаның танымдық қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ, тұлғаның шығармашылығын арттыруға, дарынды балалармен жүйелі жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Тіл үйренуде ұтымды әдістердің бірі – деңгейлік тапсырмалар беру. Деңгейлік әдістің маңыздысы – оқушының шығармашылықпен белсенді жұмыс істеуін дамытады, әр оқушыны өздігінен үйренуге баулиды, өткен грамматикалық, лексикалық тақырыптарды жүйелі игеруге дағдыландырады, ой еңбегімен айналысуға жетелейді, яғни оқу-танымдық құзіреттілігі қалыптасады. Қазақ тілі сабағында белгілі бір модульдік тақырып бойынша сұхбаттасу бөлімінде мәтінмен оқушылар әртүрлі деңгейлік тапсырмалар орындау арқылы танысады.

Мысал: Мәтіннің тақырыбын оқып шығып, оны оймен байланыстырыңыз. (2 топ)

1-ші топ оқушылары тақырыпты сурет арқылы оймен байланыстырып көрсетсе, ал 2-ші топ оқушылары тақырыпты сөз тіркестері айтылымдар арқылы оймен байланыстырып көрсетеді.

Немесе, 1-ші топ мәтіннен таныс сөздердің, сонымен бірге мағынасын оңай түсінуге болатын сөздердің астын сызып, және оларға сүйене отырып, мәтін мазмұнын болжап біліңіздер деген тапсырма беруге болады.

Оқушының оқу-танымдық құзіреттілігін қалыптастыруда мәтінді зерттей оқудың маңызы зор. Зерттей оқу кезінде оқушыларға келесідей жаттығулар береледі:

- Мәтіннен өзіңізге маңызды, жаңа деп табылатын ақпаратты көшіріп жазыңыз;

- Мәтінді мағыналық бөліктерге бөліп, оларға тақырып қойыңыз;

- Мәтіннің мазмұнына байланысты бір-біріңізге сұрақтар қойыңыз;

- Мәтіннің мазмұнына және мәселесіне қатысты сурет салыңыз;

- Мәтіннен алынған келесі сөйлемді түсіндіріңіз;

- Мәтінге басқа қандай тақырып берер едіңіз?

Шығармашылық тапсырмалар оқушылардың сөйлеудағысын ғана қалыптастырмайды, ол оқушыларды ойлауға, өз пікірін айтуға, өз талғамын қорғауға үйретеді, яғни оқушының оқу-танымдық құзіреттілігін қалыптастыруға, танымдық белсенділіктерінің артуына мүмкіндік береді.

Танымдық қызығушылығының белсенді дамуы нәтижесінде, өзін-өзі келешекте де дамыта алатын, қазіргі жағдайға бейімделген жеке тұлға қалыптасады. Демек, қазіргі жас шәкірттеріміз - еліміздің болашағының тұтқасын ұстайтын азаматтар.

Қорыта айтсақ, өнегелі ұстаздың ең басты қасиеті оқушының жеке тұлға ретінде жан-жақты дамыған, адамзатқа қызмет етуге даяр абыройлы дәрежеге жеткізу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бақзыбекова Н. Саралап деңгейлеп оқыту технологиясы арқылы оқушылардың білім деңгейін арттыру. – Алматы: Нұрлы әлем, 2012. – 215 б.
2. Қайдаров Ә. Этнолингвистика. – Астана: Фолиант, 2011. – 317 б.
3. Ерназарова З.Ш. Қазақ тілін оқытудың төрт деңгейлік бағдарламасы. – Алматы: Атамұра, 2013. – 287 б.
4. Әтежанова Г. Психологиялық-педагогикалық құзырлықты қалыптастырудағы жаңа формация мұғалімінің рөлі. – Астана: Фолиант, 2013. – 323 б.

УДК 373.1

**ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ
В РЕСУРСНОМ ЦЕНТРЕ**

Б.К. Утемуратова
КГУ СОШ № 5, г. Караганды

Аңдатпа. Мақалада оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қалыптастыру және оқыту үдерісін ұйымдастырудың желілік жаңартылған моделі ұсынылған.

Аннотация. В статье актуализируется эффективность сетевой модели организации процесса обучения в формировании профессионального самоопределении учащихся.

Abstract. The article is updated efficiency of the network model of organization of the learning process in the formation of professional self-determination of students.

Тірек сөздер: желілік моделі, әлеуметтік серіктестік, жеке қабілеттері, кәсіби өзін-өзі анықтау, еңбек нарығының қажеттіліктері, үздіксіз оқу, білім беру, ақпараттық - білім субъектілері.

Ключевые слова: сетевая модель, социальное партнерство, индивидуальные способности, профессиональное самоопределение, потребности рынка труда, непрерывное образование, субъекты образования, информационно – образовательная среда.

Keywords: network model, social partnership, individual skills, professional self-determination, the needs of the labor market, lifelong learning.

В современных социально-экономических условиях формирование профессионального самоопределения школьников является основным и важным направлением образовательной деятельности организаций образования. Однако ограниченные ресурсы общеобразовательных организаций не позволяют создать условия школьникам для самореализации личностных и социальных потребностей. Именно ресурсное обеспечение ограничивает возможности школьников, реализацию индивидуальных программ обучения, свободу выбора индивидуальных образовательных

маршрутов. Решением проблемы является создание на базе общеобразовательных организаций инфраструктуры по типу сетевой организации, концентрирующей ресурсы входящих в ее состав учреждений и обеспечивающей максимальную свободу выбора самореализации профессиональных намерений школьникам. Создание такой организации на основе информационно-коммуникационных и образовательных технологий, совместного применения образовательных ресурсов, социального партнерства, способствует формированию профессионального самоопределения

школьников и реализации идеи непрерывного образования.

Взаимодействие всех участников образования формирует сетевую модель организации процесса обучения, единое научно-методическое и практическое обеспечение, входящих в ее состав организаций образования. Для создания сетевого взаимодействия необходима мотивация субъектов образовательного пространства и ресурсы для организации деятельности по формированию профессионального самоопределения школьников. Отметим, что сетевое взаимодействие может обеспечить школьников широким спектром возможностей самостоятельного выбора востребованных и интересных для них профильных курсов. Под сетевым взаимодействием понимается совместная деятельность организаций различных форм собственности с целью реализации образовательных программ конкретной направленности и уровня с использованием ресурсов всех учреждений (организаций), входящих в структуру сети.

Сетевая организация обучения вносит изменения в деятельность образовательных учреждений, ориентирует на решение единых целей обучения по формированию профессионального самоопределения школьников. Существуют три типа сетевого взаимодействия организаций: вертикальный, горизонтальный и смешанный. Вертикальную сеть образуют, когда субъектами образовательного пространства являются общеобразовательные, профессиональные, дополнительные организации образования, а также предприятия социальной и экономической сферы. Функцией такого типа взаимодействия является социальное партнерство, при котором происходит расширение социальных возможностей развития школьников за счет концентрации различных ресурсов (кадровых, лабораторных, научно-методических, материально-технических и т.д.). Подобная система отношений организации образования с другими организациями, обеспечивает возможность привлечения, кооперацию ресурсов с целью обучения школьников

программам определенного уровня и направленности.

При горизонтальном типе социальными партнерами являются несколько общеобразовательных организаций, объединяющихся с целью создания сетевых межшкольных групп (классов) для их последующего деления на профильные группы. Отметим, что данная сеть наиболее распространена среди общеобразовательных организаций одного регионального образования и различается по типу организации: равноправная и кустовая.

Главным учреждением сети, концентрирующим ресурсы учреждений (организации) различных форм собственности с применением информационно-коммуникационных технологий обучения является ресурсный центр. Ресурсные центры создаются на базе общеобразовательных школ с современным ресурсным обеспечением. Механизм деятельности ресурсного центра направлен на учет интересов всех субъектов образовательного пространства в условиях взаимодействия рынков образования и труда, ориентированного на взаимовыгодный обмен между субъектами ресурсами. Все это обеспечивает самореализацию школьников и их осознанный выбор профессионального и образовательного маршрута обучения. Направлениями деятельности ресурсного центра являются образовательная (реализация учебных программ, практико-ориентированных курсов), информационная (обучение с применением дистанционных и электронных технологий) и учебно-методическая (информационная поддержка организаций сети) деятельности.

Под содержанием понятия «ресурсный центр» понимается специально созданная структура, осуществляющая роль координатора взаимодействия организаций сети с целью формирования профессионального самоопределения старшеклассников в соответствии с потребностями рынка труда и личностными ожиданиями каждого школьника.

Задачами деятельности ресурсного центра можно считать:

- создание единого информационного поля в сети;

- организацию процесса формирования профессионального самоопределения выпускников на основе социально-экономического развития региона, учета интересов, склонностей и способностей школьников;

- создание организационных и информационных условий взаимодействия общеобразовательных организаций с работодателями, профессиональных образовательных организаций разного уровня, социальными структурами для обеспечения рационального распределения рабочих кадров и их востребованности, самореализации и саморазвития школьников;

- организацию проведения исследований рынка труда и мнения субъектов образовательного пространства для корректировки деятельности ресурсного центра, развития содержания практико-ориентированных курсов и расширения возможностей спектра образовательных маршрутов школьников;

- методическое обеспечение развития содержания образовательных программ в соответствии с профилем, выбранным школьником;

- разработка и апробирование технологий, инструментария экспертизы эффективности формирования профессионального самоопределения у школьников;

- создание необходимого учебно-методического обеспечения по формированию профессионального самоопределения школьников (курсов, факультативов, мероприятий и т.д.);

- организацию семинаров, информационных совещаний, консультаций с субъектами образовательного пространства по деятельности ресурсного центра.

Главным и важным механизмом сетевого взаимодействия учреждений (организаций) сети становится кооперация, концентрация ресурсов для реализации образовательных программ конкретного профиля и возможности выбора школьниками индивидуальных траекторий обучения, их ориентацию на получение непрерывного образования. Взаимодействие

учреждений (организаций) сети определяется формированием новых и удовлетворением существующих потребностей потребителей образовательных услуг.

Модернизация образования ориентирует профессиональные учреждения на опережающую подготовку кадров в соответствии с потребностью рынка труда, индивидуальных способностей каждого школьника. Однако, чаще всего знания, умения и навыки, полученные в общеобразовательных организациях, не имеют межпредметной связи с будущей профессиональной и образовательной деятельностью школьников, поэтому возрастает потребность в их приближении, взаимосвязи с дисциплинами организаций профессионального образования. Профессиональное самоопределение должно быть направлено на их информирование о существующих видах профессиональной деятельности, необходимости изучения конкретных предметов в соответствии с выбранной профилем обучением. Знания, умения и навыки учащихся в течение жизни должны расширяться и развиваться с последующим образованием, что ведет к их постоянному наращиванию и непрерывному обогащению.

Потребность общества в профессионально определившихся старшеклассниках, их самореализации, обуславливает необходимость взаимодействия всех субъектов образовательного пространства. Изменяющиеся потребности общества, школьников, родителей и работодателей требуют соответствующего способа координации всех интересов образовательного и социально-экономического пространства. Каждый потребитель образовательных услуг имеет разнонаправленные предпочтения, для их согласования требуются механизмы координации потребностей и их реализации. Взаимодействие всех потребителей образовательных услуг позволяет повысить уровень обменных процессов (ожиданий) и удовлетворенность всех ее участников. С этой целью взаимодействие потребителей должно быть организовано в рамках единого пространства,

определенного сферой пересечения интересов личности и общества. Координатором единого пространства выступает ресурсный центр как механизм согласования спроса и предложения, заинтересованности потребителей образовательных услуг посредством свободного обмена ресурсами, социально-значимыми благами, имеющими ценность для общества.

Ресурсный центр как механизм концентрации ресурсов образует единство взаимосвязанных между собой форм, методов и технологий обучения, объединяющих субъектов образовательного пространства (потребителей образовательных услуг), что, по сути, является рыночной моделью их функционирования. Подобная многоуровневая система обуславливает необходимость формирования определенной образовательной среды взаимодействия, а именно сетевого взаимодействия. Отношения, возникающие между субъектами сети, имеют однонаправленный характер и основываются на среднесрочных или долгосрочных отношениях, в состав которых входят такие элементы как: целеполагание, управление взаимодействием, учет потребностей потребителей.

Для обеспечения полноты предоставляемых ресурсным центром услуг необходимо, чтобы его направления деятельности соответствовали актуальным и перспективным потребностям рынка труда; способствовали непрерывности образования, начиная с предпрофильной подготовки; реализации широкого спектра элективных курсов или факультативов в соответствии с личностными интересами школьников. Так, например, образовательные учреждения, получив импульс с рынка труда об изменившихся требованиях к специалистам и востребованности конкретных категорий профессий и специальностей, реагируют изменением учебно-методического обеспечения с учетом их интереса и потребности в обучении

В каждой школе обучаются различные по индивидуальным склонностям школьники, которые хотят выбрать профессию или специальность в соответствии своими

интересами и способностями, но материально-техническая база, кадровые ресурсы чаще всего не позволяют школьнику сделать осознанный выбор профессионального жизненного пути. Именно с данной точки зрения актуализируется проблема концентрации ресурсов с целью подготовки востребованных специалистов.

Демографическая ситуация ориентирует организации профессионального образования на сотрудничество с общеобразовательными школами с целью ориентации старшеклассников на освоение востребованных специальностей, реализуемых в конкретных профессиональных организациях. Можно сказать, что в школьниках заинтересованы все субъекты образования, включая работодателей. Ведь именно к работодателям трудоустраиваются выпускники, у которых не сформированы профессионально значимые качества, отсутствует мотивация к выбору профессии, что затрудняет реализацию деятельности сферы услуг в частности и развитию экономики в целом. Как результат отмечается возросший интерес всех субъектов общества к концентрации усилий для совместной профориентационной деятельности, который можно обобщить в виде следующих положений:

- родители настаивают на углубленной подготовке ребенка по дисциплинам, обеспечивающим ему преимущество в дальнейшей профессиональной деятельности, включая поступление в организации профессионального образования;

- организации профессионального образования оценивают свои возможности для привлечения потенциальных абитуриентов и выполнение контрольных цифр приема;

- общеобразовательные организации заинтересованы в реализации профильных образовательных программ (элективных курсов) для школьников, с целью мотивации их на изучение практико – ориентированных учебных дисциплин (связь с профилем) и построение индивидуальных образовательных траекторий обучения;

- работодатели озабочены повышением

престижности конкретных профессий или специальностей, привлечением специалистов.

Знания, умения и навыки, полученные школьниками в процессе обучения в общеобразовательной организации, нельзя подвергать ломке, необходимо их развивать и совершенствовать, следовательно, содержание обучения при сетевом взаимодействии должно основываться на изучение дисциплин последующего обучения, которое будет способствовать их расширению и углублению. Содержательное единство преемственности школы и организаций профессионального образования обеспечивает его непрерывность, сохраняет баланс взаимодействия и взаимовлияния в профессиональном самоопределении и способствует осознанному выбору траектории профессионального обучения школьников. Работодатели участвуют в формировании профессионального самоопределения школьников, предоставляя свои ресурсы для приобретения старшеклассниками начальных знаний, умений и навыков профессиональной деятельности, демонстрируя виды деятельности специалистов в условиях производства.

На практике процесс концентрации ресурсов организуется следующим образом: участие преподавателей организаций профессионального образования в процессе обучения школьников; организация внеклассных мероприятий с участием всех субъектов образовательного пространства; повышение квалификации педагогов и их стажировка на предприятиях; организация и проведение профориентационных

услуг посредством социальных служб. Таким образом, концентрация ресурсов осуществляется на взаимовыгодных условиях с целью удовлетворения потребностей всех участников сети: кадровые – привлечение преподавателей организаций профессионального образования к процессу обучения школьников; работодателей – стажировке педагогов; консультирование преподавателей школ при разработке учебно-методических материалов, инструментария оценки достижений школьников; материально-технические – предоставление оборудования и помещений для обучения школьников.

Единая цель и системная работа субъектов образовательного пространства в рамках ресурсного центра позволяет расширить спектр услуг по формированию профессионального самоопределения школьников без существенных затрат для учреждений образования, информировать об изменениях на рынке труда и рынке образовательных услуг и создать целостность образовательной системы. Особенности деятельности ресурсного центра являются: вариативность содержания обучения; развитие преемственности школьного и профессионального образования; обеспечение единства теоретического обучения и специализированной учебно-производственной деятельности учащихся; создание новой информационно-образовательной среды; рациональное использование ресурсов системы образования; повышение инвестиционной привлекательности субъектов сети.

Список литературы:

1. Гаврилин, А. В., Шалыгина, О. В. Аналитический обзор существующих моделей профильного обучения при сетевом взаимодействии образовательных учреждений // *Вопросы интернет образования: Электронный журнал*, 2008. – № 56 (январь).
2. Жилбаев Ж.О., Утемуратова. Б. К. Ресурсный центр профильного обучения: монография – Караганда: Изд-во ИПК и ПГСРО, 2008. – 163 с.
3. Гузанов, Б. Н. Б. К. Утемуратова. Формирование профессиональных намерений старшеклассников в ресурсном центре на основе социального партнерства. // *В мире научных открытий*. – 2014. – № 7 (55). – С. 7-31.

ТАҢДАУЫ БОЙЫНША КУРСТАР: РӨЛІ ЖӘНЕ МАЗМҰНЫ

А.А. Итжанова

№3 Киевка орта мектебі, Нұра ауданы, Қарағанды облысы

Аңдатпа. Мақалада жалпы білім беретін орта мектептерде жүргізілетін таңдауы бойынша курстардың рөлі мен мазмұнын анықтау туралы баяндалған. Сонымен қатар, математика пәнінен 10-11 сынып оқушыларына арналған «Дифференциалдық және интегралдық есептеулер» таңдау курсының жоспары ұсынылып отыр.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы роли и отбора содержания курсов по выбору, проводимых в общеобразовательных школах республики. Также предлагается тематический план курса по выбору для учащихся 10-11 классов по математике на тему: «Дифференциальные и интегральные исчисления».

Abstract. The role and selection of content of optional classes conducted in general schools of republic are examined in the article. The thematic plan of optional class on Mathematics on a theme «Differential and integral calculations» is also offered for 10-11 grade students.

Тірек сөздер: таңдау курстары, таңдау курстарының бағдарламалары, математика.

Ключевые слова: курсы по выбору, программы курсов по выбору, математика.

Keywords: elective courses, the program elective courses, Mathematics.

Жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене бітімі және рухани дамыған азаматын қалыптастыру, тез өзгеретін әлемде оның табысты болуын қамтамасыз ететін білім алудағы қажеттілігін қанағаттандыру, еліміздің экономикалық әл-ауқаты үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды дамыту мәселесі Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында атап көрсетілген [1].

Осы орайда жалпы білім беретін орта мектептерде оқытылатын оқу пәндерімен қатар жүргізілетін таңдауы бойынша курстардың орны ерекше. Таңдауы бойынша курстар типтік оқу жоспарының вариативтік компонентінің құрамына кіреді [2].

Таңдау курстары дербес білім беру бағдарламаларын құрудың маңызды құралы, өйткені мектеп оқушысының білім беру мазмұнының элементтерін өзінің қабілетіне, қызығушылығына, болашақ жоспарларына байланысты таңдауына неғұрлым көп мүмкіндік береді.

Таңдауы бойынша курс бағдарламаларының мазмұнына келесідей талаптар қойылады: білім берудің заманауи технологияларына бағытталуы; курс мазмұнының қойылған мақсаттарға және құрылымының логикаға сәйкестігі; оқушылардың оқу жүктемесінің нормаға сәйкестігі; бағдарламаларды әзірлеудің қолданыстағы талаптарына сәйкестігі; қажетті ақпараттар бар құралдардың тізімінің болуы.

Білім беру мазмұнын жаңарту мектептегі таңдауы бойынша курстардың да мазмұнын өзгерту мен толықтыруды жобалайды. Өзгертулер мен толықтырулар келесі жағдайларды қарастырады: жүйелі-әрекеттік тәсілді жүзеге асыру арқылы білім мазмұнының практикаға бағытталуын күшейту; оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту; пәнаралық кіріктіруді күшейту және оқу материалдарын деңгейлер бойынша қайта бөлу арқылы оқу пәндерінің мазмұнын жүйелеу; білім мазмұнын саралауды күшейту; қазақстандық компонентті кеңейту; тәжірибелік, сарамандық, зертханалық, жобалық-зерт-

теушілік және эксперименттік жұмыстар санын көбейту.

Математика пәнінен таңдау бойынша курстарының тақырыптарын анықтау барысында білім беру деңгейлерінің үзіліксіздігі мен сабақтастығы қамтамасыз етілуі тиіс. Мәселен, мектебіміздің 5-6-сыныптарында математикадан таңдау курстары «Қызықты математика», «Сандар әлемі», «Логика», «Логикалық есептерді шығару» және т.б., ал 7-9 сыныптарда – «Стандартты емес есептер шығару», «Күрделілігі жоғары есептер шығару» және т.б. болса, ал 10-11 сыныптарда «Теңдеулер және теңсіздіктер», «Көрнекі геометрия», «Қолданбалы математика элементері» және т.б. тақырыптар бойынша жүргізіледі.

Сонымен қатар, таңдау курстарының бағдарламалары мектеп бағдарламасын тереңдетеді, оқушының жан-жақты тұлға болып өркендеуін қамтамасыз ететін мазмұнды қарастырады.

Ұсынылып отырған «Дифференциалдық және интегралдық есептеулер» таңдау курсының бағдарламасы 10-11 сыныптарда жүргізілетін «Алгебра және анализ бастамалары» пәнінің базалық оқу мазмұнын тереңдету мен кеңейту мақсатында құрастырылған [3].

Курс бағдарламасы бойынша 10-сыныпта дифференциалдық есептеулер, ал 11-сыныпта интегралдық есептеулер қарастырылады және курс әр сыныпта аптасына 1 рет жүргізіледі (барлығы 34 сағ.).

Аталған таңдау курсының өзектілігі жаратылыстану-математика бағыты бойынша білім сапасын жетілдіру, бүгінгі жедел қарқынмен дамып отырған ақпараттанған заманда өмір сүруге бейімдеу, бағдар ала білу білігін дамыту болып табылады.

Курстың мақсаты:

- жоғары оқу орындарында оқуды жалғастыруда және орта арнаулы оқу орындарында білім алуда қажет математикалық білімдерді меңгеру;

- алгебра пәніне қызығушылығын ояту, дифференциалдық және интегралдық

есептеулерді практикада қолданылуын көрсету, туынды мен интеграл ұғымдарының өмірде қолданылуының маңызын түсіну;

- тұлғаның қабілетін, шығармашылығын дамыту, есептердің шешу жолын таңдай білу;

- қоғам дамуындағы математиканың маңызын түсіне білуге жеткізу.

Курстың міндеттері:

- математика, физика және химия есептерін шығаруда дифференциалдық және интегралдық есептеулерді меңгерген білімін қолдана алатындай дәрежеде оқушылардың есептеу дағдыларын жетілдіру және тереңдету;

- функцияны зерттеу әдісін тереңдету және функция туралы білімдерін жоғары оқу орындарында дұрыс қолдана білуге үйрету;

- ҰБТ тапсырмаларын зерделеу, шығару тәсілдерін меңгеру, ұтымды жолдарын қарастыру;

- қисық сызықты фигураның ауданын, қисық сызықты сектордың ауданын, дененің көлемін табу жолдарын меңгеру;

- туынды мен интегралды есептеу; жуықтап есептеу әдісін меңгеру және туынды мен интегралды қолдану арқылы шығарылатын есептерді шешу тәсілдерін меңгеру, функционалдық теңдеулерді шешу кезінде сәйкес формулаларды қолдану;

- бағалау әдісі арқылы есептерді шешу әдісін енгізу және олимпиадалық мазмұнға ие есептерді шешу біліктілігін дамыту.

Таңдау курсының диагностикалық өлшеуіштері:

- тест тапсырмалары;
- шығармашылық есептер;
- математикалық диктант;
- сынақ.

10-11 сыныптарға «Дифференциалдық және интегралдық есептеулер» таңдау курсының күнтізбелік-тақырыптық жоспарын 1-2 кестелерде ұсынылған.

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

1-кесте – 10-сыныпқа арналған «Дифференциалдық және интегралдық есептеулер» таңдау курсының күнтізбелік-тақырыптық жоспары

№	Тақырыптар	Сағат саны
1.	Сандық аргументтің тригонометриялық функциясы	1
2.	Функция және оның графигі	2
3	Жұп және тақ функциялар. Периодты функция	1
4	Өспелі, кемімелі функциялар	1
5	Функцияны зерттеу	2
6	Арсинус, арккосинус, арктангенс	1
7	Тригонометриялық теңдеулерді шешу	1
8	Тригонометриялық теңсіздіктерді шешу	2
9	Шексіздікке ұмтылғандағы функция шегі. Шектелген функция	2
10	Функцияның шегін есептеу. Вертикаль және горизонталь асимптоталар	2
11	Шектер туралы теоремалар. Тамаша шектер	2
12	Функцияның үзіліссіздігі. Үзіліссіз функцияның кейбір қасиеттері.	2
13	Күрделі функция. Құрамында күрделі функциялар бар теңдеулер мен теңсіздіктерді шешу. Функционалдық теңдеулер	1
14	Туындыны есептеу	1
15	Үзіліссіздікті қолдану	1
16	Функцияның графигіне жүргізілген жанама	1
17	Жуықтап есептеу. Туындының физика және геометрияда қолданылуы	2
18	Функцияның өсу (кему) белгілері	1
19	Сындық нүктелер, максимум және минимум нүктелері	2
20	Функцияны зерттеуге туындыны қолдану	2
21	Функцияның ең үлкен және ең кіші мәндері	1
22	Есептерді бағалау әдісімен шешу	1
23	Олимпиадалық мазмұндағы есептер шығару	1
24	Қорытынды сабақ	1
Барлығы		34

2-кесте – 11-сыныпқа арналған «Дифференциалдық және интегралдық есептеулер» таңдау курсының күнтізбелік-тақырыптық жоспары

№	Тақырыптар	Сағат саны
1.	Алғашқы функция және анықталмаған интеграл	2
2.	Анықталған интегралдың аналитикалық анықтамасы.	1
3.	Анықталған интегралдың бар болуы туралы теоремалар	1
4.	Анықталған интегралдың қасиеттері	1
5.	Орта мәндер теоремасы	1
6.	Анықталған интегралды есептеудің негізгі әдістері	2
7.	Бөліктеп интегралдау формуласы	1
8.	Анықталған интегралдағы айнымалыны ауыстыру әдісі	2
9.	Құрамында квадрат үшмүше бар кейбір функциялардың интегралдары	1

10.	Рационал бөлшектер. Қарапайым рационал бөлшектер және оларды интегралдау	1
11.	Рационал бөлшектерді интегралдау	1
12.	Иррационал функцияның интегралы	1
13.	Тригонометриялық функциялардың интегралы	1
14.	Тригонометриялық ауыстырулар көмегімен иррационал функциялардың интегралын табу	1
15.	Жуықтап есептеудің қойылу шарттары.	1
16.	Жуықтап есептеу формалары	1
17.	Анықталған интегралды жуықтап есептеу	1
18.	Анықталған интегралдың геометрияда қолданылуы. Қисықтың ұзындығы	2
19.	Қисық сызықты трапецияның ауданы	1
20.	Қисық сызықты сектордың ауданы	1
21.	Дененің көлемі	1
22.	Айналу бетінің ауданы	1
23.	Анықталған интегралдың физика және механикада қолданылуының жалпы схемасы	1
24.	Анықталған интегралдың экономикада қолданылуы	1
25.	Тік бұрышты координатадағы аудандар есептеу	1
26.	Айналу дененің көлемі	1
27.	Айналу дененің беті	1
28.	Анықталған интеграл көмегімен жұмысты есептеу	1
29.	Қорытынды сабақ	2
Барлығы		34

Оқушылардың математикалық дайындығына қойылатын талаптар білімді нақтылау, талдау мен қорытынды жасау, түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып есептерді шешу және шешудің тиімді жолдарын таңдау дағдысын жетілдіру.

Оқушылардың курс мазмұнын меңгеруге қойылатын талаптар ғылыми әдебиеттермен жұмыс жасау, саралау, салыстыру, жүйелеу, қорытынды жасауды үйрену, туынды мен интегралдың практикалық маңызын түсіну, іргелес пәндерде қолданылуын қарастыру, дифференциалдық және инте-

гралдық есептеулерді игеру, алған теориялық білімдерін практикада қолдана білу.

Күтілетін нәтижелер аталған курсты ойдағыдай толық меңгерген жағдайда берілген тапсырманы толық зерттей алатын қабілеті дамыған, оны шешудің жолдарын білетін, өз көзқарасын жеткізетін, өзін-өзі бағалай білетін тұлғаны қалыптастыру.

Таңдауы бойынша курстар бағдарламаларының мақсаты мен міндеттері оқушылардың жеке білім алу мүдделерін, қажеттіліктері мен қабілеттіліктерін дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған жаңа мемлекеттік бағдарламасы //Егеменді Қазақстан, 14.12.2010ж.

2. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 557 бұйрығы.

3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығымен бекітілген оқу бағдарламасы.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ ФАКТОРЛАРЫ

З.Қ. Омарова

№82 жалпы білім беретін орта мектеп, Қарағанды қ.

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының мектеп өміріне бейімделуіне әсер ететін негізгі факторларға сипаттамалар берілген. Сонымен қатар, оқушылардың оқу жұмыстары дағдыларын тиімді меңгеруіне қажетті қолайлы жағдайлар жасау барысында мұғалімнің атқаратын жұмыстарының мазмұны баяндалған.

Аннотация. В статье описаны основные факторы адаптации учеников начальных классов к школьной жизни. Также изложено содержание работы учителя по созданию благоприятных условий для успешного овладения учениками навыков учебной работы.

Abstract. Main factors of primary school childrens' adaptation in school life are described in article. Article also includes the content of teacher's activities on providing supportive environment for successive learning of academic skills.

Тірек сөздер: бейімделу, мектепке бейімделу, бейімделу факторлары, психологиялық даярлық.

Ключевые слова: адаптация, адаптация к школе, факторы адаптации, психологическая готовность.

Keywords: adaptation, adaptation to school, factors adaptation, psychological readiness.

Қазіргі кезде балалардың мектеп өміріне бейімделуі, оқыту процесінде бағдарламалық материалдарды мерзімді және толық игеруі өзектілігін жоғалтпай отырған мәселелердің бірі.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «100 нақты қадам» Ұлт Жоспарының 76-қадамында «ЭЫДҰ елдері стандарттарының негізінде адам капиталының сапасын көтеру, 12 жылдық білім беруді кезең-кезеңімен енгізу, функциялық сауаттылықты дамыту үшін мектептегі оқыту стандарттарын жаңарту» атап көрсетілген [1].

Бүгінгі күні жаңартылған білім мазмұны аясында мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандарты бекітіліп, оқу бағдарламалары мен оқулықтар еліміздің 30 пилоттық мектептерінде сынақтан өтіп жатыр.

Осы орайда, 12-жылдық білім беру жүйесіне көшу барысында 1-сыныпқа 6 жасар балалардың келуі – олардың мектеп өміріне бейімделу мәселесін қажетті деңгейде шешілді талап етеді.

Оқушылардың мектеп өміріне бейімделуіне Н.Г. Салмина, О.Г. Филимонова, В.Р. Цылев және тағы да басқа көптеген ғалымдардың зерттеулері арналған [2, 3].

Мектепке бейімделу – баланың оқуының тиімді болуының алғы шарттарының бірі болғандықтан оның маңыздылығын ескермеу мүмкін емес. Соған қарамастан, бірқатар ғалымдардың пікірінше, балалардың мектеп өміріне, оқыту процесіне бейімделуі көптеген жағдайда стихиялы жүреді [4].

Оқушылардың мектепке бейімделуінің тез әрі нәтижелі болуы мұғалімнің атқаратын жүйелі жұмыстарына тәуелді. Ол үшін бірінші кезекте балалардың мектеп өміріне бейімделуіне қандай факторлардың әсер ететінін анықтау керек. Оларға төмендегілер жатады:

- баланың жас және жеке психологиялық ерекшеліктері;
- дене және психикалық денсаулығы, мектепке даярлығы (интеллектісі, оқу мотивациясы, оқуға деген құштарлығы, басқа

адамдармен қарым-қатынас орнату іскерлігі, өз іс-ірекеті мен жүріс-тұрысын ұйымдастыруы, танымдық және ойлау белсенділігі);

- жүйелі оқуды бастау жасы;
- мектептегі жағдайдың ерекшеліктері;
- сыныптастарымен және мұғалімдермен қарым-қатынасы;
- отбасындағы микроклимат;
- жеке тұлғалық қасиеттері;
- психикалық дамуының негізгі параметрлері [5].

Баланың мектептегі өз жағдайын дұрыс бағалауы, іс-әрекет түрлерінің өзгеруі, отбасылық тәрбиенің оңтайлы әдістері, отбасында дау-дамайлық жағдайлардың болмауы, құрдастары арасында жоғары ықпалға ие болуы баланың оқуға ыңғайлануына оң ықпал етеді.

Сонымен қатар, керісінше, мектепке функционалдық даярлықтың жоқтығы, ересектермен қарым-қатынасының дұрыс болмауы, ата-аналардың педагогикалық сауаттылығының төмендігі, педагогтің теріс көзқарасы және отбасындағы келеңсіз микроклимат сияқты факторлар мектепке бейімделу процесін қиындатады.

1-сынып оқушыларының мектепке бейімделу кезеңіндегі мұғалім жұмысы осы факторларды ескеруден және балалармен оң қарым-қатынас орнатудан басталса нұр үстіне нұр болмақ.

Енді осы факторларды жеке-жеке қарастырсақ.

Оқушының мектепке бейімделуінің бір факторы – жүйелі оқыту басталатын жасы. 6 жасар балалардың мектепке бейімделуі ұзағырақ болады. Олардың жұмысқа қабілеттілігі төмендеу және тұрақсыз. 6 жасар бала мен 7 жасар баланы бөліп тұрған бір жыл – баланың дене, функционалдық және психикалық дамуы үшін өте маңызы зор аралық болып табылады. Физиологиялық тұрғыдан кіші мектеп жасында баланың денесі тез өседі. Дене дамуы көп жағдайда баланың жүйке жүйесінің, психикалық дамуынан ілгері болады. Соның салдарынан баланың жүйке жүйесі әлсірейді. Оны баланың шаршағыштығынан, мазасыздығынан, шектен тыс қозғалғыштығынан байқауға

болады. Осылардың барлығы баланың жағдайын ушықтырады, күшін әлсіретеді, бұрын қалыптасқан құрылымдарға тірек жасау мүмкіндіктерін азайтады.

Баланың оқуының сәтті болуына көп әсер ететін басты факторлардың бірі – оның физикалық денсаулығы. Ол баланың мектепке бейімделуінің ұзақтығы мен сәттілігіне ғана емес, жалпы одан әрі оқуына да әсерін тигізеді. Дені сау бала мектепке оңай бейімделеді, Жиі ауыратын немесе созылмалы ауруы бар балалардың мектепке бейімделуі қиын жүреді [6].

Баланың жүйелі оқуға даярлығы – оның мектепке бейімделуінің жетекші факторларының бірі. Мектепте оқуға баланың психологиялық дайын болуы оның мектепке дейінгі кезеңдегі психикалық дамуының маңызды нәтижесі болмақ [7].

Баланың оқуға даярлығы интеллектуалдық, мотивациялық, коммуникативтік тұрғысынан даму деңгейімен анықталады. Л.С. Выготский баланың оқуға даярлығын оның белгілі бір деңгейде жинақтаған білімдер, іскерліктердің көлемімен емес, психикалық процестердің даму деңгейімен анықталатынын айтқан болатын. Мектепке даярлық, бірінші кезекте, қоршаған әлемдегі құбылыстарды саралау, талдау, себеп-салдар байланыстарын орнату, өз беттерімен ой тұжырымдарын жасай білу қабілеттерімен анықталады.

Л.И. Божович баланың мектепке бейімделу кезеңінде тұлғалық және интеллектуалдық даярлығының маңыздылығын атап көрсетеді. Бұл аспектілер оқу іс-әрекеттерін игеруіне, баланың жаңа жағдайдарға тез үйренуіне маңызды екендігін атап көрсетті [8].

В.Н. Сарбасова және Ж.Қ.Тойжанова оқушының мектепке бейімделуіне мұғалім мен ата-аналардың көңіл аударатын маңызды шарттары ретінде оқушының тәртібін бақылау, онымен немен және қандай пәнге қызығатыны туралы әңгімелесу, қызығушылықтарын ояту, қиындықтарды дер кезінде анықтау және түзету, эмоционалдық жағымды өзара қарым-қатынас жүйелерін қалыптастыру және т.б. атап көрсетеді [9].

Қорыта келе, баланың мектепте оқуға психологиялық даярлығы бір-бірімен тығыз байланысты бірнеше элементтермен анықталады деп тұжырымдауға болады:

- мотивациялық (баланың ішкі бағдары);
- баланың жігері (өз әрекеттерін белгілі бір ережелерге бағындыру);
- интеллектісі.

Баланың оқуға деген психологиялық даярлығы оның мектеп жағдайына тез бейімделуін қамтамасыз етеді. Дегенмен, бұл даярлық бастауыш мектепте баланың алдында қиындықтар туындамауына кепіл бола алмайды.

Сонымен қатар, баланың мектеп жағдайына тез бейімделуіне білім мазмұны мен оқыту әдістемесі сияқты факторлар да әсер етеді. Сабақтарды, баланың күн тәртібін тиімді ұйымдастыру да баланың мектепке үйренуін жеңілдетері сөзсіз.

Сондықтан, сабақ кестесі, оқыту әдістері, оқу бағдарламаларының мазмұны және мектепте жасалған жағдайлар балалардың жасына сәйкес функционалдық мүмкіндіктеріне ыңғайластырыла құрылуы тиіс.

Бірінші сынып баласының мектеп жағдайына бейімделуіне педагогтың

ұстанған позициясы мен қарым-қатынас стилі де айрықша әсер етеді.

Қазіргі кезде педагогикалық қарым-қатынастың үш стилі бар екендігі белгілі: демократиялық, авторитарлық және немқұрайдылық.

Мұғалім өз іс-әрекетінде педагогикалық қарым-қатынастың демократиялық стилін ұстанатын болса, баланың мектепке бейімделуі соғұрлым тиімді жүреді. Сондықтан ол сыныпта балалардың өзіне деген сенімсіздігін, олардың ортасында пайда болатын дау-дамайлық жағдайларды жоятын қолайлы қарым-қатынас орнаған ортаны құруы керек. Сыныпта қалыптасқан жайлы микроклиматтық орта балалардың мектепке бейімделуіне ықпал ететін тағы да бір қолайлы фактор болып есептеледі.

Қорыта келе, баланың мектепке тез әрі тиімді бейімделуіне жоғарыда көрсетілген факторлар кешені әсер етеді. Осы факторларды мектептің педагогикалық процесін ұйымдастыруда, әр баламен жеке жұмыс жүргізу барысында толық ескергенде ғана бастауыш сынып оқушыларының білімге деген құштарлығын сақтап қана қоймай, олардың ынтасын одан әрі дамытуға, оқу іскерліктерін тиімді меңгертуге, нәтижесінде сапалы білім беруге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә. Назарбаев: Ұлт Жоспары – «100 нақты қадам» // Астана. – 2015. – 20 мамыр.
2. Салмина Н.Г., Филимонова О.Г. Психологическая диагностика развития младшего школьника. – М., МГППУ, 2006. – 210 с.
3. Цылев В.Р. О связи диагностики психологической готовности детей к школе и содержания коррекционных занятий // Психологическая наука и образование, 2000. - № 1.
4. Костяк Т.В. Психологическая адаптация к школе. – М.: «Академия», 2008.
5. Коломинский Я.П., Панько Е.А., Игумнов С. А. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция. – СПб.: Питер, 2004. – 480 с.
6. Журавлев Д. Адаптация учащихся на переходных периодах // Народное образование. – 2008. – №2. – С.31.
7. Введение в школьную жизнь: Учеб.-метод. пособие / З.Л. Шинтарь. – Гродно, 2002.
8. Божович Л.И. Избранные психологические труды: Проблемы формирования личности. – М.; Воронеж, 1995.
9. Сарбасова В.Н., Тойжанова Ж.Қ. Бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделуінің психологиялық ерекшеліктері.
10. http://www.rusnauka.com/5_SVMN_2013/Psihologia/7_129321.doc.htm

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ж.Г. Нурмухаметова

АО «Информационно-аналитический центр», г. Астана

С.Н. Жиенбаева

Казахский государственный женский педагогический университет, г. Алматы

Андатпа. Мақалада мектепке дейінгі мен бастауыш білім беру сатысы арасындағы сабақтас-тық, концептуальдық негіздері және оны модернизациялау мәселесі, тәрбиеші мен мұғалімнің педагогикалық жұмыстарының арасындағы байланыс қарастырылады.

Аннотация. В статье освещаются проблемы преемственности развития дошкольного и начального образования на современном этапе, концептуальные основы преемственности и ее модернизации, тесное взаимодействие педагогической работы воспитателя и учителя начальной школы.

Abstract. The article regarded to the related problems of pre- and primary school, conceptual basis and their modernization, relationship between the mentors and teachers' pedagogical works.

Тірек сөздер: сабақтас-тық, мектепке дейінгі білім беру, бастауыш білім беру, әдістер, тәсілдер.

Ключевые слова: преемственность, дошкольное образование, начальное образование, методы, приемы.

Keywords: adjacent, pre-school education, primary education, methods, techniques.

Вопрос преемственности на современном этапе развития дошкольного и начального образования выступает основным условием обеспечения эффективности учебно-воспитательного процесса в момент подготовки детей к школе.

Проблема модернизации преемственности в обучении и воспитании носит комплексный междисциплинарный характер в контексте пересечения проблемных сфер педагогики, психологии, философии, социологии, философии.

Как философская категория преемственность считается общим законом развития человеческого общества, выражает единство процесса и взаимосвязь его этапов.

Преемственность в педагогике трактуется далеко не однозначно: и как закон педагогики, и как общепедагогическая закономерность, и как общепедагогический принцип, и как принцип непрерывного образования, и как основа развития и взаимосвязи всех звеньев образования, повы-

шающих возможность перехода от одних ее ступеней к другим, и как условие повышения эффективности воспитательной работы [1]. В целом, преемственность как педагогический феномен рассматривается учеными как закономерная связь между смежными звеньями системы образования, этапами и ступенями развития, субъектами обучения и воспитания, обеспечивающая последовательность, непрерывность и эффективность образовательного процесса.

Обращаясь к проблеме преемственности различных этапов образования, следует отметить, что наиболее остро она стоит в момент поступления ребенка в школу. По итогам мониторинга готовности детей к школе отмечается уменьшение детей с познавательной мотивацией как один из основных показателей сформированной внутренней позиции школьника. Следовательно, преемственность между дошкольным и начальным образованием при подготовке детей к школе сегодня требует нового подхода. Преемственность как не-

прерывность на границах двух этапов или форм обучения как «детский сад – школа» должна обеспечиваться единой организацией этих этапов в рамках целостной системы образования.

Концептуальные основы преемственности в психологическом аспекте между дошкольным и начальным уровнями образования следует рассматривать как связь и согласованность каждого компонента образования (целей, задач, содержания, методов, средств, форм, организации), обеспечивающих эффективное поступательное развитие ребенка, его успешное воспитание и обучение на данных ступенях образования. Л.С. Выготский выдвинул положение о ведущей роли обучения в психическом развитии личности. Он подчеркивал, что педагогика должна ориентироваться не на вчерашний, а на завтрашний день детского развития. Только тогда она сумеет в процессе обучения вызвать к жизни те процессы развития, которые сейчас лежат в зоне ближайшего развития.

Одним из результатов реализации преемственных связей между дошкольным и начальным уровнями должно стать развитие ведущей деятельности каждого периода детства (игровой - в дошкольном, учебной - в младшем школьном) как важнейшего фактора психического и личностного развития ребенка и безболезненной адаптации к последующей ступени образования.

Преемственность между дошкольным и начальным уровнями образования - это система мер, направленная на выбор технологий воздействия на развитие ребенка и создание условий, обеспечивающих сохранение психического и физического здоровья детей.

Ряд ученых, рассматривая преемственность в контексте подготовки детей к школе на основе субъект-субъектного взаимодействия, выделили следующие ее функции:

- динамическая функция, т.е. свойство принципа отображать закономерности динамики и диалектики педагогического процесса развития, воспитания и обучения;
- конструктивная функция, объединяет

три педагогических измерения – прошлое, настоящее, будущее в формировании личности;

- интегративная функция, обеспечивающая целостность учебно-воспитательного процесса взаимодействия семьи, дошкольной организации, школы в подготовке детей к школе и ее результаты;

- содержательная функция, отображающая личностно-ориентированное направление реализации содержания образования на основе взаимодействия семьи, дошкольной организации и школы;

- субординатная функция, связанная с характером и содержанием соотношений между компонентами педагогической системы, предусматривает различные варианты построения педагогического взаимодействия, в частности от соподчинения к сотрудничеству и сотворчеству;

- координирующая функция, включающая содержание взаимодействия детей, семьи, школы и общества в зависимости от образовательных потребностей и возможностей каждого ребенка [2].

Практика преемственности между дошкольным и начальным образованием всегда была и остается одной из центральных проблем педагогической науки. На основе опыта взаимодействующих организаций образования выделяются три основных направления по реализации преемственности:

- работа с родителями;
- работа с воспитанниками, будущими первоклассниками;
- методическая работа с воспитателями и педагогами.

В процессе методической работы осуществляется тесное взаимодействие воспитателя и учителя начальной школы. Воспитатель ДО (далее – дошкольные организации) предоставляет полную информацию о каждом ребенке, об особенностях его воспитания, развития и обучения, интересах, индивидуальных способностях и возможностях, характере, специфике семейного воспитания.

Учитель знакомит воспитателей старших и подготовительных групп ДО с про-

граммой начальной школы, факторами, препятствующими процессу адаптации дошкольника к условиям начальной школы, необходимости акцентирования внимания на развитие креативности, творческого мышления.

Создается объединенная база дошкольной организации и начальной школы, что позволяет проводить непрерывный процесс обучения и воспитания ребенка, обеспечивая преемственность двух ступеней образования. Преемственность данных ступеней образования позволяет обеспечить плавный, естественный переход ребенка с позиции дошкольника на позицию младшего школьника.

Преемственность дошкольной организации и начальной школы традиционно определяется как двусторонний процесс, что предполагает, с одной стороны, направленность учебно-воспитательной работы в детском саду на требования, которые будут предъявлены детям в школе, а с другой – опору учителя на достигнутый старшими дошкольниками уровень развития, на знания, навыки и опыт детей.

В современном образовании в реализации преемственности выделяются два подхода: функциональный и системный.

Функциональный подход к обеспечению преемственности в обучении и воспитании детей дошкольного и младшего школьного возраста реализуется двумя путями. Первый основывается на тактике формирования темпов детского развития и состоит в прямом приспособлении социально-педагогических задач дошкольного образования к требованиям школы. Вторым подход предусматривает дальнейшее развитие в школе тех элементарных знаний, умений и навыков, с которыми ребенок приходит в школу.

При системном подходе преемственность рассматривается как взаимосвязь между ступенями единой системы «дошкольное образование – школа», вследствие чего обеспечивается целостное развитие личности ребенка. Начальное звено образования должно опираться на достижение дошкольного возраста, укреплять,

развивать приобретенное и на этой почве формировать новообразования младшего школьного возраста [3].

В свете модернизации казахстанской системы образования пересматривается и проблема обеспечения преемственности обучения и воспитания детей дошкольного и младшего школьного возраста. Внедрение и реализация инновационных технологий обучения, личностно-ориентированных подходов в образовании требует перехода от концептуальных форм решения проблемы преемственности в практическую плоскость. Все больше ученых склоняется к мысли о необходимости разработки сквозных программ обучения и воспитания детей 4-10 лет, направленных на проектирование целостной совместной деятельности ребенка и взрослого, ориентированной на зону ближнего развития ребенка с учетом специфики его деятельности. «Современное образование (и дошкольное, и школьное) отличается именно переориентацией с формирования умений и навыков на развитие способностей».

В Законе РК "Об образовании" особо отмечается, что содержание образования должно обеспечивать формирование у обучающегося адекватной современному уровню и уровню образовательной программы картины мира. Значит, особая роль в процессе обучения должна отводиться развитию системного мышления [4].

Исследования показывают, что интегрированные знания играют роль побуждающего стимула. Именно интеграция определяет сегодня стиль научного мышления и мировоззрения человека. Современные младшие школьники по своим возможностям готовы к усвоению более сложного материала и на более высоком уровне. Стремление к интеграции учебного материала является естественным и становится ведущей тенденцией всемирного и отечественного образовательного процесса. Внедрение идей и подходов, которые должны строиться на основе сквозного тематического планирования и интеграции обучения, призвано решить вопросы подобного характера.

Одним из показателей данного процесса в РК является разработка УМК нового поколения для начальной школы, где ведущей идеей стало «сквозное» планирование предметного содержания на основе 8-ми главных тем: все обо мне; моя школа; моя семья и друзья; мир вокруг нас; путешествия; традиции и фольклор; еда и напитки; в здоровом теле – здоровый дух. Каждый тематический блок и его подразделы, пронизывая содержание программы, плавно переходят, интегрируются в другие тематические блоки. Методической основой нового планирования является установление внутрипредметных и межпредметных связей. Интеграция на основе блочно-тематического планирования является возможным путем его совершенствования.

Интеграция в новом формате планирования идёт по нескольким направлениям: внутрипредметная, направленная на «спрессование» материала в крупные блоки-темы (8), что ведет к обновлению содержания дисциплины, и межпредметная интеграция, формирующая новый тип знаний. Интеграция в блочно-тематическом планировании есть сегодня новая методическая система в деятельности учителя, ориентированная на модель 12-летнего обучения.

Логически возникает вопрос: какова тогда должна быть методическая система в дошкольном обучении, являющимся первоначальной ступенью 12-летней школы?

Логический ответ: закладывающей основы начального обучения и преемственной в содержании образования и методического обеспечения. Именно поэтому ряду авторов учебников нового поколения (первые классы) не безразлично, какое содержание будет в программах дошкольной подготовки, насколько оно будет преемственно для УМК первых классов, каково будет методическое обеспечение (планирование), насколько оно будет согласовано с тематикой первых классов.

В связи с этим авторы предлагают 8 сквозных тематических блоков для программы дошкольной подготовки, кото-

рые по своему содержанию аналогичны 8-ми блокам начальной школы, но в то же время имеют свои особенности:

Предшкола	Начальная школа
Кто я? Какой я?	Все обо мне
Для чего нужна школа?	Моя школа
Кто рядом со мной?	Моя семья и друзья
Какие чудеса вокруг нас?	Мир вокруг нас
Куда ведут дороги?	Путешествия
Что дарит золотая колыбель?	Традиции и фольклор
Что для меня вкусно и полезно?	Еда и напитки
Как быть здоровым?	В здоровом теле - здоровый дух

Все блочные темы представлены в виде «вечных» детских вопросов: что, как, почему и т. д., как яркие примеры проявления критического мышления ребенка-дошкольника. Дети всегда хотят знать причины человеческих поступков, природных явлений, событий, свидетелями которых они являются. Эти вопросы стимулируют мышление ребенка, заставляя его мозг активно работать.

Предлагаемая система блочного планирования на уровне дошколы будет способствовать более качественным преемственным связям, развитию критического мышления детей 6-7 лет и пропедевтике системного мышления младшего школьника, а также новым образовательным результатам в дошколе и первых классах 12-летки.

В настоящее время в рамках обновления содержания среднего образования был пересмотрен вопрос дошкольной подготовки. По проекту перехода средней школы на 12-летнее обучение разработаны программы дошкольного образования, направленные на достижение необходимого и достаточного уровня успешного ос-

воения детьми образовательных программ начального образования.

Поэтому основная задача при реализации преемственности в содержании обучения и воспитания детей дошкольного и младшего школьного возраста заключается в определении в учебных планах и учебных программах логики развития и становления ребенка как личности, логики

продолжения учебной деятельности дошкольных учреждений и начальной школы.

Таким образом, преемственность является обязательным условием обеспечения преемственности обучения и воспитания детей дошкольного и младшего школьного возраста, придающим целостность педагогическому процессу в контексте формирования гармонично развитой личности.

Список литературы:

1. Преемственность в учебно-воспитательной работе детского сада и школы / сост. З.Н.Борисова. – Киев; Рад.школа, 1985. -142 с.
2. Богуш А., Варениця Л. Дети и социум: особенности социализации детей дошкольного и младшего школьного возраста: монография. – Луганск: Альма-матер, 2006. – 368 с.
3. Преемственность в учебно-воспитательной работе детского сада и школы / сост. З.Н.Борисова.
4. Закон Республики Казахстан «Об образовании» 13.11.2015 г. № 398-V. http://online.zakon.kz/document/?doc_id=30118747

ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАЗАХСТАНА: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РОСТА

А.С. Ескендирова

АО «Информационно-аналитический центр», г. Астана

Аңдатпа. Мақала Қазақстанның мектепке дейінгі білім беру жүйесін дамыту жолындағы мәселелерді айқындауға бағытталған. Қазіргі таңдағы жүйенің күйі мен даму жолындағы негізгі мәселелері анықталды. Қазіргі кезеңдегі жалпы білім беру саласының дамуындағы мектепке дейінгі білім беру мен тәрбиелеудің рөлі белгіленді.

Аннотация. Статья посвящена вопросам развития системы дошкольного воспитания и обучения в Казахстане. Определено современное состояние системы и основные проблемные зоны ее развития. Обозначена значимая роль дошкольного воспитания и обучения на современном этапе для развития системы образования в целом.

Abstract. The article is devoted to the development of preschool education system in Kazakhstan. It's state and main problem areas of development are examined. Significant role of early childhood education and care is presented at the current stage in development of the education system in general.

Тірек сөздер: мектепке дейінгі тәрбиелеумен білім беру, педагог, мектепке дейінгі жастағы балалар, мектепке дейінгі ұйымдар, ЭЫДҰ.

Ключевые слова: дошкольное воспитание и обучение, педагог, дети дошкольного возраста, дошкольные организации, ОЭСР.

Keywords: early childhood education and care, teacher, children of preschool age, ECEC settings, OECD.

Одним из славных наследий Советского Союза, несомненно, является всеобщая грамотность населения. К 1991 году уровень грамотности казахстанцев был сопоставим с развитыми странами. Выстроенная система образования по основным характеристикам не уступала большинству элитарных государств.

Но это было советское образование, а казахстанское – его частью. Существовавшая тогда система обслуживала интересы строительства социалистического общества. В нем не было частной собственности, существовал железный занавес для информации, политических и миграционных процессов.

Как же выдержал Казахстан экзамен на независимость после распада СССР? Как адаптировал систему образования под нужды суверенного и демократического государства?

Да, процесс был болезненным. Испытания переходного периода негативно сказались на всех уровнях образования: от до-

школьного до высшего и послевузовского образования. Но тяготы первоначального периода были объективны. Страна переходила на новый уклад жизни, в котором независимость, международная интеграция стали новыми приоритетами.

В настоящей статье сделана попытка экскурса в непростую историю дошкольного образования суверенного Казахстана, а также проведен анализ ее текущего состояния и перспектив.

Как и школьное образование, дошкольное – было на довольно высоком уровне до 1990 года. Это была лучшая система дошкольного образования в Центральной Азии. Она охватывала порядка 70% детей до 7 лет [1].

Крах экономических связей между постсоветскими государствами привел к закрытию множества предприятий. Та же участь постигла существовавшие при них детсады. Отсутствие средств на содержание детсадов вынудило передать их в зарождающийся частный сектор. Примерно

так прошел период вынужденной «оптимизации». За десять лет сеть дошкольных организаций сократилась в 8 раз...

В это сложное время государство принимает смелое и беспрецедентное для страны решение о внедрении обязательной годичной подготовки детей к школе. Постановлением Правительства от 22 ноября 1999 года №1762 устанавливалась предшкольная подготовка детей 5-6 лет в государственных организациях дошкольного и среднего образования на бесплатной основе [2]. Данная гарантия позволила выровнять уровень школьной готовности детей и способствовала повышению качества начального образования.

Оздоровление экономики страны с 2000 года позволило приступить к восста-

новлению сети. За период с 2000 по 2009 годы количество дошкольных организаций увеличилось в 4 раза, охват детей – с 12 до 37% (356 тыс. детей) [3].

Наиболее сильный импульс сфере придала программа «Балапан» 2010 года. За время ее действия количество дошкольных организаций приблизилось к наилучшему показателю 1990 года, число воспитанников к концу 2014 года составило 727,5 тыс. детей[4].

Развиваются частные дошкольные организации. Если в 2010 году было всего 347 частных детсадов, то в 2015-ом – 1419 частных детсадов и 412 частных мини-центров (рис. 1). Бизнес к настоящему времени вложил в эту сферу более 100 млрд. тенге.

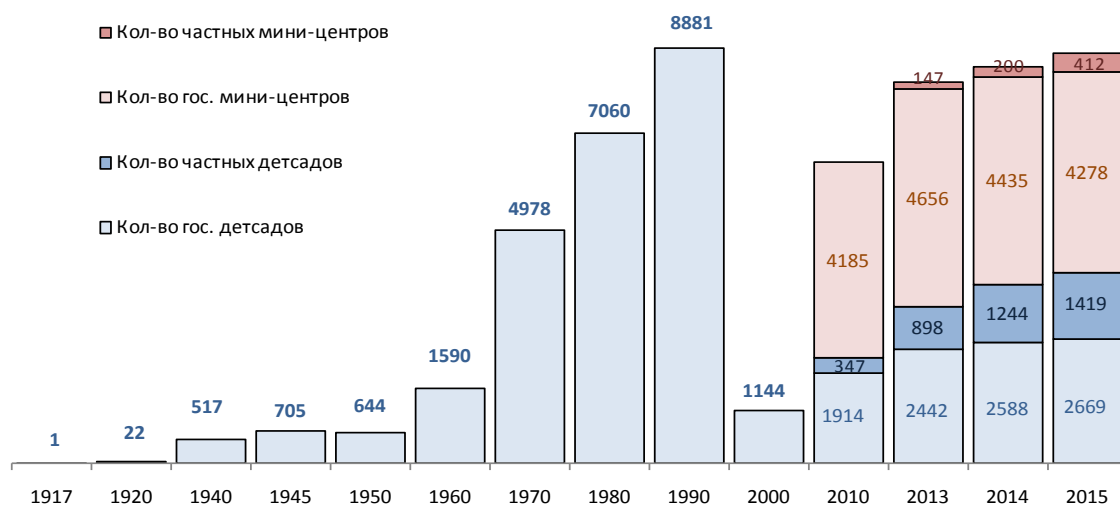

Рисунок 1 – Развитие сети дошкольных организаций образования в РК (1920-2014 гг.)

Источник: Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан. - Астана: АО «ИАЦ», 2015.

Инфраструктурное обеспечение дошкольного воспитания и обучения позволило охватить 78,6% детей в возрасте 3-6 лет и 52,3% – от года до 6 лет. Данный показатель сопоставим с охватом ряда стран Восточной Европы (Хорватия, Черногория), Австралии, Турции и Катара [5].

Увеличение вложений в сферу дошкольного воспитания и обучения является трендом, набирающим обороты во всем

мире. Международные исследования свидетельствуют о положительном влиянии дошкольного образования на дальнейшее развитие детей, успешное обучение и успеваемость в школе [6]. Качественное дошкольное воспитание и обучение повышает возможности трудоустройства в будущем, а также положительно влияет на социально-экономическую мобильность [7]. Помимо этого, система дошкольного

образования стимулирует рост трудовой занятости и дохода среди родителей [8].

Так, в Казахстане достигнутые успехи потребовали проработки траектории дальнейшего развития. По поручению главы государства в качестве эталонов развития были выбраны стандарты стран Организации Экономического Сотрудничества и Развития (ОЭСР), объединяющей большинство развитых государств Америки, Западной Европы и Азии. Данное политическое решение было закреплено в Послании Президента 2014 года и плане Нации «100 конкретных шагов».

В этой связи, начиная с 2013 года АО «Информационно-аналитический центр» при Министерстве образования и науки РК проводит совместно с ОЭСР исследования в области дошкольного образования. Целью сотрудничества является внешняя оценка состояния данного уровня образования и определение перспектив развития, соответствующих механизмов по стандартам мирового класса. Результаты исследования ОЭСР находят отражение при совершенствовании нормативной базы деятельности дошкольных организаций (образовательные программы и пр.). Кроме того, их рекомендации и предложения закладываются в основу планирования Государственной программы развития образования на 2011-2020 годы.

Так, международные эксперты, высоко оценивая достигнутые успехи Казахстана в сфере дошкольного образования, отмечают проблемные аспекты, среди которых:

- низкий охват детей раннего возраста;
- большая наполняемость групп;
- невысокие требования к квалификации и специализации педагогов дошкольного образования;
- недостаточная преемственность программ воспитания и обучения детей дошкольного возраста и начального образования;
- отсутствие образовательных программ для детей в возрасте от 0 до 1 года;
- разрозненность региональных мониторингов качества дошкольного образования;

- невысокая заработная плата и ее изменение при продвижении по службе;

- сравнительно небольшое влияние дошкольного образования на достижения среднего образования.

Говоря о проблемных зонах, важно отметить, что во многих странах мира повышение качества педагогических кадров остается насущной проблемой. В Казахстане значительное увеличение количества педагогов дошкольного образования отразилось на его качественном составе. Существует преобладание педагогов, не имеющих специализированной профессиональной подготовки в области дошкольного воспитания и обучения. Дефицит педагогов, специализирующихся в дошкольном воспитании и обучении, оказывает непосредственное влияние на эффективность педагогической деятельности и готовности детей к обучению в школе. С учетом актуальности данного вопроса, в рамках сотрудничества с ОЭСР, Казахстан осуществляет исследование, сфокусированное на модернизации кадровой политики дошкольного воспитания и обучения с учетом преемственности с начальным образованием.

В настоящее время АО «Информационно-аналитический центр» готовит несколько официальных публикаций ОЭСР по обзору основных показателей системы дошкольного образования, политики и практики мониторинга качества дошкольного образования и системе рекрутинга педагогов данной сферы. Реализация установленных в исследованиях целей позволит уверенно приближать качество отечественного дошкольного образования на уровень развитых стран мира.

Концепция перехода к 12-летней средней общеобразовательной школе потребовала пересмотра стандартов дошкольного и предшкольного образования. В этой связи, качественные услуги дошкольного воспитания и обучения должны оставаться приоритетом по улучшению результатов обучения детей и долгосрочных положительных результатов для казахстанского общества.

Список литературы:

1. Указ Президента РК «Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы» от 7 декабря 2010 года № 1118.
2. Постановление Правительства РК «Об утверждении Правил обязательной дошкольной подготовки пяти-шестилетних детей в дошкольных организациях и общеобразовательных школах РК от 22 ноября 1999 года № 1762.
3. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан. – Астана: НЦОСО, 2007-2014.
4. Основные показатели дошкольного, общего среднего, технического и профессионального образования (по данным на 5 сентября 2015 года). – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2015.
5. ЮНЕСКО (2015). Образование для всех, 2000-2015 гг.: достижения и вызовы. ISBN 978-92-3-400006-2.
6. OECD(2011).Starting Strong III: A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264123564-en>
7. Schweinhart L., Montie J., Xiang Z., Barnett S., Belfield C., Nores M. (2005).The High/Scope Perry Preschool Study Through Age 40. Ypsilanti, MI: High/Scope Press. 8 Дайджест образования, выпуск № 56. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2015.

УДК 371:351.851

К ВОПРОСУ ВНЕДРЕНИЯ ВОПРОСНО-ОТВЕТНОГО ИНТЕРФЕЙСА В СИСТЕМУ ТЕСТИРОВАНИЯ ЗНАНИЙ

С. Тлемисов

ЕНУ им. Л. Н. Гумилева, г. Астана

Аңдатпа. Мақалада білімді бақылау мен бағалауда компьютерлік тестілеу жүйелерін қолданудың мәселелері мен болашағы туралы айтылады. Білімді бағалаудың интеллектуалдық жүйелерін құруда тиімді әдістердің бірі ретінде қолданылатын сұрақ-жауап интерфейсінің жобалаудың негізгі қағидалары туралы деректер берілген.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы и перспективы использования компьютерных систем тестирования для контроля и оценивания знаний. Представлены основные принципы проектирования вопросно-ответных интерфейсов. Обосновывается эффективность этих интерфейсов для реализации интеллектуальных систем оценивания знаний.

Abstract. The article deals with the problems and prospects for using of computer-based testing systems for monitoring and evaluation of knowledge. There are presented the basic design principles of question-answer interfaces. This article substantiates these interfaces effectiveness for the implementation of intelligent assessment systems of knowledge.

Тірек сөздер: білімді тестілеу жүйелері, ашық тестілеу, сұрақ-жауап интерфейсі

Ключевые слова: система тестирования знаний, открытые тесты, вопросно-ответный интерфейс

Keywords: system for testing of knowledge, open testing, question-and-answer interfaces

Система образования, в частности среднее и высшее образование, построена на проверке знаний обучаемых, что является одним из основных элементов оценки

качества образования. Традиционный способ (билеты и устный опрос) проверки знания не позволяет избавиться от субъективной оценки знаний и не позволяет оценить

полноту освоения материала. Эта проблема в большей степени решается в использовании такой формы контроля, как тестирование, которая в последние десятилетия набирает большую популярность и позволяет объективно и быстро оценить знания. Тестирование имеет свои разновидности. Прежде всего, это бланковое тестирование и компьютерное тестирование. При бланковом тестировании подсчет баллов ведет преподаватель, на что затрачивается значительное время. С этой точки зрения более предпочтительным оказывается компьютерное тестирование [1].

Исследования в области использования компьютерных подходов проверки знаний показали, что компьютерное тестирование является эффективным средством контроля знаний обучающихся, позволяющее с минимальными затратами времени автоматически и объективно проверить знания большого количества обучаемых, и исключить влияние человеческого фактора. Обычно психологические и эмоциональные реакции обучающихся на компьютерное тестирование носят позитивный характер, им нравится то, что вместо заполнения бумажного бланка ответов можно просто выбрать ответ мышью и незамедлительно получить результат тестирования.

Для использования компьютерного тестирования требуются хорошо продуманные, дидактически выверенные и педагогически обоснованные компьютерные тесты. Основными стандартными формами тестовых заданий на сегодняшний день являются:

- 1) тесты закрытой формы, с выбором одного или нескольких ответов из предложенных вариантов;
- 2) задания на установление соответствия;
- 3) задания на упорядочивание последовательности действий;
- 4) задания открытой формы.

Для первых трех форм существует вероятность угадывания правильного ответа из предложенных вариантов («вертится на языке», но не вспоминается, а вот «увидел бы – сразу бы узнал»). Закрытые вопросы

требуют от тестируемого узнавания правильного ответа, а не конструирования, с помощью таких вопросов легко проверять память студента, но не логику его мышления. Другая проблема закрытых вопросов – это необходимость для преподавателя придумывать правдоподобные неправильные ответы, что в разы повышает сложность подготовки тестового материала.

Задания открытой формы сводят возможность догадки к минимуму, исключая фактор случайного выбора, увеличивают точность и детальность оценивания, минимизируют возможность рассекречивания. На задание открытого типа тестируемый дает конструируемый по памяти ответ, в связи с чем, открытая форма наиболее предпочтительна для тестирования знаний обучаемых, является наиболее актуальной для объективной оценки знания обучающихся, и наблюдается высокий спрос к такой форме оценивания.

Из всего вышесказанного можно сделать вывод, что, не отказываясь полностью от использования заданий закрытого типа, разработчики автоматизированных систем контроля знаний должны думать о расширении разнообразия видов тестирования. Иными словами, если требуется проверять умение понимать, а не узнавать предъявленный материал, умение применять его для получения ответа на вопрос, потребуются наличие систем, реализующих открытую форму тестирования.

К заданиям открытого типа относятся два вида – задания дополнения (краткий свободный ответ) и задания свободного изложения (развернутый свободный ответ). В заданиях свободного изложения тестируемый должен дать ответ в виде одного или нескольких высказываний, формул, решений или текста. Задания свободного изложения не отвечают признакам тестовых заданий и поэтому не являются таковыми, проверка правильности ответов на эти задания производится с помощью независимых экспертов [2], от субъективизма которых мы хотим избавиться, они не технологичны и не могут использоваться в компьютерном тестировании.

В настоящей работе рассматриваются задания с кратким свободным ответом, в которых тестируемый должен ввести дополнительную информацию (дополнение), т.е. записать ответ словом, словосочетанием или числом, в результате задание превращается в истинное высказывание. В этом случае проверка правильности введенного ответа осуществляется сравнением с эталоном (шаблоном) «правильного» ответа, сформулированного разработчиком теста. При этом не требуется производить обработку ответа с привлечением внешних программ синтаксического анализа, поскольку достаточно «наложить» конструируемый ответ в виде слова, словосочетания или числа на один из эталонов «правильного» ответа.

Вводимый конструируемый ответ тестируемого сравнивается с эталоном посимвольно, т. е. при наличии нескольких вариантов правильных ответов, синонимов и т.п. в эталонных ответах указываются все варианты. Для того чтобы система могла проверять текст с возможными орфографическими ошибками, часть букв заменяется на «знак безразличия» – специальный символ, вместо которого в ответе может стоять любая буква.

Реализация открытой формы тестирования тесно связана с разделом искусственного интеллекта, занимающимся разработкой систем обработки текстов, написанных на естественном языке (NLP, Natural Language Processing). При построении тестирующих систем с открытой формой ответа в виде текста на естественном языке используются: методы искусственного интеллекта, методы лингвистической обработки текстов на естественном языке.

Для автоматизации процесса оценки знаний методом тестирования с интеллектуальной обработкой ответов испытуемого на естественном языке требуется разработать исследовательскую интеллектуальную систему с вопросно-ответным интерфейсом.

Пользовательский интерфейс интеллектуальной системы рассматривается как специализированная интеллектуальная си-

стема, предназначенная для диалога между прикладной вопросно-ответной системой и пользователем, и включает в себя:

- подсистему анализа естественного языка;
- подсистему анализа ответа;
- подсистему пользовательского интерфейса.

Подсистема анализа естественного языка служит для организации вопросно-ответного интерфейса с пользователем. Эта подсистема обрабатывает входной естественно-языковой текст.

Подсистема анализа ответа, являясь ядром системы контроля знаний, оценивает качество ответа пользователя, фиксирует ошибки, определяет неполноту или избыточность. Выходной информацией для данной подсистемы является текущая аддитивная оценка пользователя по данному ответу, а также выходная фраза, передаваемая пользователю.

Подсистема пользовательского интерфейса выполняет следующие функции:

- регистрирует пользователя – тестируемого;
- формирует вопросы и выдает их на экран дисплея;
- выдает вопросы и сообщения, поддерживающие диалог для уточнения и продолжения тестирования;
- выдает сообщения, информирующие пользователя о качестве ответа;
- координирует работу всей экспертной системы в целом.

Несмотря на широкое распространение автоматизированных систем интеллектуального тестирования знаний, проблема адекватной оценки результатов тестирования остается все еще до конца не решенной, о чем свидетельствует большое количество методов и алгоритмов, используемых в данной области.

Следует отметить, что с каждым годом все актуальнее становится вопрос о внедрении более гибких и универсальных (в плане открытости) интеллектуальных систем для комплексного и объективного оценивания знаний учащихся [3-8].

Казахстанская система тестирования (ЕНТ – Единое национальное тестирование, с 1998 г.) по сути является гибридной системой, поскольку используются бланки (листы ответов) и книжки вопросники, а обработка ответов полностью автоматизирована. При этом в тестах могут присутствовать только вопросы закрытого типа. Следовательно, авторы отмечают, что при сдаче ЕНТ львиная доля времени у учащегося занимает зубрежка правильных ответов, упражнения на смекалку типа сначала отбрось заведомо неправильные ответы, потом проанализируй правдоподобные, а если не знаешь правильного, выбери один из правдоподобных [3].

В настоящий момент времени отсутствует достаточно эффективная система автоматизированного тестирования, с помощью которой было бы возможно в процессе сдачи тестов учащимися реали-

зовать не только закрытые, но и открытые формы тестов. Нужно совершенствовать систему тестирования знаний, и одним из важных направлений является внедрение открытой формы тестирования знаний, где требуется вопросно-ответный интерфейс. В этом плане, особую актуальность приобретает вопрос совершенствования процесса обработки информации в системах автоматизированного тестирования за счет интеллектуализации анализа и оценивания конструируемых ответов на задания открытого типа в автоматизированных системах контроля знаний. Внедрение вопросно-ответного интерфейса в систему тестирования знаний с открытой формой тестовых заданий способствует значительному сокращению временных затрат при проведении оценки знаний тестируемых, позволит достичь большей эффективности и точности в оценке знаний.

Список литературы:

1. Овчаренков Э.А. Методика применения тестирования как одного из видов контроля и проверки знаний студентов вузов. // *Современные проблемы науки и образования*, №5, 2014.
2. Балыкина Е.Н., Скаковский В.Д. Вопросы построения тестовых заданий. // *Основы педагогических измерений. Вопросы разработки и использования педагогических тестов: учеб.-метод. пособие*, 2009, С. 128-155.
3. Лавриненко П. В. Проблемы внедрения системы тестирования в высшей школе // *Молодой ученый*, №23, 2015, С. 975-978.
4. Брянкин К.В., Вылегжанина И.А. Тестирование как технология контроля качества самостоятельной работы студентов вуза // *Современные проблемы науки и образования*, №5, 2013.
5. Опарина Н.М., Полина Г.Н., Файзулин Р.М., Шрамкова И.Г. *Адаптивное тестирование // Учебно-методическое пособие*, 2007.
6. Голенков В. В., Гулякина Н.А. *Графодинамические модели параллельной обработки знаний: принципы построения, реализации и проектирования // Открытые семантические технологии проектирования интеллектуальных систем*, 2012, С. 23-52.
7. Редюк В.А. Системы автоматического тестирования знаний: алгоритмы, инструменты, адекватность полученных данных // *Альманах современной науки и образования*, № 12 (67), 2012, часть 2, С. 137-140.
8. Житко В.А. Пользовательский интерфейс интеллектуальных вопросно-ответных системах // *Кибернетика и программирование*, № 1, 2012, С. 23-30.

INCLUSIVE EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF KAZAKHSTAN

S.B. Jangeldinova

«Bolashak» academy, Karaganda

Аңдатпа. Мақалада Қазақстанның жоғары оқу орындарында инклюзивті білім мәселесін қарастырылады.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы инклюзивного образования в высших учебных заведениях Казахстана.

Abstract. This article discusses the problem of the exclusive education in Kazakhstan.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, жоғарғы білім, психологиялық педагогикалық қолдау.

Ключевые слова: инклюзивное образование, высшее образование, психолого-педагогическая поддержка.

Keywords: inclusive education, higher education, psychological and pedagogical support.

We say that we do not have inclusive children so there is no need for inclusive education. We just do not want to see “special” children who are different from their peers, children who not only need our attention and our love. They do not need our compassion; they need the support of society and state in the development of personality.

We never thought about how many institutions we have that educates “special” children, for whom studying in higher education is a big problem. Every parent wants his child to be on a par with others, even he or she is “special”. There are specialized companies that prepare inclusive children in Kazakhstan but they provide only basic knowledge, parents are carrying out another work. We should know how many really talented children among them! Children with such features have a very advanced way of thinking, they feel deeply. They are able to do many things. These talented children are given more than others.

The concept of “inclusive education” means that students with disabilities are not trained in specialized schools intended for them and along with the rest - in conventional universities as well surrendering tests and exams and getting the exact same diploma at the end. Inclusive education is a process of

education which implies access to education for all in terms of adapting to the different needs of all children ensuring access to education for children with special needs.

The development of inclusive education system – one of the priorities of the Education Development State Program of Kazakhstan for 2011-2020. Every school of our state should provide a child with special educational needs to feel himself ordinary. Children with developmental disabilities can not return to the closed boarding schools as defined in ordinary kindergartens and schools. That is called inclusive education.

In Kazakhstan inclusive education makes only the first steps although in many countries there is the same situation.

Special education is a part of the general education system and Republic of Kazakhstan creates conditions for persons with special educational needs in order to ensure equal opportunities in education.

For the purpose of scientific and methodological support of the social, medical and educational support for children with disabilities the Republican Scientific and Practical Center of social adaptation and vocational rehabilitation transformed into the National Scientific and Practical Center of Correctional Pedagogy. There conducted

research work on the development of special education and transition to inclusive education the development of special curricula, textbooks and teaching materials.

We are in the very beginning of the formation of the inclusive education in the country, when it is very important to develop a common understanding of the phenomenon and the conceptual apparatus used to describe and control. Of course this information should be enshrined in the state concept which is necessary to develop and adopt as soon as possible otherwise we will not be able to overcome the spontaneity of having a place and remain a risk of profanation ideas. While common understanding we have as evidenced by the analysis of publications various events, reports about the success of solving the problem of inclusive education.

The international community considers inclusive education to the legal problem, since is intended to contribute to the realization of the human right to quality education throughout life. The term “inclusive education” in recent years treated in a broader sense - as an educational reform aimed at supporting and promoting the

diversity among students. This is not only for children with developmental disabilities and people with disabilities. Specific needs of the child are considered to be in receipt of social, psychological - educational and other support which provides them the opportunity to learn. Special educational needs can be due to both socio-cultural factors and special needs for children. For example, children living in remote areas of the school need to ensure the transportation of school and children with developmental problems – in special psycho-pedagogical support etc.

In our country according to the definition of the concept of inclusive education given in the Law of education we still hold the position of a narrow understanding of inclusion as the inclusion in the general education only to persons with disabilities in development [1].

Higher education institutions should provide to any person the right to choose the type and place of education, depending on their interests, needs, opportunities, so inclusive education should be viewed as one of the possible options for quality education which should co-exist with others.

References

1 Закон РК «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.10.2011 г.) <http://www.edu.gov.kz>

МОРАЛЬДЫ САБАҚ БЕРУГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ЕКІ ШЫҒАРМАНЫ САЛЫСТЫРА ТАЛДАУ

А.П. Байшағырова

Назарбаев Зияткерлік мектебі, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада адам бойындағы ізгі қасиеттердің бірі – адамгершілікті жас ұрпаққа көркем шығармаларды талдау арқылы үйретуге болатындығы айтылады.

Аннотация. В статье говорится о том, как на основе анализа художественных произведений, привить человеческие ценности молодому поколению.

Abstract. The article says about how to instill human values in the younger generation through the analysis of literary pieces.

Тірек сөздер: мораль, эпикалық образ, адамгершілік, сөз қолданысы, ұлттық рух, лингвистикалық табиғаты, ирония, эллипсис, кейіпкер мінезі, баяндау стилі, адами құндылық, моральды сабақ.

Ключевые слова: мораль, эпический образ, человечность, использование языковых средств, дух нации, лингвистическая природа, ирония, эллипсис, характер героя, стиль рассказа, человеческие ценности, моральные уроки.

Keywords: morality, the epic image, the use of rhetorical techniques, the national spirit, linguistic nature, irony elipsis, the character of the hero, narrative style, human values, moral lessons.

Көптеген шығармалардың түйіні көпшілікке мысал немесе моральды сабақ беруге негізделеді. Өзім оқыған екі шығармадағы аталмыш түсініктің расталуы немесе расталмау жолдары мен мақсаттары туралы ой қозғайын.

Адамгершілік – адам бойындағы асыл қасиеттердің бірі. Сондықтан қай заманда да, қай халықтың әдебиеті болмасын мораль тақырыбына ерекше мән беріп, өзекті мәселелердің бірі ретінде қараған. Адами құндылық туралы алғашқы пікір білдірген Конфуций: «Үлгі тұтар адамның адамгершілігі, үлкенді сыйлауы, әдет-ғұрып, дәстүрді құрметтеуі жоғары дәрежеде болу керек. Адам жаратылысынан жаман болып тумайды, адамды жаман да, жақсы да қылатын ортасы», - деп адамгершілік ұғымына жоғары баға береді. Ұлы ойшылдың адами құндылық туралы ілімін қостай отырып, белгілі бір қоғамдағы өмір сүріп жатқан адамдар арасында қалыптасқан адамгершілік құлық нормалары мен ұстанымдарының жиынтығы, яғни мораль туралы ой қозғайын [1].

Әдебиеттің тегі мен түрі, оның ішінде эпос, лирика, драма жанрларында мо-

раль тақырыбында қалам тартқан ақын – жазушылар жыл сайын артып келеді. Неліктен? Әлде қоғам, заман өзгерісіне қарай адами құндылықтан айрылып барамыз ба? Осы орайда көрнекті жазушы Оралхан Бөкейдің тілі көркем, тақырыбы өзектілігін ешқашан жоймайтын «Апамның астауы» әңгімесі мен сегіз қырлы бір сырлы дарын иесі Жүсіпбек Аймауытовтың қазақ әдебиетінде ақ өлең үлгісін туғызуға жол ашқан «Ақбілек» романындағы кейіпкерлердің ізгілік, адамгершілік жолындағы қарама-қарсы әрекеттері туралы салыстыра талдауды жөн көрдім.

«Апамның астауы» әңгімесінде ХХ ғасырдың басындағы ауыл тұрмысы, адамдар арасындағы адал әрі жанашыр туыстық қарым-қатынас, әсіресе, қазақ әйеліне ғана тән ұлттық қасиеттер шеберлікпен суреттелген. Әңгіме басталғаннан-ақ Апаның шаруаға пысықтығы, алаша тоқу, киіз басу, тері илеп тон тігу, құрт-ірімшік жасау әрекеттерін автор шебер суреттей отырып, қазақ әйелінің эпикалық образын жасаған. Апа тек бір отбасының ғана емес, Мұқым аулының бүкіл балаларының абзал анасы бола білген. Ауыл балалары тұрмақ, өз ба-

лаларына қамқорлық жасай алмаған, Апа бейнесіне қарама-қарсы кейіпкер ретінде Ж.Аймауытовтың «Ақбілек» романындағы Өрікті айтуға болады. Бұл романда Өрік тағдырына ызалы. Неліктен...? Неліктен ол Мамырбайдың сәби қыздарына қырын қарайды, сәт сайын қарғап-сілейді? Адамгершілік, мейірімділік қайда? «Апамның астауы» әңгімесі мен «Ақбілек» романындағы әйелдердің, яғни Апа мен Өріктің тағдырлары ұқсас. Апа – Достың әйелі өлгеннен кейін, ел-елді аралап, Керей елінен таңдап, айттырып алған тоқалы, Өрік – Мамырбайдың әйелін орыс офицерлері қатыгездікпен өлтіріп кеткеннен кейін, Әбен болыстығынан айттырып алған тоқалы. Екеуі де балаларға «өгей шеше» болып келеді.

«Апамның астауы» әңгімесінде Апаның бойындағы асыл қасиеттерді автор былайша суреттейді: «Бірде апам екеуміз ауылдан он шақырым жердегі Қаражерге барып, картошканың арам шөбін жұлдық. Мен шөбін отап, апам түптеп, лезде бітіріп тастадық. Біздің осы жұмысты аяқтауымызды күтіп тұрғандай, қара бұлттан бауырсақтай-бауырсақтай бұршақ төпелей жөнелді. Апам ұстарамен күні кеше ғана жалтыратып алып тастаған тақыр басымды ұрғылағанда, тулаққа тиген сабаудай тартылдақ үн шықты. Апам желеткесін шешіп, басыма жапты. Қашыбай шал отыратын қыстаққа қарай безектей жөнелдік... Қыстаққа келген соң тоңып қалған мені киізге тұмшалап бөлеп тастады. Киізде оранып жатып, маужырап, бойым жылынған соң ұйықтап қалдым. Ояңғанымда апамдар шай ішіп отыр екен. Көп ұзамай кішкентай қозыны маған көтертті де, өзі тобан аяқ болып баса алмай жатқан зіңгіттей саулықты арқасына бір-ақ салып, біздер ауылға тарттық. Ауылға апам бес-алты рет демалып, жетіп келді. Сонда менің көз алдымда қалғаны: Апамның көкжайсаң шалғынды қақ жарып, менің алдымда батар күнді бетке алып қасқая тартып бара жатқаны; Қарасуға барып дәрет алғаны, содан соң батар күнге бет беріп намаз оқығаны... Біз үйге жеткенде (жолда ешкілерді айдай келдік), екі сиырды бұзауы еміп тұр екен, ал ағаш үйдің есігі шалқасынан ашық, маса

толып алған, әпкелерім тұлыпқа оранып ұйықтап жатыр. Апам оларға ұрысқан да, тіпті ұйқысын бұзып оятқан да жоқ. Бүкіл шаруаны өзі тындырып, тек кешкі асқа ғана шақырды...» [2]. Не деген қамқорлық. Әрбір жазушының шеберлігі тілі арқылы көрінетіндігі ақиқат. Бұл орайда Оралхан Бөкейдің сөз қолданыс ерекшелігі халық жанына жақын, ұлттық рухта сипатталады. Жоғарыдағы келтірілген үзіндіде «бауырсақтай-бауырсақтай бұршақ», «тулаққа тиген сабаудай» деген теңеулер, «көкжайсаң шалғын» эпитет, «тұлыпқа орану» т.б. етістікті тіркестердің берілуі жазушы тіліндегі көркемдік тіл құралдарының лингвистикалық табиғаты қазақ халқының төл тіл мәдениетіне жақын екендігінің дәлелі болып табылады. Ал, барлық оқиғалары тікелей өмірден алынған Ж.Аймауытовтың «Ақбілек» романы ХХ ғ.б. қоғамдық ахуал мен кезең көріністерін, өмір-уақыт шындықтарын шынайы суреттеуге негізделген. Романдағы басты кейіпкерлердің бірі, Өрік - Апа бейнесіне қарама-қарсы кейіпкер. Өріктің жеке әрекетіне келетін болсақ, балалардың басқан ізін аңдып, кір іздеп, мін тағу болатын. Ол өзінің құлығын асырып, Мамырбайға жағынып, әкесін балаларына қарсы қояды. Не деген жауыздық десеңізші! Ж.Аймауытов ирония тәсілі арқылы Өріктің бойындағы жағымсыз қасиеттерді айшықтай білген. Оған мысал ретінде, өмір тауқыметін, азапты көп көрген, қайғыдан көз ашаламай жүрген Ақбілектің тағдырын ойыншық көрген өгей шеше Өріктің мына әрекетін баса айтуға болады: «Бірде ауыл әйелдерінен Өрік Ақбілектің екі қабат екенінен хабардар болды. Бұл хабарды естігенде. Өрік өлген байы тіріліп, екі баласы қолына тигендей қуанды. Дүниеде әйел бір-бірімен өштеспесін. Әйел өштессе, аяу дегенді білмейді, ар-ұятты, адамгершілікті ұмытады, қай-қайдағы жараның аузын жұлып алатын нәзік, жанды жерді аңдиды, қай-қайдағы жаншошырлық былық іске кіріседі. Әйел шақса, шаяннан бетер шағады. Әйел өмірі кешірмейді. «Ақбілек екі қабат» деген сөзді құлағы шалғанда Өрік:

- Ә! Шешесінің күйігі екен десем, үһілеп, жата беретіні... кемзаның түймесін сал-

майтыны... шапанын арқасынан тастамайтыны сол екен ғой, - деді. Содан кейін Өрік бірталайға дейін Ақбілекпен араздығын ұмытқан кісідей сөйлесіп, жылыұшырап, жылмандай қалды. Неге бүйтіп жүргеніне Ақбілек түсіне алмай тамсанды да жүрді. Бір күні Ақбілек тысқа шыққалы түрегеп еді. Өрік қамқорсып:

- Ішіңе жел қарысар, түймеңді салып шықсайшы! - деді.

Шын екенін, аярлық екенін біле алмай, Ақбілек күдіктеніп, кірпігін мұңая бір қағып, үндемей шығып кетті. Тағы бір күні Өрік әбдіре ақтарып, төрт кез сантоп тауып алып, Ақбілекпен ақылдасқан болып, өзіне қынама пішті. Өз кемзалын ұнатпай, Ақбілектің кемзалына салып пішуді қалап:

- Қарағым, сенің кемзалың маған құйып қойғандай шығар. Белінің қиғанын көрейін, түймеңді салшы! - деді. Енді аярлық екенін Ақбілек сезді: Мен киюші ме ем? Өлше-сең, өз бойыңа өлшей бер! -деп, кемзалын шешіп, лақтырып жіберді. Өрік әлі де көзі жетпегендей, таңертең, Ақбілек ұйықтап жатқанда, ақырын барып, көрпесін ашып қарады. Ішіне суық қол тигенде,

Ақбілек шошып оянып:

- Ә, ә... Немене... бұл кім? - деп, үрпиіп түрегеліп еді, Өрік:

- Көрпең ашылып қалғанға жауып жатырмын, - деп жұбатқан болды. Өрік өз көзін жеткізді. Қапысы жоқ, дәл өзі! Бейшара құны қалғандай, неге сонша қудалады екен?[3]. Бұл үзіндіде көріп отырғандай, Ж.Аймауытов сөйлемнің, ойдың ықшамдылығын, әсерлілігін, өткірлігін арттыру мақсатында эллипсисті орынды қолдана білген [4].

Өріктің мына әрекеті Апа бейнесіне тіптен қарама-қарсы: «...Бір күні Сара бауырсақ сұраса, бере қоймайды. Бірдеңеге айналып жатты ма, кім білсін. Сара қыңқылдап, иығынан тартып, мазасын алып қоймаған соң, Өрік ашуланып:

- Сенің-ақ жыланшығың құрып тұра ма? Неткен бала өзі! - деп, Сараны төбеге бір қояды. Сара жылап әпкесіне келеді. Ақбілек ол жолы үндемейді. Тағы бір рет те: «Аяғыңмен алашаны былғайсың» деп Сараны итеріп тастайды. Сара тағы жылай-

ды. Ақбілек тағы үндемейді. Енді бір күні Қажікен байқамай қағып кетіп, лампының шынысын қиратып алады. Өрік оны желкеге бір түйеді. Онымен де қоймайды.

- Өй, қағынды! Өй, түйнеме келсін! Довбалдай боп, көзің шығып кетті ме? Көк шешек! -деп, жаман-жаман қарғысты соғып жатқанда, Ақбілек кіріп келеді. Мұндай қарғысты бұрын естіп көрген жоқ қой, шыдай алмай күйіп кетіп:

- Не қылды? Неңді бүлдірді. Баланы сонша қарғап... Ауыл-үйден ұят емес пе? - деп келе жатқанда Өрік кимелеп:

- Тәйт әрі, албасты қатын қар! Сенікі не? Сен неге қыстырыла қалдың! Менен тумады дейтін шығарсың... Қарғамақ түгілі отқа тастап жіберсем де, менің қолымнан алатын кісі жоқ. Балаға ара түскенді көрсетпе! Па! Бауырың екен, көрдік! Көрермін бауырыңды ала кеткенінді?.. Әлі-ақ кетесің байыңа! - деп шаптығып, ит терісін басына қаптады. Ақбілек:

- Ойбай-ау! Ұят қой! Пәленшенің қатыны дейді ғой, - деп, тағы бірдеңе айтпақ еді, Өрік одан жаман дәуірлеп:

- Қатыны болсам, не қыппын? Ойнас қыппын ба? Өтірік айтыппын ба? Құдайға шүкір, оң қолым таза, аузым оймақтай! Келсем, құдайдың жазуымен келіп отырмын. Аяғынан келген дейтін шығарсың. Құдай сендей әбиірі кеткеннен, орысқа салдақы болғаннан сақтасын! - деп, бастырмалатып, аузынан көбігі бұрқырап жатқанда, Ақбілек шыдай алмай, еңіреп шыға жөнелді...». Романдағы кейіпкердің мінез қырларың, көзқарасын, психологиясын ашуда Ж.Аймауытовтың жеке дара баяндау стилі айрықша көрінеді. Жоғарыда көрсетілген екі шығармада Апа байсалдылығы, ұстамдылығы, мейірімділігі, қамқорлығы, жана-шырлығы арқасында «ел анасы» атанды, ал Өрік болса қулығын, арамдығын, зұлымдығын жүзеге асырам деп күлкі болды, қатыгез, жүрген жері – өсек, берекесіз, мейірімсіз қасиеттерімен жалғыз қалды.

Адамгершілік туралы педагог класиктер Ж.Ж.Руссо, Я.А.Каменский «Тәрбие басы – халық» деген пікірді айтса, қазақ зиялы қауымы өкілдері, ағартушы, ойшылдар Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев,

М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, Ж.Досмұхамбетовтер «Адамгершіліктің бастауы – ұлттық тәрбиеде» деген пікірді айтады [5]. Қалай десек те адамзат баласы ар-ождан, адамгершілікті бойтұмардай сақтауы қа-

жет. Көркем прозадағы «Апамның астауы» әңгімесі мен «Ақбілек» романындағы кейіпкерлер әлемінің әрекетінен адами құндылықтардың негізі, адамгершілік туралы өмірлік, моральды сабақ алу әбден мүмкін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Конфуций ілімі//<http://www.zharar.com/kz>
2. Бөкей О. «Кербұғы» жинағы, «Апамның астауы» хикаясы // Алматы «Атамұра» 2003ж, 86-88б.б.
3. Аймауытов Ж. «Ақбілек»: роман. - Алматы Паритет, 2003. - 226-227б.б.
4. Қабдолов З. Сөз өнері // Алматы;Мектеп 1982ж, 78б.
5. Рухани-адамгершілік тәрбиесінің маңыздылығы//<http://www.zkoipk.kz/>

ӘОЖ 94 (574)

МУЗЕЙ ЖӘНЕ ЖАС ҰРПАҚ

Ш. Уайсова

ҚР Ұлттық музейі, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада жас ұрпақты тәрбиелеудегі музейлердің рөлі қарастырылған.

Аннотация. В статье рассматривается роль музея в воспитании молодого поколения.

Abstract. In this article are considered a role of the museum it education of the younger generation.

Тірек сөздер: музей, жас ұрпақ, тәрбие, музейлік педагогика.

Ключевые слова: музей, молодое поколение, воспитание, музейная педагогика.

Keywords: museum, the younger generation, education, museum pedagogy.

«Ел болам десең бесігіңді түзе» деп дана халқымыз айтқандай, ертеңімізді ойлайтын болсақ, алдымен өсіп келе жатқан жас ұрпаққа беретін тәрбиемізге аса мән беруіміз керек. Тәрбие тек мектеп оқуы мен кәсіп беруімен шектелмейтіні анық, жас буынды жан-жақты, эстетикалық талғамы биік, рухани-адамгершілік мәдениеті жоғары, әлемдік мәдениеттен хабары бар, ұлттық құндылықтарды қадірлей білетін, отаншылдық рухтағы тұлға етіп қалыптасуын қадағалап, барынша бағыт-бағдар беруіміз біздің бастапқы міндетіміз. Балаларға бірден-бір тәрбие беру жолы – барды көрсете білу, осы әдіске «музейлік педагогиканы» жатқызуға болады. Балаларға

өнерді таныстыру неғұрлым ерте жүргізілсе, соғұрлым нәтижесі де оң болатыны анық. Б.М.Неменскийдің сөзі бойынша, «адам өнер арқылы өткенді тек түсініп қоймай, оның тәжірбиесін бойына сіңіру мүмкіндігін алады» [1].

Көркемсурет, мүсіндер, графика, архитектура өмірімізге сән беретіні анық. Айналадағы сұлулықты көре білу, көрсете білу де өнер. Бұл жұмысты музей педагогтері толығымен атқарғаны абзал, жалпы кіріспе мектепке дейінгі буыннан басталса тіпті тамаша. Мектепке дейінгі балалардың музейлерге қызығушылығын оята білу маңызды іс, жеткіншектің әлемді көркем тұрғыдан қарастыра алуы болашақта тұлға

болып қалыптасуына бірден-бір көмек болып келеді.

Әдетте, музей сабақтарын жоспарлауда төмендегі әдістемелік қағидаларды сақтаған баланың түсінуіне жағымды әсерін береді:

1. Әрекет. Бала жаңа білімдерді бойына сіңіріп, жаңа тәжірибе алуда. Бұл жерде педагог та, бала да дүниетанымдық тұрғыдан жаңа әсер алады..

2. Таңдау. Баланың нақты мәселеге өз көзқарасы қалыптасады. Өз ойын жеткізе алған балаға әрдайым қолдау беру - бұл жердегі негізгі әдістемелік қағида.

3. Шығармашылық. Педагог баланың шығармашылық белсенділігін қолдап, жеке әрі ұжымдық тұжырым жасай білуіне бағыт береді.

4. Оқытуда үзіліс жасамау, яғни бала білімді тек сабақ барысында ғана емес, топ, сынып, отбасында да ала отыруы керек. Осы жерде «Балаңды тәрбиелеме, өзінді тәрбиеле, балаң өзіңе тартады» деген ағылшын мақалы өте орынды болып табылады, тәрбие отбасынан басталатыны баршамызға аян.

5. Адамсүйгіштік, немесе гуманизм. Өмірге деген махаббатсыз, сүйіспеншіліксіз балаға тәрбие беруге болмайды, әлем негізі – адамгершілік. Мектепке дейінгі бала тәрбиесінде бұл қағида басты болуы тиіс.

Қазіргі заманда шет елдерде дәстүрлі экскурсия және танымдық лекциялардан тыс, мәліметті театрландырылған көрініс, ойын түріндегі сабақ, фольклорлық мерекелер және шығармашылық шеберханалар арқылы жеткізетін «балаларға арналған музейлер» кеңінен тараған. Алғашқы рет мұндай музей 1899 ж. АҚШ-да ашылып, қазіргі таңда саны төрт жүзден асып жығылады. Басым көпшілігі АҚШ-да, және де Европа астаналарының барлығында бар деуге болады. Негізінен витринасыз, экспонаттарын ұстап көруге болатын бұл музейлер Париж, Лондон, Вена, т.б. жұмыстарын жүргізуде.

Қазіргі кезде қоғамның басты мәселелерінің бірі - жас буынды оқу-тәрбие барысында отансүйгіштікке, елін құрметтеуге

үйрету. Бұл бағытқа да музейлердің қосар үлесі елеулі. Орта ғасырлардан бастап кейбір еуропалық ағартушы ғалымдар өз еңбектерінде мұражайлардың білімдік-тәрбиелік маңызы мәселесіне тоқтала бастады. Чех педагог-гуманисті Я.А.Коменский XVII ғ. өз еңбегінде алғаш рет музей құндылықтарын педагогикалық көрнекі құрал ретінде көрсетеді. XIX ғ. Батыс Европа елдерінде музейлерде оқушыларды ғылыми-техникалық және көркемдікке оқыту мен тәрбиелеу бойынша бірлескен жұмысты қамтамасыз ету үшін мектеп мұғалімдерімен өзара қатынас қызметтері құрылды. Кеңес Одағында, атап айтқанда біздің елімізде музей педагогикасы 70 жж. басынан айналымға енді [2, б. 56-57].

Ал бастама ретінде алғашында мектеп музейлерін қарастыруға болады. Мектеп музейлері рухани-материалдық мәдениет пен білімнің ордаларының жарасымды үйлесім тапқан орнына жатқызуға болады. Бұл құрылымдар мектеп оқушыларын оқыту мен тәрбиелеуде тиімділігі артып, педагогикалық практикада кеңінен қолданылуда. Мектеп музейінің негізгі тұрақты қызмет көрсетуші буыны, басымдық беретін категориясы мектеп оқушылары. Музейлер оқушылар, түлектер, ата-аналардың, педагог-мұғалімдердің бастамасымен құрылады. Мұндай іс-шараға атсалысу бала бойына рухани-мәдени құндылықтарды дарытып, ерте жастан қалыптасуына бірден-бір себепкер болатынына ешкімнің күмәні болмас.

Кеңестік ғалым-педагогтер, одан қала берсе, жақын көршіміз, Ресей Федерациясының ғалымдары Т.А. Кудрина, Н.В. Шалахова, И.М. Косов, О.В. Лысиков, К.Г. Левыкин, Т.Ю. Юрнев, Л.М. Шляхтин өздерінің ғылыми-зерттеу еңбектерінде музей мен білім мекемелері арасындағы байланыс, музей педагогикасы, музей қызметі, типологиясы, мектеп музейлерінің теориясы мәселелерін қарастырған. 1985ж. Т.А.Кудринаның редакциялауымен жарық көрген «Музей және мектеп» атты еңбекте бірлескен авторлар жас ұрпаққа патриоттық, интернационалистік, эстетикалық, адамгершілік, азаматтық тәрбие берудегі әр түрлі бағыт-

тағы музейлердің мүмкіндіктеріне тоқтала отырып, мектеп пен музей арасындағы байланыс, мектеп музейлерін құрудың шарттары, олардың оқу-тәрбие үрдісіндегі ролі туралы қарастырылған. Алыстан жаңалық іздемей, өзіміздің тарихымыздағы осы еңбектерді біз бүгінгі таңда дамытып отырған бағытымызға арқау қылсақ артық етпес.

Мектепте музей құрудағы ең басты мақсат оқушылардың туған өлкенің тарихы мен мәдениетіне қызығушылығын арттыру, шығармашылық бейімділіктеріне қолдау көрсету, аға ұрпақ бойындағы адамгершілік құндылықтарына құрметпен қарау, рухани-мәдени құндылықтарды бойына сіңіру. Музей материалдары мектеп мұғалімдері үшін де тәрбие сағаттары, тарихи кештерді жүргізу, сабақ үрдісінде пайдалануда таптырмас құрал болары рас, сондықтан да орта мектептерде батырлар, елеулі еңбек

еткен отандастарымызға, Ұлы Отан және Ауған соғыстарының ардагерлеріне, мектеп түлектеріне арналған музейлердің болуы орынды.

Соңғы жылдары өсіп келе жатқан ұрпаққа туған жерінің, халқының тарихын тереңдете оқыту ерекше орын алып келеді. Республикамызда мыңнан астам мектеп музейлері құрылған болса, екі жүзге жуығы Шығыс Қазақстан облысының мектептерінде өз жұмысын жасауда.

Облыс орталығы мен аудандардағы мектептер, оқу орындар жанында құрылған бұл қоғамдық негіздегі мұражайлар – келешек жас ұрпаққа оқу-білім, адамгершілік, эстетикалық тәрбие беретін, сонымен қатар қазақ халқының тарихын, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, тұрмысын, тағы да басқа ұлтымыздың мұраларынан айырылып қалмауға септігін тигізетін рухани-мәдени орынға айналып отырғаны сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Неменский Б.М., Горяева Н.А., Неменская Л.А. и др. *Изобразительное искусство и художественный труд. Программы общеобразовательных учреждений. 1–9 классы / Под ред. Неменского Б.М. 3-е изд. М.: Просвещение, 2008. 141 с.*
2. Оспанова Ә. *Мектеп және мұражай педагогикасы // Қазақ тарихы. – 2009. – №1.*

«АДАМ БОЛ!» ҰСТАНЫМЫ – ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДІҢ БАСТЫ ҚАҒИДАСЫ РЕТІНДЕ

А. Бақыт

«ӨРЛЕУ» БАҒО» АҚ-ның филиалы Қызылорда облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, Қызылорда қ.

Аннотация. Мақалада Абай дүниетанымындағы адам мен адамгершілік мәселелеріне әлеуметтік-философиялық талдау жасалып, қазіргі заманғы білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – интеллектуалды және рухани дамыған тұлға тәрбиелеу үшін «Адам бол!» ұстанымын білім берудің басты қағидасына айналдырудың маңыздылығы жан-жақты қарастырылады.

Аннотация. В статье представлен социально-философский анализ мировоззрения Абая по вопросам человека и нравственности. Также всесторонне рассматривается значимость принципа «Будь человеком!», который должен стать главным в образовании для достижения основной цели современного образования – воспитания интеллектуально и духовно развитой личности.

Abstract. In article was presented the social and philosophical analysis of outlook of Abay concerning people and morality. Also comprehensively the importance of the Being a Person, trailer which has to become the main thing in education for achievement of a main objective of modern education – intellectually and spiritually developed education, personality is also considered.

Тірек сөздер: Абай дүниетанымы, адамгершілік, рухани дамыған тұлға, білім беру, тәрбие.

Ключевые слова: мировоззрение Абая, нравственность, духовно развитая личность, образование, воспитание.

Keywords: Abay concerning, morality, personal development, education.

Қай заман болмасын ұлттың құндылығы – оның тәрбиесінде. Қазақ халқы өз ұрпағын жақсы адам, абзал азамат етіп тәрбиелеуге ұмтылған дана халық. ХХІ ғасырда өмір сүріп жатқан Қазақстан күрделі тарихи бетбұрыстар мен қоғамдық жаңартулар тұсында дамып келеді. Бұл кезеңде рухани-адамгершілік дамудың жаңа бағытын айқындау өзекті болып отыр. Сондықтан бүгінгі таңда барлық әлемде, сонымен қатар біздің елімізде де жеке тұлға дамуына қатысты жаңаша көзқарас қалыптасуда.

Ғасырлар бойы ата-бабамыз армандаған тәуелсіздікке қол жеткізген еліміздің білім мен тәрбие ісіндегі басты мақсаты – жан дүниесі рухани-адамгершілік құндылықтарға бай жеке тұлғаны кемелдендіру. Ендеше елдің ұлтжанды азаматын тәрбиелеймін деген ұстаз ұлттық мәдениетпен, тарихи, мәдени мәліметтермен және құнды ата-баба мұрасымен қарулануы керек. Өзінен бұрын өмір сүрген даналарға

кейінгі толқын ұрпақтың қайта айналып соғып, жоғын іздеп, барын түгендейтіні белгілі. Іздену нәтижесінде біздің ұлы тұлғаларымыздың мұралары мен идеялары бүгінгі күнге жетіп отыр.

Ұлы Абай адам мәселесін, оның табиғи және әлеуметтік жақтарының арақатынасын, адамгершілік, кемелдену, гуманизм идеяларын өзгеше пайымдайтын сананы тудырды. Ұлы ойшылдың жарық дүниеге келген адам баласының маңдайына жазылған тағдыры жайлы, оның дүниеден алатын орны мен рөлі жайлы философиялық пайымдаулары адамды түзу жолға бастайды. Тұлғаның рухани-адамгершілік құндылықтарын, адамның адами қасиетінің дамуын негізге алып, келер ұрпаққа бір сөзбен “Адам бол!” деген ойынан нағыз адам болу үшін тек қана өзіңді тану арқылы сыртқы мәдениетке, тілге, дінге мән бере отырып дамуға, сол арқылы адамгершіліктің негізгі қағидалары – қайырымдылық, биік талғам, шындық,

әділдік негіздерін қабылдауға итермелейді. Сонымен бірге, «Адам баласын заман өсіреді, кімде-кім жаман болса, оған өз замандастарының бәрі кінәлі» деп рухани-адамгершілік құндылықтарды жарыққа шығарудағы қарым-қатынастың маңызын суреттесе, өзінің отыз жетінші сөзінде «Мен заң қуаты қолымда бар кісі болсам, «адам мінезін түзеп болмайды» деген кісінің тілін кесер едім», сонымен қатар, «Адам баласы бір-бірінен ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады» деп рухани-адамгершілік құндылықтардың мәдени-этикалық мәнін ашып көрсетеді [1]. Тағы бір сөзінде Хакім Абай «Шынайы байлық – бұл адамдардың бір-бірін және өзін терең түсінуі, өзара түсіністік қалыптасқанда ғана адамдар үйлесімді тіршілік құрып, дами бастайды» деп адам бойындағы ең жоғары құндылықтар бұл олардың ішкі рухани дүниесінің байлығы мен асыл қасиеттерін көрсете білу екендігін дәлелдейді.

Адамның тұлға ретінде қалыптасуындағы өскен ортаның, тәрбиенің рөліне үлкен мән бере отырып, ұлы ойшыл әркімнің өзін-өзі тәрбиелеуіне айрықша назар аударды. «Атымды адам қойғасын, қайтіп надан болайын» деген Абай. Шындығында қайда болса да, қайда жүрсе де пенденің адамдық қасиеттерді сақтауы арқылы ғана басқалардың құрметіне ие болары анық. Бұл – тәрбие деген құдіреттің басты жемісі. Қандай жан болмасын ісімен сүйкімді, қылығымен көрікті. Адамды ой түзейді. Ойың таза болса, жолың да таза, жан дүниеңде таза. Ол үшін Абай айтқандай басты үш қасиет: ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек қажет. Бұл үшеуі тәрбие арқылы қалыптасады.

Соңғы жылдары балалардың мінезінде қатігездік, бойкүйездік, рухани құндылықтарға деген немқұрайлылық, енжарлылық сияқты дерттер ендеп алғандығы жасырын емес. Сол себепті, бүкіл әлем рухани құндылықтарға негізделген жаңа білім беру жүйесін іздестіруде. Мәселен, Жапонияда білім беру жүйесінде адамгершілігі жоғары тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған мораль курсы бар. Францияда көркем-өнер арқылы тәрбиелеу тұжырымдамасы

іске асырылып келеді. Литваның мектептеріндегі оқу жоспарларына рухани білім беру курсы негізгі пән ретінде енгізілген. Ал финдерде адамгершілік қарым-қатынаспен рухани даму, қоғамдық байланыспен адамзаттық этика сабақтары оқытылады [2].

«Адам болып қалу» тақырыбын В.Сухомлинскийдің сыни тұрғыдан ойландыратын әңгімесін мысал ретінде алсақ:

Үлкен қаланың кішкентай ауруханасында қара шашты және сары шашты екі ана жатты. Олардың бір күнде ұлдары дүниеге келіп, өте бақытты еді. Олар балаларының болашағы туралы армандады. Сары шашты ана өз баласының әйгілі сазгер немесе жазушы, мүсінші немесе инженер болғанын армандады. Қара шашты ана өз баласының қайырымды адам болғанын, ешқашан анасын, өз үйін ұмытпағанын, Отанын, табиғатты, адамдарды сүйгенін қалайтынын айтты. Отыз жыл өтті. Қаланың шетіндегі кішкентай емханада қара шашты және ақ шашты ана тағы кездесті. Олардың шаштарына ақ түсіп, беттерін әжім басқан еді. Олар бір-бірін таныды. Олар бір палатаға түсіп, өз өмірлері туралы, қуанышы мен қайғысы туралы айтты. Қайғылары – екеуінің де күйеуі Ұлы Отан соғысында қаза тапқан, қуаныштары – ұлдары қастарында. Қара шашты ана сұрады:

- Сенің ұлың кім болды?

- Атақты сазгер, - деп мақтанышпен айтты.

Сары шашты ана:

- Ол қазір оркестрді басқарады, дирижер, қаладағы ең үлкен театрда, шынымен менің ұлымды білмейсің бе? – деді.

Әрине, Қара шашты ана белгілі сазгерді жақсы білетін еді, үлкен табыстары жөнінде жақында ғана оқыған-ды.

- Ал, сенің ұлың қайда, кім болды? - деп сұрады сары шашты ана.

- Егінші. Колхозда тракторист, комбайнер, фермада да жұмыс істейді, - дейді Қара шашты ана. Көктемнен күзге дейін, қар түскенше менің ұлым егін салады, егін жинайды, жер жыртады, сөйтіп отбасын асырайды. Біз ауылда тұрамыз. Оның екі баласы бар, қызы және ұлы.

- Сонда да сені бақыт айналып өткен екен, сенің ұлың ешкімге белгісіз, қарапайым адам болыпты, - дейді Сары шашты ана. Қара шашты ана жауап қайтармады. Бір күн өтпей жатып Қара шашты ананың баласы алыстағы ауылдан келді. Анасымен сыбырласып ұзақ сөйлесті. Қара шашты ананың көзі қуаныштан нұр шашты. Ұлы кетіп бара жатып, үстелге жүзім, бал, алма қойып, «тез жазылыңыз», - деп анасының бетінен сүйіп қоштасты. Ал Сары шашты анаға ешкім келген жоқ.

- Менің балам қазір концерт қойып жүр. Әйтпесе, келер еді, - деді ол. Қара шашты ананың баласы күн сайын бал, алма, қарбыз, өз қолымен өсірген бидайдан пісірілген хош иісті нан әкеліп, келіп тұрды.

Қара шашты ана баласы келген сайын қуаныштан жазылып келе жатқандай еді. Сары шашты анаға ақыры ешкім келген жоқ. Бір ай өтті. Дәрігерлер Қара шашты анаға: «Сіз толықтай сап-сау адамсыз, жүрегіңізде шу жоқ, соғысы таза», - деді. Сары шашты анаға «Сізге әлі де жату керек. Сіз де жазыласыз», - деді. Осыны айтып, дәрігер терезеге қарады (неге екені белгісіз). Қара шашты ананы алып кетуге ұлы келді. Бірнеше қызыл раушан гүлдерін барлық дәрігерлерге үлестірді. Бәрінің жүзінде күлкі пайда болды. Қара шашты анамен қоштасарда Сары шашты ана:

- Қымбаттым, сен өз ұлыңды қалай тәрбиелегеніңді айтшы? Сен бақытты екенсің, ал мен... - деп көз жасын төгіп жіберді.

- Мен саған шындықты айтайын, - деді Қара шашты ана.

- Сенің ұлыңмен бір күнде туған ұлым қайтыс болған, ал мына балам - асырап алған ұлым! Мен оны үш жасынан асырап алдым. Осы күндері менің қалай қиналғанымды білсең ғой, сен үшін тіпті ауруханадан кеткім келген еді, менің ұлымның әр келгені саған уайым, қобалжу әкелді ғой.

- Мен адамды жүрегіммен сеземін, ұлыма осыны үйреттім [3].

«Адам болып қалу» ұстанымының қазіргі заманғы тәрбие беру ісінде басты мәселе екендігін жоғарыдағы тәмсіл дәлелдесе керек.

Әлемдік қауымдастықтың заманауи даму кезеңінде адамзат факторын жандандыру әлемдік прогрестің бір шарты ретінде талап етіледі.

Бүгінгі білім берудің мақсаты – дүниетанымы кең, интеллектісі дамыған, білім деңгейі жоғары индивид ғана емес, сонымен қатар, көп жағдайда қоғамның болашақ зияткерлік, саяси, мәдени деңгейінің дамуымен байланысты рухани дамыған тұлға қалыптастыру. Заман талабына сай білім беру жүйесі өзінің басым бағдарын жеке тұлғаны рухани-адамгершілік тұрғыдан кемелдендіруге аудара бастады. Баланың бойында дер кезінде адамгершілік қасиеттері қалыптаспаса, бұл қасиеттер оның дамуына тек кедергі болып қана қоймай, сонымен қатар жасөспірімдік шақта әлеуметке қарсы мінез-құлықтың пайда болуына әсерін тигізеді. Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, парасатты, ар-ұжданы мол, еңбекқор, бойында басқа да игі қасиеттері қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеу. Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру - ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті.

Әңгіме түйінін ақын Ербол Төлегенұлының «Адам болып қалу ғой бар арманым» өлең жолдарымен аяқтағымыз келеді:

*Мен адаммын, адам боп жаралғанмын
Анамның ақ сүтінен нәр алғанмын.
Заман мейлі өзгеріп кетсе дағы
Адам болып қалу ғой бар арманым.
Мен адаммын құдайдың пендесімін
Мәртебесін пенденің келді өсіргім.
Алса дағы жағамнан үндемедім
Ол кешірмей тұрса да мен кешірдім.
Мен адаммын өзімше қазынамын
Көбін беріп өзіме азын алдым.
Қазір жүрсем ешкімге керексіз боп
Уақыт келе тарих боп жазылармын.
Мен адаммын өмірді ұнатамын
Қолдан келсе жасықты жұбатамын.
Өмір деген тәтті ғой сондықтан да
Азабына жанымды шыдатамын.
Мен адаммын мәртебем биік менің
Жаны бардың бәрінен биіктемін.*

Қасиеттің барлығын бойға берген
Сондықтан да құдайды сүйіп келдім.
Мен адаммын жанымды түсін менің
Болмас іске нарқымды түсірмегін.
Сыртым аян болғанмен білмейсің ғой
Сезбейсің ғой сен менің ішімдегін.
Мен адаммын, адам боп қалсам деймін

Ғасыр жасап ғасырға барсам деймін.
Арманымның шыңына шықсам болды
Шығармай орта жолда алсаң мейлің.
Мен адаммын, адам боп қала берем
Жаныма жолдас еткен қара өлең.
Мені қойшы өлеңге тие көрме
Өлеңсіз мен қайғырып арам өлем[4].

Әдебиеттер тізімі:

1. Ерғалиева Г.А., Мұханбетжанова Ә.М. «Өзін-өзі тану ілімінің педагогикалық тарихи даму аспектілері», М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университетінің баспа орталығы, Орал, 2005.
2. Қазақстан Республикасында тұлғаның рухани-адамгершілік тәрбиесін дамыту стратегиясы: респ. ғыл.-практ. конф. материалдары. – Астана, 29 қараша, 2013ж.
3. <http://bilimtime.kz/kembridzh-badarlamasy/934-syn-trysynan-oylaua-yretud-timd-tsllder.html>
4. <http://meta.kz/685970-adam-bolyp-alu-oy-bar-armanym.html>

СТУДЕНТЕРГЕ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК БІЛІМ БЕРУДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Л. Мұратбек

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада студенттерге рухани-адамгершілік білім беруде психологиялық қолдау көрсету мәселесі жан-жақты қарастырылған. Психологиялық қызмет көрсетудің кезеңдері, мақсат, міндеттері және оны шешу жолдары сипатталған.

Аннотация. В статье всесторонне рассматривается вопрос психологической поддержки студентов в процессе духовно-нравственного воспитания. Описаны этапы психологических услуг, цели, задачи и способы ее решения.

Abstract. This article comprehensively discusses the matter of psychological support to students in the process of spiritual and moral education. The stages of psychological services, goals, objectives and ways of their solutions are described.

Тірек сөздер: психологиялық қызмет, психологиялық кеңес, рухани-адамгершілік тәрбие.

Ключевые слова: психологические услуги, психологический совет, духовно-нравственное воспитание.

Keywords: psychological services, psychological advice, spiritual and moral education..

Бүгінгі таңда рухани құндылықтар қоғам талабына сай өзгерістерге ұшырап, адамдардың арасында ізгілік, әділдік, өзара көмек, төзімділік сияқты қарым-қатынастар орнатуына ықпал ететін құндылықтар мен әр жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерінің ашылуы және оларды жүзеге асыруға түрткі болатын құндылықтарды зерттеу көкейкесті мәселелердің бірі болып отыр. Осы орайда, қоғамдық мұраттар мен адамдардың тәлімдік үдерістері өзгерді, сондықтан да білім мазмұнын түбегейлі жаңғырту, әдістерді жаңарту жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру технологияларын жетілдіру қажеттілігі туындауда.

Болашақта ел тұтқасын ұстар азаматтардың өнегелі тәрбиесі – бүгінгі күн тәртібінде тұрған маңызды мәселелердің бірі. Олардың отансүйгіштік сезімін, білім мен біліктілігін, дағдысы мен шеберлігін, асқақ адамшылық және адамгершілік қадір-қасиеттерін, жаңа дүниетанымдық көзқарастарын, салауаттылық дағдыларын, ұнамды мінез-құлық нормаларын рухани-адамгершілік құндылықтар арқылы қалыптастыру – үлкен қажеттілік екенді-

гі ел президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2030» жолдауында жан-жақты негізделген [1].

Қай заманда болмасын, сол қоғамға сай азаматты тәрбиелеудің бірден-бір жолы адамның рухани байлығын арттыру болмақ. Қазіргі уақытта қала жастары ғана емес, берекелі ауыл мен ақ көңіл, жайдары, ойлары таза, рухани құндылығы мен адамгершілігі жоғары, тәрбиелі ауыл адамдары да өзгерген. Мысалы, адам айтса нанғысыз аурулардың көбеюі, адамгершілік қасиеттеріміздің жүдеу тартуы, кісі өлтіру, үй тонау, маскүнемдік пен нашақорлық, жезөкшелік сияқты жат қылықтармен қатар мейірімсіз, қатігез жастар ауылдан да орын алады. Ендеше, жас ұрпақтың осындай күйге түспеуіне, олардың рухани бай, адамгершілігі мықты, бір-бірімен достық қарым-қатынаста өмір сүруіне жағдай жасау кезек күттірмейтін мәселе екені анық. Өкінішке орай бүгінгі таңда жастар арасындағы келеңсіздіктер рухани-адамгершілік білім беру деңгейінің төмендеуінен деп есептейміз.

Психолог ғалымдар Г.С. Абрамова, Ю.Е. Алешина, А.А. Бодалев, Г.В. Бурменская, И.В. Дубровина, В.Н. Карандашев, А.Г. Лидерс, Е.И. Рогов, В.В. Столин кеңестік дәуірдегі және одан кейінгі уақыттағы психологиялық қолдау көрсету, психологиялық қызметтің, соның ішінде психологиялық кеңес берудің мазмұнын анықтап берді.

Жоғары оқу орнында психологиялық қызметті қалай жүргізуге болатындығы, студенттердің жеке басын қалыптастыруда психологиялық кеңес берудің маңыздылығы туралы зерттеулерді О.М. Анисимова, Н.М. Владимирова, М.Д. Дворяшина, М.В. Зюзько, Н.С. Копейна, Б.Б. Коссов, Н.Н. Обозовтардың еңбектерінен кездестіре аламыз. Қазақстанда осы мәселемен айналысып жүрген Т.А. Абдрашитова (психологиялық кеңес беруді психологиялық белсенді заттарға тәуелді адамдарға қолдану), А.Р. Ерментаева (психологиялық тәжірибенің студенттің субъект-бағдарлы дамуына ықпалы), Ж.И. Намазбаева, И.А. Әбеуова (психологиялық қызметінің түрлі аспектілерін зерттеген), Е.Г. Ким (оқытуда эриксондық гипнозды қолдану) және т.б. бірқатар зерттеушілерді атап өтуге болады [2].

Психологиялық қолдау көрстеу туралы ғылыми зерттеулер мен тәжірибелерді талдай келе, психологиялық тәжірибенің бұл қызметі арқылы психикалық дамуы қалыпты жағдайдағы студенттерге рухани-адамгершілік білім беруде олардың өзін-өзі тану, бағалау және дамыту мүмкіндіктерін пайдалана отырып, басқалармен қарым-қатынасын, өзара әрекетін, оған қажетті тұлғалық сапаларын қалыптастыру сияқты адамның өмір сүруі үшін аса қажетті мәселелерін шешу іске асырылады. Психологиялық қолдауды қабылдай отырып, адам өз бойындағы ерекшеліктері мен потенциалдық мүмкіндіктерін аңғарады. Сондықтан психологиялық қолдау көрсетудің жастық кезеңдегі (нақтырақ: студенттік) рөлі зор. Дәл осы уақытта болашақ жас маман жаңа, жеке-дара өмір жолын бастаудың көп сырлы тоғысында тұрады.

Осындай кезеңдерде психологиялық кеңес беру – оқу-тәрбие үдерісінде немесе жеке басында туындағын кейбір қиян-

дықтар мен кездейсоқ жағдайларды, басқа да проблемаларды шешуге көмектесу болып табылады. Кеңес беру жұмысында психологтың іскерлік, дағдысын дамыту мен бірге бұл арнайы дайындықты талап етеді. Психологиялық ағартудың ең бір көп тараған түрі психологиялық консультация (кеңес беру). Яғни, психолог консультациялық іс-әрекетті бағдар беру, ағартуды, сабақтарда жүзеге асыру. Бұл маманның клиентке кеңесі, нақты бір мәселеге қатысты жиналыс, нақты бір жағдайдағы адамның мінез-құлқы бойынша пікірін білдіру деп түсіндіріледі. Психологиялық кеңес берудің негізгі кезеңдері:

Кеңес берудің алғашқы кезеңі. Мақсаты – психологиялық контакт орнату, клиентпен кеңесші арасындағы психологиялық контакттың қорытындысы. Кезеңнің негізгі мазмұны: клиентті қабылдау, танысу, клиент туралы алғашқы мәліметтерді жинау, келісім-шарт қорытындылау (мақсаты, әдістерді, ұзақтығын, кеңес берудің бағасын, жауапкершілікті болу, клиенттің құқықтары туралы және міндеті туралы мәлімет беру, талқылау, конфиденциалдық сұрақтарын және оның шегі туралы талқылау).

Клиентті сұрау кезеңі. Кезеңнің мақсаты – раппорт (өзара жағымды) орнату және мәселесін, мағынасын анықтау. Белсенді тыңдау техникасы – вербалды және вербалды емес компоненттері. Қайталау (парафраз) және үзіліс. Клиенттің мәселесінің мағынасын анықтау. Мәселелердің түрлері: орталық мәселе, мәселе-қорғаныс, терең мәселе. Мәселе кеңесші мен клиенттің біріккен іс-әрекетінің нәтижесі ретінде. Келісім-шарт жасау. Кеңесші пайдаланатын негізгі тәсілдер: тікелей сұрақтар, рефлексивті емес және белсенді тыңдау, эмпатикалы түсіну, клиентті вербалды және вербалды емес тұрғыда жігерлендіру. Кезеңдік (подэтап) нәтижесі – консультативті болжамдарды қалыптастыру және раппортты орналастыру.

Жұмыс кезеңі. Психологиялық әсер ету. Мақсаты: клиентпен психологиялық қиыншылықтарды түсіну, жеңіп шығу жетістіктері. Кезеңнің негізгі мазмұны: клиенттің психологиялық қиыншылықтарды жеңіп

шығуына көмектесу үшін әр түрлі психотехникалық тәсілдерді қолдану. Қарсыласу мен трансфермен жұмыс істеу. Қарсыласу түсінігі. Клиенттік қарсыласумен сәтті жұмыс істеу шарты ретінде даярлығы. Қарсыласумен жұмыс істегендегі нәтиже. Позитивті және негативті контртрансфер. Трансфермен жұмыс істеудегі тиімділік. Контртрансфермен жұмыс істеу. 1referat.kz

Қорытынды кезең. Трансферден шығу және суверенитетті алу. Кеңес беруден кейін жүріс-тұрысты қадағалау. Осы кезеңдегі жұмыстың негізгі принциптері.

Психологиялық кеңес және оны ұйымдастыру

Психологиялық кеңес дегеніміз рухани жағынан көмекке мұқтаж адамдарға ақыл-кеңес беру, жол көрсету. Психологиялық кеңес арнайы жабдықталған орында, бөгде адамдардан оңашаланған жерде өткізіледі, кеңесті өткізуге арнайы уақыт белгіленеді.

Психологтың кеңес алушымен алғашқы кездесу кезіндегі әңгімесі.

10 минуттан 2 сағатқа дейін созылуы мүмкін. Кеңес алушы адам психологқа өзі туралы, өзін мазалап жүрген мәселесі туралы толық айтуы керек. Психолог зейін қоя тыңдайды. Психологиялық кеңес адамдарға психологиялық көмек берудің ең күрделі түрі. Кеңес алушы адамға өз проблемасын психологтың көмегінсіз шеше алатындай болғанға дейін беріледі. Психологиялық кеңес:

1. Туындаған мәселенің күрделілігіне байланысты 1-2 рет немесе оданда да көп кеңес берілуі мүмкін.

2. Кеңес алушының бір ғана мәселесі емес жеке жеке кеңесті талап ететін бірнеше мәселелері болуы мүмкін.

3. Мәселе бірден шешілуі мүмкін. Тек ғана кеңес алушыға қосымша қолдау, қолпаштау, ерік, жігер қажет болған жағдайда психологиялық кеңес қысқа уақыт мерзімді қамтиды.

Психологиялық кеңестің мақсаты мен міндеттері:

Кеңес алушының туындаған мәселесін тез арада шешуге көмек жасау. Мәселен, бала мәселесіне байланысты ата-ананың ренжісіп қалуы, екі адамның бір - біріне

ренжіуі т.б.

Бір мәселе қайталана берсе, онда кеңес алушыны психопрофилактикаға шақыру қажет. Мұнда шешімін таба алмай жүрген мәселелерді өздері шешуге талпынады. Адамдардың психологиялық білімдерін жетілдіру үшін пайдалы психологиялық кеңестер беріп отыру керек.

Кеңес алушы бірден табысқа жетпейі мүмкін, бірнеше рет кеңес алудың нәтижесінде қол жеткізетіндігін түсіндіру.

Кеңес алушының алғаш келген кездей ойы мен кеңес алғаннан кейінгі ойын салыстыру. Кейбір жағдайда психологтың ойы мен кеңес алушының ойы бір-бірімен сәйкес келіп жатады, ал кей кезде мүлдем алшақ болуы мүмкін. Кеңес алушының туындаған мәселесіне жеңіл қарамай, оған шын мән беріп шешу керектігіне көз жеткізу керек [2].

Психологиялық қызметте кеңес беру бағыты бойынша қызметкерлер нақты міндеттерді шешеді:

1. Оқу-тәрбие мекемелерінің әкімшілігіне, мұғалімдерге, тәрбиешілерге, ата-аналарға балаларды оқыту және тәрбиелеу және бірлесіп жұмыс істеу мәселесі бойынша кеңестер береді.

2. Балаларға оқу, жетілу, өмірлік және кәсіби өз-өзін анықтау, ересектермен және құрбыларымен өзара қарым-қатынас, өз-өзін тәрбиелеу және т.б. мәселелері бойынша жеке және топтық кеңес беріледі.

3. Жеке және топтық кеңес беру арқылы педагогикалық кеңестерге, әдістемелік бірлестіктерге, жалпы мектептік және кластық ата-аналар жиналысына қатысып, дәріс оқу арқылы педагогтардың, ата-аналардың, мастерлердің, қоғамдық өкілдердің психологиялық мәдениетінің жоғары-лауына септігін тигізеді.

4. Бала тағдырында мүмкін болатын өзгерістерді (арнайы оқу-тәрбие мекемелеріне жіберу, ата-ана құқығынан айыру, бала асырап алу ж.т.б.) анықтауға байланысты сәйкес инстанциялардан дұрыс шешім шығару мақсатында, халықтық соттың, қамқорлық көрсету ұйымдарының сұранысы бойынша баланың психикалық жағдайы, психикалық даму ерекшеліктері туралы

сұрақтар бойынша шешім қабылдаған кезде кеңесші-сарапшы ретінде кеңес береді.

5. Өзін-өзі басқаруды ұйымдастыру сұрақтары бойынша нақты балалар мекемесіндегі тәрбиелеу жағдайларын балалардың жас ерекше-ліктеріне сәйкестендіріп, психологиялық ерекшеліктерінің негізінде оқу-тәрбие шараларын жоспарлауға кеңесші ретінде қатысады[2].

Енді "психологиялық қызмет" ұғымына сипаттама беріп өтсек. Психологиялық қызметтің бір мағыналы түсінігі жоқ. Жантану атауларының түсіндірме сөздігінде "Психологиялық қызмет – адамдарға мамандандырылған деңгейде психологиялық көмек көрсету үшін мекемелер мен ұйымдарда құрылған арнайы қызмет жүйесі" делінген. Дегенмен, психологиялық қызметтің алдына қойған міндеттері мен оларды шешу жолдарын көрсететін екі неғұрлым ортақ анықтамаларды ерекшелеп көрсетуге болады.

Біріншіден, психологиялық қызмет білім беру, денсаулық сақтау, өндіріс және т.с.с. психологиялық қамтамасыз ете отырып психологиялық қызмет көрсетудің ерекше аясын жасайды. Бұл білім беру, денсаулық сақтау, өндіріс, құқық қорғау, көлік және т.б. салалардағы психологиялық сараптама, диагностика, кеңес берудің кешенді міндеттерін шешу үшін психологиялық білімдерді практикалық қолдану болып табылады. Басқаша айтқанда, "психологиялық қызмет" деп бүкіл практикалық психологияның саласын көрсетеді.

Екіншіден, психологиялық қызмет деп түрлі әлеуметтік институттар мен ұй-

ымдарда білікті психологиялық көмек қажет ететін адамдарға арналған арнайы мекемелер жүйесін де атайды.

Жоғары оқу орнының психологиялық қызметі психологиялық диагностика (жеке және топтық), кеңес беру, психологиялық сауықтыру, психологиялық білімдерді насихаттау, студенттерді әлеуметтік-психологиялық бейімдеу, психологиялық мәдениет деңгейін көтеру, тренингтік сабақтар сияқты негізгі құрылымдық бірліктерді біріктіретін қызмет болып табылады. Егер онда "дөңгелек" үстелдерді ұйымдастыру, өзге жоғары оқу орындарының психологиялық қызметтерімен тәжірибе алмасу, түрлі әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру, оқытушыларға қатысты студенттермен, өзара тиімді қарым-қатынас жасауды машықтандыруға бағытталған коммуникативті тренингтер ұйымдастырылса, тақырыптық сұхбаттар жүргізілсе, ата-аналармен де тиісті жұмыстар ұйымдастырылса қызметтің тиімділігі арта түскен болар еді [3]

Ойымызды қорытындалай келе, студенттерге рухани-адамгершілік білім беруде психологиялық қызмет және қолдау көрсету арқылы өзара қарым-қатынас мәдениеті, бір-біріне деген ықылас-ниеттерінде, жағымды ойлау, сөйлеген сөзерінде, іс-әрекетінде де алғашқы келген кезеңдермен салыстырғанда бірқатар оң өзгерістер (бір-біріне деген ілтипат, көмек көрсету, мінезіндегі кейбір ерекшеліктерді жоюға тырысу, сөйлеу мәнері, отабасы мүшелерінің бір-бірімен дұрыс сөйлесуі, олардың түсіністік танытуы, жағымды ойлау т.б.) пайда болатындығына көз жеткіздік.

Әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2030» жолдауы.
2. Абсатова Г.Қ. Жоғары оқу орындарында психологиялық қызметті ұйымдастыру. Қызылорда. 2013.
3. Мукажанова Р.А., Омарова Г.А. Методика преподавание дисциплины «Самопознание» в школе. Учебно-методическое пособие для учителей. Алматы, ННПООЦ «Бөбек», 2013.- 129 с.

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ КАДРЛАРДЫ АТТЕСТАЦИЯЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕМЕЛЕРІ

С.Т. Сеңкібаев, А.Т. Мұратбеков

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Аңдатпа. Мақалада білім беру саласындағы кадрларды аттестациялаудың педагогикалық тәсілдемелері сипатталады. Кәсіби педагогтің педагог жеке тұлға және педагог кәсіпқой ретіндегі психологиялық-педагогикалық моделдері талқыланады. Сонымен қатар кәсіби педагогтің ерекше сипаттары да айтылып өтіледі.

Аннотация. В статье рассматриваются современные психолого-педагогические подходы к аттестации кадров в системе образования. Показаны роль и задачи педагогической модели педагога-профессионала. В статье также рассматриваются основные компоненты модели педагога-профессионала как «Педагог как личность» и «Педагог как профессионал».

Abstract. The article deals with the modern psychological and pedagogical approaches to the assessment of personell in the educational system. Showing the role and tasks of the pedagogical model of a professional teacher. The article also examines the main components of the model of a professional teacher:

1. The teacher as a person.
2. The teacher as a professional.

Тірек сөздер: педагог жеке тұлға ретінде, педагог кәсіпқой ретінде, кәсіби педагогтің психологиялық-педагогикалық моделі.

Ключевые слова: психолого-педагогические подходы, компоненты модели педагога-профессионала, педагог высокой квалификации.

Keywords: psychological and pedagogical approaches, the components of the model of a professional educator, highly qualified teacher.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «100 нақты қадам» - Қазақстан Республикасының дамыған мемлекеттердің отыздығына кіру жөніндегі жоспарында (79-қадам) «Білім беру жүйесінде – жоғары сыныптар мен ЖОО-ларда ағылшын тілінде оқытуға кезең-кезеңмен көшу. Басты мақсаты – даярланатын кадрлардың бәсекелестік қабілетін арттыру және білім беру секторының экспорттық әлеуетін көтеру» деп атап көрсетілген [1].

Бүгінгі заман талабына сай білім беру саласын реформалау уақыт күттірмейтін процесс болып табылады. Сонымен қатар, білім беру саласына оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану, педагог мамандардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету, жаңа инновациялық технологияларды білім беру процесіне енгізу, толықтай халықаралық талаптар мен нормаларға сәй-

кестендіру уақыттың талабы және сапалы білім берудің кепілі болып саналады.

Қазақстанда білім саласын реформалаудың негізгі мақсатының ерекше өзгешеліктері болып бүгінгі таңда заманауи демократиялық қоғамның басты құндылықтары сияқты стратегиялық білім беру жүйесінің мақсаты жеке тұлға жайлы пікірді жалпы адамзаттың гуманистік ой тұжырымын ескере отырып қалыптастыру саналады. Осыған байланысты білім берудің маңыздылығының мәні өзгереді. Ол өзінің қоршаған ортамен қарым-қатынасын ақиқат шындықпен үйлестіре алатын және шынайы құндылықты жасай алатын, оларды жүзеге асыра алатын адамның жеке тұлғалығын жан-жақты дамытуға бағдарланған.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2013 жылғы 7 тамыз-

дағы № 323 бұйрығымен бекітілген педагог қызметкерлерді аттестаттау ережесіне сай республиканың барлық аймақтарында, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім, арнайы, қосымша, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында білім берудің сапасын арттыру, педагог қызметкерлерді өз пәндері бойынша білімдерін жетілдіру, ынталандыру және кәсіби біліктіліктерін шыңдау мақсатында аттестаттау жүргізілу көзделген. Сонымен қатар, педагог қызметкерлерді аттестаттаудың жаңа формасына сай Назарбаев Зияткерлік мектептері мен Халықаралық Кембридж Университетінің білім беру факультетімен өзара ынтымақтастық келісімі бойынша, олардың ұзақ жылдар бойына жинақтаған тәжірибелерін республика аумағындағы жалпы білім беретін мектептерге тарату туралы Елбасының тапсырмасын (2011 жылдың 18-сәуіріндегі Қазақстан Республикасы Үкіметінің кеңейтілген отырысы) жүзеге асыру мақсатында 2011 жылы Педагогикалық шеберлік орталығы құрылды. Бұл орталықтың негізгі мақсаты педагог қызметкерлерді оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін үйрету арқылы біліктілігін арттыру, оның ішінде деңгейлік бағдарламалар бойынша айлық курстардан өткізу, Халықаралық емтихан кеңесінің ережесіне сай емтиханнан өткізу және бағалау арқылы сертификаттау болып табылады. Нәтижесінде педагог қызметкерлердің білім берудің жаңа технологиясын меңгеруге, кәсіби шеберліктерін заманауи идеяларға сай шыңдауға жол ашылады деп ойлаймыз.

Білім берудің мазмұнының өзгеруі педагогтердің кәсібилігінің жаңа мазмұнын қалыптастыру қажеттігін айқындады, осының негізіне жеке тұлғалық-қызмет құндылығы жатады, осылардың ішіндегі ең бастысы болып жеке тұлғалылық жатады, оның кәсіби өзіндік дамуы мен өзін-өзі танытуы және адамды динамикалық қоршаған шынайылық саналады.

Бүгінде педагогикалық мамандарды бағалау тәжірибеде негізгі тәсілдеме-

лермен (гуманистік, аксиологиялық (құндылықты), мәдениетнамалық, тұлғалық – іс-әрекеттік, креативтік және т.б.) анықталады. Біз қарастырып отырған мәселе үшін гуманистік-құндылық тәсілдемелерді айрықша бөліп зерделеу қажет. Гуманистік тәсілдеме тұлғаны қалыптастыру мен дамытудың дүниетанымдық және адамгершілік негізі болып табылады. Құндылықты тәсілдеме тұлғаны жалпыадамзаттық, ұлттық құндылықтарға және қарым-қатынастық құндылықтарға бағыттайды.

Осындай тәсілдемелер арқылы педагогтің кәсіби деңгейі айқындалады. Педагогке жоғары санат берілуі дегеніміз оның бойында педагогикалық құндылықтың жиынтығының бар екенін мойындау, осындай қасиеті бар педагог педагогикалық процестің мақсатын сәтті жүзеге асыруына мүмкіндігі болады.

Құндылықты айқындау және оны мойындау дегеніміз өз кәсібилік деңгейін жоғарылатуға тырысатын педагог үшін бағдар болып саналады. Осындай жағдайда аттестация оған байланысты болжамдарды ақтайды, соңында педагогикалық процестің тиімділігін жоғарылатуға мүмкіндік жасайды.

Педагогикалық құндылықтар екі деңгей бойынша анықталады, олар классикалық және заманауи құндылықтар деп аталады. Жоғары кәсіби деңгейдегі педагогтер кәсібилікті толық меңгерген.

Заманауи педагогикалық құндылықтарды меңгеру оны сезінуді талап етеді, сонымен қатар, педагогтермен жаңа құндылықтарды нақты түрде көрсетудің әдістерін жасап шығармашылық жасампаздық құруды ұсынады. Өзінің кәсіби шеберлігіне саналы әрі шығармашылық қарым-қатынаспен көңіл бөлу кәсіби педагогтың жоғары деңгейінің белгісі болып саналады. Осындай педагог кәсібилік нұсқасы болады, себебі ол педагогикалық процесс аясында педагогикалық мақсаттарды сәтті жүзеге асырумен қамтамасыз етеді және оқушылардың білімді болуы нәтижесіне қол жеткізеді.

Педагогикалық мамандарды аттестациядан өткізудің соңында кәсіби-маманның

үлгі нұсқасы жайлы тұжырым жасалады, сонымен қатар оның үлгісін жасаудың негізі қалыптасады. Педагогикалық үздіксіз білім беру жүйесінде модель бір жағынан педагогтер қоғамының тапсырыс құралы ретінде қолданылады, ал басқа жағынан алғанда модель педагогтердің біліктілігін арттыру жүйесінде технология мен оның мазмұнын жасау параметрі болып саналады [2].

Педагогикалық мамандарды аттестациялау жүйесін қалыптастыру кезінде кәсіби педагогтың психологиялық-педагогикалық моделі айқындалады. Оның басты міндетіне кәсіби өсуіне мүмкіндік жасау жатады, дәлірек айтқанда: мұғалімді педагог деңгейіне жеткізу жатады.

Кәсіби педагогтің моделіне әдетте төмендегілер жатады:

1. Педагог жеке тұлға ретінде.

4. Педагог кәсіби маман ретінде.

Педагог жеке тұлға ретінде. Педагогикалық қызметке жарамдылықты сипаттайтын жеке тұлғалық қасиеттерге келесілер жатады:

- жоғары ақпараттық мәдениеттілігі мол;
- көпшілікпен тіл табыса білуі;
- қызбалыққа бой алдырмау;
- жауапкершілікті сезіне білуі;
- жоғары танымдық тұрақтылық;
- өзін-өзі танытуға қабілетті;
- жоғары еңбекқорлық;
- кәсібилік ұстанымдарының бар болуы;
- адамдармен жұмыс істеуге бейімділік;
- өзін-өзі тануға жоғары қабілетті;
- педагогикалық жеке қасиеттер жайлы білімді;
- әдепті, аңғарғыш;
- ұйымдастырушылық қабілет.

Бұдан басқа педагогика саласында елеулі еңбек етіп жүрген әдіскер мамандардың болашақта педагог мамандар тәрбиелеуге, дайындауға байланысты өзіндік пікірлерінің қалыптасқандығын байқаймыз. Қазіргі заман мұғалімі – рухани дамыған әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдардың барлық түр-

лерін шебер меңгерген білікті маман, өзін-өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға [3].

Педагог өзінің жүргізетін пәні бойынша маман ретінде (физика, тарих, биология) білгір болуы тиіс, кең көлемде ақпаратты меңгерген болуы тиіс және сол көп ақпараттарды таба білуі тиіс, сонымен қатар, педагогикалық өнердің негізін білуі тиіс.

Педагог кәсіпқой ретінде. Оған келесілер тән:

- педагогикалық ғылымның негізгі түсініктерін білу;
- заманауи педагогикалық технологияларды, соның ішінде мектеп оқушысының дамуын болжау технологиясын меңгеру;
- педагогикалық міндеттерді алға қою технологиясын білу (жеке-педагогикалық және функционалды-педагогикалық);
- педагогикалық процесті түбегейлі жобалау техникасын білу;
- оқушылардың іс әрекеттерін бақылап оны басқару технологиясын меңгеру;
- педагогикалық ынтымақтастық технологиясын меңгеру;
- оқу бағдарламасы жасап соған сәйкес оқу құралдарын жасай білу;
- педагогикалық қызметке жинақылықпен қарай білу;
- ғылыми-зерттеу жұмыстарына икемді болу;
- кәсіби өсуге, өзін-өзі танытуға және өзін-өзі тануға ұмтылу;
- өз жұмысының өнімділігін бағалай білу (оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оларды сабақ барысында өздеріне баға беруге және өздерін танытуға дайындау).

Жоғарыда атап көрсетілген негізгі ерекшеліктерге сәйкес педагог маманның осы ерекшеліктер бойынша табылған жағдайда оқыту табысты болмақ. Табысты оқыту білім алуға мүмкіндік беретін нақты жағдайларды жасаумен қатар, сол жағдайлардың өзімен тығыз байланысты. Табысты мұғалім оқушыларға, ортаға және ресурстарға лайықтап нақты кезеңде қолданылуы тиімді оқыту элементтерін «рет-

теп» отырады. Расында, оқытудың сапалы және табысты болуы белгілі бір деңгейде мұғалімнің қалыптасып отырған жағдайларға бейімделе алуына да тығыз байланысты [4].

Психологтердің жалпы тұжырымы бойынша педагогтің кәсібилігін дәйектеуге жеке басының еркіндігі мен сезімі, ақылын білдіретін педагогикалық қабілетінің санымен байланысты.

Осылайша, жоғары санаттағы педагогті бейнелейтін осындай модель бірқатар негізгі нәтиже беретін параметрлермен сипатталады. Жоғары кәсіби деңгейдегі педагог келесідей болады:

1. Педагогикалық процестің мақсаты мен өзінің өмірлік мақсатын ұғынатын педагог.
2. Алға қойған мақсаттарына тиімді әдістер арқылы қол жеткізе алатын педагог.
3. Жеке басын таныта алатын және кәсіби өсуіне тырысатын педагог.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «100 нақты қадам» - Қазақстан Республикасының дамыған мемлекеттердің отыздығына кіру жөніндегі жоспары.
2. Молчанов С.Г. Проблемы оценивания профессионально-педагогической компетентности. - В сб.: Развертывание научно-прикладных исследований в образовательно-воспитательных учреждениях г. Челябинска" (Под ред. С.Г.Молчанова). - Челябинск, Челябинский гос. ун-т., 1993.
3. Қапуова Б.С. Жаңа формация педагогы – шығармашыл тұлға // 2014. Веб сайт: <http://www.zkoipk.kz/confnis3s/670-confnis.html>
4. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015, 7 бет.

4. Педагогикалық процесті өзінің барлық оқушыларымен өзара әрекеттестігі ретінде ұғынатын педагог.

5. Өзінің ара қатынасы мен өзара қарым-қатынасын толығымен біртұтас педагогикалық процеспен және жеке басымен үйлестіруге тырысатын педагог.

6. Жеке басының және кәсібилігінің мәселелерін айқындап осы мәселелерді шешетін әдістерді таба білетін педагог.

7. Педагогикалық процесті дамыту заңдылықтарын ескере отырып баланың жеке басына қажеттілікті анықтай білетін педагог.

Қорыта келе, осындай көрсеткіштер табысты педагог пен кәсібиліктің деңгейін анықтау мақсатында болжам жасайтын нысан болуы мүмкін. Үздіксіз білім беру арқылы педагог мамандар өзін-өзі ұдайы жетілдіріп отыру кезінде нақты кәсіби шеберлікке қол жеткізеді.

ЗАДАЧИ МОНИТОРИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ

К.А. Исентаева

ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР, г. Астана

Аңдатпа. Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесін жаңғырту педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру жүйесін әлеуметтік институт ретінде, білім беру жүйесін білікті, заманауи деңгейде дайындалған педагог қызметкерлермен қамтамасыз ететін арнайы саты ретінде анықтайды. Педагогтердің біліктілігін арттыру қызметін кешенді мониторингтік зерттеудің нәтижелері, сауалнама нәтижесі бойынша педагог қызметкерлердің кәсіби құзырлығының қалыптасу көрсеткіштеріндегі және кәсіби инновациялық қызметке дайындығы дәрежесіндегі оң өзгерістер білім беру сапасын басқару үлгісі тұжырымдамасының дамуын қалыптастырады, сонымен бірге, ұсынылған білім беру қызметінің сапасын бағалау мен бақылауға көмектеседі, сол арқылы педагогтердің кәсіби сұраныстары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Аннотация. Модернизация системы образования в Республике Казахстан выводит на отдельную ступень образования систему повышения квалификации педагогов, как социального института, играющего важную роль в обеспечении системы образования квалифицированными, подготовленными на современном уровне педагогическими кадрами. Данные комплексного мониторинга качества деятельности повышения квалификаций педагогов, оценки изменений показателей сформированности компетенций педагогических работников и готовности к инновационной профессиональной деятельности по результатам анкетных данных мониторингового исследования формируют развитие концептуальной модели управления качеством образования в сфере профессиональной компетентности педагога, а также помогают отслеживать контроль за качеством предоставляемых образовательных услуг, что позволяет изучить запросы и потребности педагогов в повышении своей профессиональной компетентности.

Abstract. Modernization of the education system in the Republic of Kazakhstan brings to the special stage of vocational education the system of teacher training, as a social institution that plays an important role in providing the education system with qualified, trained modern teaching staff. The data integrated monitoring of quality of training of teachers assessment of changes of indicators of formation of competences of teachers and readiness to professional activity according to the results of the questionnaire data monitoring studies form the development of a conceptual model of quality management education in the field of professional competence of the teacher, and help monitor the quality control of educational services that allows you to examine the requests and needs of teachers to improve their professional competence.

Тірек сөздер: біліктілікті арттыру, мониторинг, курс сапасы, бақылау, білім беру қызметтері, педагогтің сұраулары мен қажеттіліктері.

Ключевые слова: повышение квалификации, мониторинг, качество курсов, контроль, образовательные услуги, запросы и потребности педагогов.

Keywords: training, monitoring, quality of courses, supervision, educational services, requests and needs of teachers.

Перемены, происходящие в современном мире и в нашей республике, активно воздействуют на систему образования, требуют от нее мобильности и адекватного решения задач переживаемого периода.

Развитие системы непрерывного профессионального образования педагогов

ставится в качестве одной из приоритетных задач в документе, определяющем сущность современной государственной образовательной политики [1].

В этой связи, отражение необходимости пересмотра подходов к организации подготовки педагогов в целом и в частно-

сти повышения квалификации (далее ПК), привело к модернизации системы повышения квалификации педагогических работников, изменив ее структуру, парадигму, методологию, содержание и технологию.

Сущность системы повышения квалификации, заключается в создании условий реализации прав педагогических работников на повышение квалификации, профессионального роста педагога, удовлетворении потребностей педагога в повышении квалификации, что является личной целью каждого педагога и необходимо для выполнения общественно-государственных требований к компетентности специалиста.

Именно по этим критериям определяется «качество повышения квалификации». В этом случае качеством повышения квалификации выступает совокупность характеристик процесса повышения квалификации, относящихся к его способности удовлетворять запросы слушателей и субъектов образовательного процесса.

Модернизация системы образования в нашей стране выводит на особую ступень профессионального образования систему повышения квалификации педагогов, как социального института, играющего важную роль в обеспечении системы образования квалифицированными, подготовленными на современном уровне педагогическими кадрами.

Разработанная АО «НЦПК «Өрлеу» модель мониторинга качества курсовой подготовки педагогов позволяет изучить запросы и потребности педагогов в повышении своей профессиональной компетентности, состояние выполнения требований Закона РК «Об образовании» [2], цели посещения педагогами курсов повышения квалификации, ожидаемые результаты от пройденных курсов ПК, удовлетворение курсами ПК и вносимыми предложениями по совершенствованию системы повышения квалификации.

Целью мониторинговых исследований является содействие в повышении качества образовательных услуг, предоставляемых институтом повышения квалификации на основе мониторинговых исследований

качества курсовой подготовки и послекурсовой деятельности педагогов [3].

В основу мониторинга заложена идея установления соотношения (степени соответствия) между образовательными потребностями обучающихся и возможностями их удовлетворения, предоставляемыми институтом повышения квалификации.

Основные функции мониторинговой деятельности:

- диагностическая, которая позволяет диагностировать состояние системы повышения квалификации педагогов и происходящих в ней изменений;

- корректирующая – предполагает обнаружение и фиксацию многочисленных непрогнозируемых, неожиданных результатов реализации образовательной деятельности, среди них могут быть как положительные, так и отрицательные;

- прогностическая – способствует использованию мониторинговой информации при принятии максимально обоснованных и адекватных требований ситуации решений, прежде всего управленческих.

Мониторинг качества курсовой подготовки базируется на принципах интегративности, непрерывности, системности, научности, целостности, индивидуализации, позволяет установить степень соотношения между требованиями обучающихся и возможностями их удовлетворения, предоставляемыми ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана и обеспечивает управление качеством курсовой подготовки педагогов.

В ходе теоретического анализа понятий «качество образования», «качество повышения квалификации», «качество образовательного процесса», было уточнено определение понятия «качество курсовой подготовки», где оно определяется мониторингом качества курсов повышения квалификации, соответствующим характеристикам курсов повышения квалификации, требованиям участников образовательного процесса к системе повышения квалификации, которая направлена на оценку трех взаимосвязанных компонентов:

- а) качества организации образовательной среды (совокупность информационно-

го, технического, кадрового, учебно-методического обеспечения);

б) процессуального компонента (содержательный аспект курсов повышения квалификации; формы, методы, технологии курсовой подготовки; уровень работы преподавателей);

в) результирующего компонента (достижение поставленных целей, овладение новыми способами мышления и деятельности, повышение профессиональной компетентности).

Понимание понятия «качество образования» в системе повышения квалификации педагогов не может сводиться только к освоению учебной программы. Реализация установки «образование в течение всей жизни», внедрение реформ образовательной системы, предстоящее обновление содержания образования требуют изменения ценностей, мышления, установок педагога. Соответственно новый формат повышения квалификации требует научно-обоснованного мониторинга качества курсов. При этом объективность полученных данных мониторинга определяется:

- полнотой, т.е. учетом значений всех индикаторов, обеспечивающих оптимальное количество рассмотренных аспектов;

- надежностью измерения, т.е. степенью точности и устойчивости показателей диагностируемых характеристик.

Выявленная совокупность организационно-педагогических условий мониторинга качества курсовой подготовки педагогов:

- использование критериально-оценочного комплекса, включающего все структурные компоненты качества курсовой подготовки в системе повышения квалификации;

- полифункциональный характер мониторинга, учитывающий особенности управления качеством курсовой подготовки педагогов;

- разработка и внедрение интегрированной модели мониторинга качества курсовой подготовки педагогов в системе повышения квалификации способствующей эффективной реализации мониторинга ка-

чества курсовой подготовки педагогов.

Интеграция полученных результатов происходит на заключительной стадии их интерпретации.

За трехлетний период с 2013 по 2015 годы в филиале АО «НЦПК «Өрлеу» прошли курсы повышения квалификации и проанкетировано 4875 слушателей – педагогов столицы: 2013 – 78 курсов, 1950 слушателей, 2014 – 70 курсов, 1750 слушателей, 2015 – 47 курсов, 1175 слушателей.

В 2015 году количество слушателей с русским языком обучения составило 1150 человек, с казахским – 657.

Количество курсов для педагогов организаций общего среднего образования составило -29 (1156), для педагогов дошкольных ОО – 12 (450), для системы ТипО – 4 (150).

Мониторинг целей обучения на курсах ПК показал, что большая половина слушателей приходит на курсы ПК с целью повышения уровня своего профессионального мастерства (68%) и овладения современными технологиями, методами обучения и воспитания. Остальные 32% идут на курсы по направлению администрации школы, а также из-за желания повысить квалификационную категорию и изменить свой статус, сделать карьеру.

Осведомленность слушателей по теме курса показала, что 44% педагогов еще до начала курсов ПК имеют только общее представление о ее тематике и желают изучить ее для использования на практике.

Сегодня большинство слушателей источником получения информации об инновационных подходах к образованию называют институт ПК и интернет ресурсы, остальные – научно-методические издания РК, причем учителя отмечают, что очень мало информации получают из методического кабинета УО г.Астаны. Такие же показатели получения информации об инновационных подходах в образовании из методической службы школы и научно-методических изданий СНГ и дальнего зарубежья.

Наиболее продуктивными формами повышения уровня профессиональ-

ных компетентностей слушатели курсов считают тренинги, практическую работу, проектную деятельность, круглые столы и дискуссии. Педагоги столицы не считают кейс-метод продуктивной формой обучения, хотя практически на каждом из курсов ПК дается разъяснение об эффективности применения данной формы обучения.

На сегодня педагоги испытывают затруднения в реализации научно-методической, исследовательской и мониторинговой деятельности. На основе анализа мониторингового исследования анкетных данных слушателей курсов ПК администрации института повышения квалификации, организациям образования и научно-методической службе города предлагается обратить внимание на указанные проблемы с целью оказания оперативной методической помощи.

Половина столичных педагогов в процессе анкетирования оценили свой уровень профессиональной компетентности и владения методикой преподавания как средний, менее 50% как высокий, а 9% из них вообще оценили как низкий уровень. 96% слушателей отмечают, что к концу обучения их профессиональный рост заметно повысился. Затрудняются ответить 4% педагогов.

Изменение взгляда педагогов на современную организацию УВП после завершения курсов ПК также показывает, что практически все слушатели (94%) изменили свои взгляды на профессиональную деятельность.

Консультации по интересующим проблемам педагогов, участие в работе творческих мастерских под руководством специалистов ИПК, участие в межкурсовых мероприятиях, издательская деятельность (публикации в журналах и газетах, издаваемые ИПК) являются наиболее актуальными формами поддержки связи с институтом после окончания курсов ПК.

В 2015 году на курсах ПК приоритетными направлениями явились: развитие функциональной грамотности школьников, дошкольное образование в условиях раннего развития ребенка, менеджмент в

образовании, содержание и методика преподавания предметов общественно-гуманитарного цикла, инклюзивное образование, полиязычие и другие направления.

Таким образом, на основе данных комплексного мониторинга качества подготовки педагогов, оценки изменений показателей сформированности компетенций педагогов, готовности к профессиональной деятельности по результатам повышения квалификации и анализа полученных результатов строится концептуальная модель управления качеством в сфере профессиональной компетентности педагога, а также планируется и реализуется контроль за качеством предоставляемых образовательных услуг, что позволяет изучить запросы и потребности педагогов в повышении своей профессиональной компетентности на такие актуальные темы как:

- современные формы уроков по новой технологии в процессе обучения, выбор креативного подхода (творческого);

- углубленное изучение международных исследований в рамках развития функциональной грамотности школьников для свободного владения системами оценками знаний PISA, TIMSS и т.д.;

- работа в сетевых сообществах и их применение на уроках английского языка с учениками;

- SMART обучение, ИКТ;

- работа на компьютере, создание флипчарта, мультимедиапрезентаций и т.д.

- работа с новыми средствами ПО, обучающими программами и информационными ресурсами;

- интерактивные методы и формы обучения;

- инклюзивное образование в ДОО, коррекционно-развивающие занятия

- современные методики преподавания;

- практические занятия, для психологов – терапевтические направления, больше практики (арт, сказка, глина и т.д.).

Итак, можно сказать, что в настоящее время мониторинг используется в педагогической науке и практике в двух аспектах. Во-первых, как педагогическая технология

образовательного процесса, способствующая решению актуальных образовательных задач. Во-вторых, как средство получения информации в процессе проведения научных исследований или управленческого контроля.

Подводя итог значению всего выше перечисленного, следует подчеркнуть, что они составляют специфическую основу мониторингового анализа, костяк его аналитической деятельности в качестве подготовки педагогов к готовности к про-

фессиональной деятельности по результатам повышения квалификации. Выступая руководящей идеей, основным правилом исследовательской деятельности, эти принципы задают общую ориентацию исследования, позволяя не только собирать, обрабатывать и анализировать интересующую информацию, но и оценивать ее, корректировать дальнейшую работу, что составляет в конечном итоге сущность педагогического мониторинга в ПК.

Список литературы:

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. (07.12.2010г. № 1118).
2. Закон РК «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2015г.). Информационная система «Параграф». Документ ЗАКОН РК от 27.17.2007. №319-III. Дата 03.12.2015.
3. Технология мониторинга как средство отслеживания и управления качеством повышения квалификации педагогов – Алматы: АО «НЦПК «Өрлеу», 2013г.
4. Лихашерстная, Ю.О. Мониторинг качества курсовой подготовки в системе повышения квалификации педагогов, Ижевск, 2011г.
5. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/monitoring-kachestva-kursovoi-podgotovki-v-sisteme-povysheniya-kvalifikatsii-pedagogov#ixzz3x6AubwUz>

ВЗАИМОСВЯЗЬ СИСТЕМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В ВУЗАХ

Г.Т. Кокенова

Казахский Национальный университет искусств, г. Астана

Аңдатпа. Мақалада жоғары оқу орындарындағы сапа менеджменті жүйесі мен білім сапасын қамтамасыз ету жүйесі арасындағы байланыс көрсетілген. Білім сапасын басқару жүйесі - оның жалпылай білім сапасын басқаруда керек ұйымдастырушылық құрылымынан, әдістемеліктерден, үдерістерден тұратыны туралы жазылған. Жоғары оқу орындарында тұрақты дамып отыратын сапа менеджменті жүйесінің жасалуының негізгі мақсаты ғылыми зерттеу сапасы және білім беру сапасын көтеру үшін басқарудың тиімді әдістерін қазіргі жағдайда қолдану керектігі көрсетілген.

Аннотация. В статье рассматривается взаимосвязь системы обеспечения качества образования и системы менеджмента качества в вузах. Говорится о том, что система управления качеством образования – это совокупность организационной структуры, методик, процессов, необходимых для осуществления общего управления качеством образования. Основная цель создания постоянно развивающейся системы менеджмента качества в вузе состоит в необходимости применения в современных условиях эффективных методов управления для повышения качества образовательных услуг, качества научных исследований.

Abstract. In this article the relations between education quality assurance and quality management systems in the institutions of higher education are considered. It is claimed that the quality management system of education is a set of organizational structures, techniques, processes that are necessary for the implementation of the total quality management of education. The main purpose of creating a constantly evolving quality management system in the institutions of higher education is the need for contemporary applications of efficient management techniques to improve the quality of educational services and researches.

Тірек сөздер: білім сапасы, біліктілік, жоғары оқу орны, кепілдеме, жоғары білім беру жүйесі; Болон үдерісі, өлшемдер, нормативті құжаттар, аудит.

Ключевые слова: качества образования, компетенция, квалификация, вузы, гарантия, система высшего образования, Болонский процесс, критерий, нормативные документы, аудит.

Keywords: quality assurance, competence, qualification, institutions of higher education, guarantee, system of higher education, Bologna Process, criterion, regulatory documents, audit.

Личность заинтересована в получении в вузе за минимальное время и умеренную плату высшего образования требуемого уровня, а также приобретении необходимых профессиональных компетенций для последующего трудоустройства и достижения определенного благосостояния и качества жизни.

Общество заинтересовано в специалистах различного уровня и квалификации, компетенции которых соответствуют определенной структуре рабочих мест на рынке труда.

Государство заинтересовано в лояльных гражданах, уровень образования кото-

рых гарантирует стабильность в обществе и развитие экономики за счет максимального привлечения трудовых ресурсов при минимальных расходах бюджета на финансирование вузов.

Вузы стремятся получить от государства (общества, личности) больше средств на реализацию образовательных программ, как правило, более высокого уровня и большей длительности для достижения гарантий стабильного функционирования и развития.

Заинтересованность сторон в процессе и результатах высшего образования во многом совпадает, однако имеются раз-

личия, поэтому в этом вопросе необходимо достичь баланса интересов сторон для эффективной совместной деятельности, развития системы высшего образования и повышения качества подготовки специалистов.

Подписание Болонской декларации, несмотря на лаконизм сформулированного в ней положения о качестве высшего образования, дало мощный импульс для расширения дискуссии по этому вопросу, включая определение понятия.

Обеспечение качества высшего образования стало основным вызовом для национальных правительств и образовательных институтов. Ассоциация европейских университетов подчеркивает «важность способности университетов к развитию сильной внутренней культуры качества». На международных конференциях всегда поднимается вопрос «Что значит «качество», которое должно быть обеспечено?». Довольно оригинальный ответ: «Качество» – это существительное, а не прилагательное, поэтому, так же как и «счастье» или «красота», оно не имеет абсолютных стандартов – это то, что должно быть определено и что зависит от того, кто вправе давать это определение. То есть обоснование смысла понятия качества образования тесно связано с вопросом о полномочиях и участии в разработке этой проблемы.

Критериями, в соответствии с которыми все университеты и национальные министерства должны будут продемонстрировать «качество» предоставления образовательных услуг, если они хотят быть принятыми в европейскую зону, предусмотренную Болонским процессом являются:

- Разработка, содержание и организация учебных планов и программ;
- Преподавание, изучение и оценивание знаний;
- Успеваемость и достижения студентов;
- Оказание помощи и кураторство над студентами;
- Учебные ресурсы;
- Управление качеством и его повышение.

Не достигнув этих высоких стандартов, они станут аутсайдерами Европейской зоны высшего образования.

Большинство Российских исследователей под качеством высшего образования понимают интегральную характеристику системы образования, отражающую степень соответствия реальных достигаемых образовательных результатов нормативным требованиям, социальным и личностным ожиданиям. «Реально достигаемые образовательные результаты», которые традиционно включали знания, умения и навыки, в настоящее время преобразуются в формулу «знания-умения-навыки-компетенции» (ЗУНК). Компетенция выпускника вуза понимается как соответствие его знаний, умений и навыков, личностных качеств, требованиям профессиональной деятельности, которую ему предстоит выполнять, как соответствие ЗУН к требованиям рынка труда, работодателей. Таким образом, на уровне теоретико-методологических исследований последних лет концепция качества подготовки специалистов трактуется в основном как соответствие результатов высшего образования социальным ожиданиям, потребностям государства, общества, личности. При таком подходе основными показателями качества являются его релевантность, результативность (приемлемое соответствие результатов нормам и стандартам) и эффективность (приемлемые затраты на достижение целей образования).

Позволяют ли получаемые в вузе оценки качества подготовки прогнозировать успехи в профессиональной деятельности с высокой вероятностью? Для реализации инновационных методов оценки качества подготовки специалистов, отличающихся высокой прогностичностью, необходимо выполнение ряда условий. Необходимо изменение характера оценки, придание ей динамичности путем выявления тех изменений в подготовке специалистов, которые идентифицируются как улучшение знаний, умений, компетенций. Динамичность достигается путем отказа от единовременного измерения и перехода к портфолио,

приобретающего в последние годы за рубежом много сторонников из числа педагогов и учащихся в практике контрольно-оценочных процессов. Важны нововведения и в сфере разработки измерителей, отличающихся от традиционных структурой, содержанием, формами используемых заданий, высокой прогностической валидностью и другими статистическими характеристиками качества тестов.

Высшие учебные заведения Казахстана, ставя перед собой задачу обеспечения качества своего образования, в различной последовательности располагают эти следующие показатели, в зависимости от приоритетов вуза.

- Качество преподавательского состава.
- Мотивация преподавательского состава.
- Состояние материально-технической базы учебного заведения.
- Качество учебных программ.
- Качество знаний.
- Качество студентов.

Внедрение процессных инноваций.

Профессиональный уровень преподавателя должен жестко соответствовать уровню вуза, в котором преподают. Критерием является производимая ими продукция – учебники по своим дисциплинам, имеющие высокий уровень популярности, научные статьи в престижных изданиях, участие в крупнейших международных научных и образовательных форумах, награды и дипломы авторитетных организаций и др.

Что необходимо делать, чтобы обеспечить высокий уровень образования специалистов, способных быть конкурентоспособными на рынке труда? На такой вопрос более реальный ответ такой – разработать систему управления качеством образования. Система управления качеством образования – это совокупность организационной структуры, методик, процессов, необходимых для осуществления общего управления качеством образования, и выявление соответствия уровня образования установленным государственным общеоб-

язательным стандартам образования.

В последнее время заметно активизировалась деятельность ведущих вузов Казахстана, по внедрению стандартов ИСО серии 9000 (из 187 ВУЗов страны перешли на международные стандарты ИСО более 100 ВУЗов). В целях выполнения приказа МОН РК №822 от 10 декабря 2003 г. многими вузами был разработан и утвержден план мероприятий по внедрению СТ РК ИСО – 9001:2008 (МС ИСО 9001:2000) в процедуры планирования, управления, оценки качества результатов образования и образовательных процессов. Были произведены структурные преобразования и созданы комиссии по внедрению системы менеджмента качества в процедуры образовательных процессов. Вузами был проведен внутренний аудит по рекомендациям различных организаций (Русский регистр (входящий в систему IQNet), Муди интернешнл и др), внешний аудит, вручены сертификаты. Осуществлено документирование СМК вузов, было начато внедрение Государственных стандартов РК, разработанных в соответствии с международными стандартами ИСО серии 9001: 2008. Были апробированы нормативные документы, разработанные в рамках СМК:

- Политика в области качества;
- Стратегия развития университета;
- Стратегический план;
- Руководство по качеству;
- Руководство по внутреннему аудиту;
- Модели СМК;
- Документированные процедуры и процессы;
- Рабочие и должностные инструкции, положения о подразделениях;
- Система показателей качества образовательной деятельности;
- Система критериев контроля знаний, умений и навыков обучающихся;
- Механизмы оценки качества преподавания и формирования качественного профессорско-преподавательского состава;
- Мониторинг показателей деятельности университета;

- Продукты программного обеспечения по автоматизации процессов СМК;

Наиболее важным этапом внедрения СМК стала апробация документированных процессов, логически упорядоченных процедур образовательной деятельности.

Для эффективности функционирования системы менеджмента качества в вузе необходимо иметь четко сформулированные измеримые цели деятельности, ориентированные на механизм подтверждения качества и отвечающие концепции высшего образования на государственном и межгосударственном уровне и на уровне вуза и факультета.

Развитие системы менеджмента качества в вузе должно базироваться на системе мониторинга, позволяющей координировать и улучшать деятельность вуза на пути достижения им целей. Система мони-

торинга разрабатывается вузом с учетом всех аспектов его деятельности, включая мониторинг реализации процессов, результатов обучения и научных исследований.

Требования, предъявляемые к функционированию системы менеджмента качества, должны быть доведены до сведения каждого работника в вузе и понятны ему. Система в целом должна действовать сбалансированно и должна быть направлена на удовлетворение потребностей всех категорий потребителей.

Основная цель создания постоянно развивающейся системы менеджмента качества в вузе состоит в необходимости применения в современных условиях эффективных методов управления для повышения качества образовательных услуг, качества научных исследований.

Список литературы:

1. *Управление современным образованием: социальные и экономические аспекты* / А.Н. Тихонов, А.Е. Абрамшин, Т.П. Воронина, А.Д. Иванников, О.П. Молчанова; Под ред. А.Н. Тихонова. - М.: Вита-Пресс, 2014. - 256 с.

2. Кашук Л. Аккредитация в образовании // *Электронный журнал март 2013-№63*. URL: www.akvobr.ru/obrazovanie_dlinnou_v_zhizn_kazahstan.html

3. *Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118*. - URL: www.edu.gov.kz/...programma.../gosudarstvennaja_programma_razviti

4. *Присоединение к Болонскому процессу*. - URL: www.edu.gov.kz/kz/...process/prisoedinenie_k_bolonскому_processu/

5. *Реформирование высшего образования в Казахстане и Болонский процесс: информационные материалы для практических действий* – Алматы, 2009 – 120 с.

6. Поташник М.М. *Качество образования: Проблемы и технология управления*. (В вопросах и ответах), Педагогическое общество России, 2012. – 352с.

7. В.А.Болотов. *Система оценки качества образования*, Издательство Логос, 2007. – 192с.

8. *Институт Болонского процесса*. - URL: www.naric.kz/index.php-option=com_content&view=article&id=7-2011-05-29-13-24-32&catid=2-2011-05-29-13-13-30&Itemid=7&lang=ru.htm

БІР ОСТІ КРИСТАЛДЫ ЖҮЙЕДЕГІ ЛАЗЕР СӘУЛЕСІНІҢ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯСЫ

А.У. Үмбетов, Б.С. Садықова

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Арқалық қ.

Аңдатпа. Екі құрамды кристалдық оптикалық линзалардың, соның ішінде бифокальды линзалардың өзіндік құрылу принциптері бар. Бифокальды линзалардың көмегімен лазер сәулелерін әр түрлі режимдерде қарастыра отырып, олардағы поляризациялық сәулелердің интерференциясын зерттей аламыз және әртүрлі мақсаттарға қолдануға болады.

Аннотация. Существуют определенные принципы построения двухкомпонентных кристаллооптических линз, в том числе и бифокальных линз. На базе бифокальных линз создан целый ряд лазерных поляризационных интерферометрических устройств. Они позволяют с высокой точностью исследовать качество обработки оптических деталей, геометрические параметры лазерных пучков. В работе рассмотрен интерференционный режим бифокальной линзы в расходящемся лазерном излучении. Предложено направление применения, полученных интерференционных картин.

Abstract. There are certain principles of construction double-base crystal of optical lenses, including bifocal lenses. On the base of bifocal lenses a number of laser polarization interferometric devices is created. They allow with high exactness quality of optical, geometrical parameters of laser bunches.

Тірек сөздер: лазер, о-сәуле, е- сәуле, бифокальды, линза, интерференция, поляризация, қосарлану, электромагнитті, толқындар, шашырайтын, қиылысатын, коллимерленген, параметр, анализатор.

Ключевые слова: лазер, о-луч, е-луч, бифокальная, линза, интерференция, поляризация, сдвоенный, электромагнитный, волны, расходящиеся, пересекаемые, коллимерные, параметр, анализатор.

Keywords: laser, o-beam, e-beam, bifocal, lens, interference, polarization, dual, electromagnetic, waves, divergent, crossing, kollimer, parameter, analyzer.

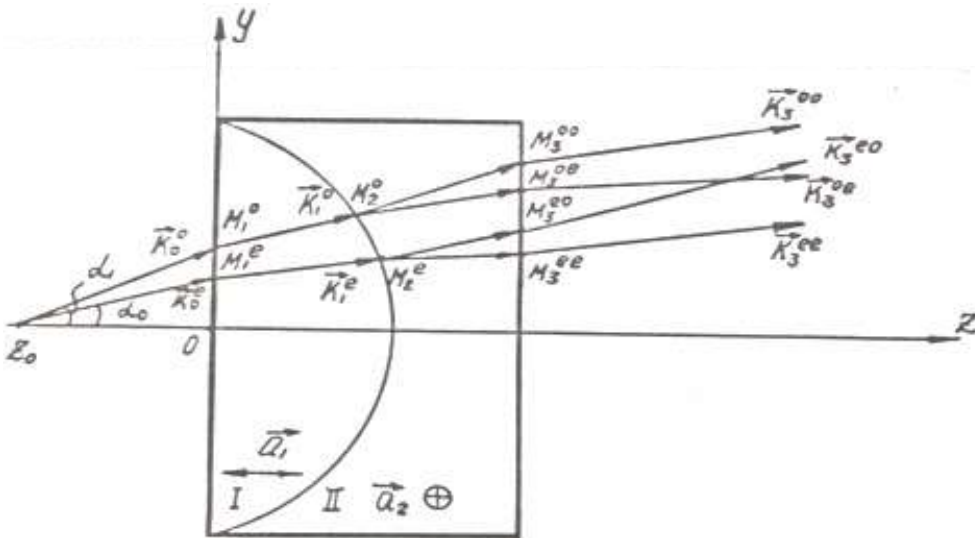
Лазер сәулелерінің белгілі бір ортада таралу ерекшеліктері теориялық және тәжірибелік жағынан маңызды деректер береді. Соның бірі бір осьті кристалдан жасалынған қос линзадан құрастырылған бифокальды линзадан (БЛ) өткен лазер сәулелерінің жолын есептеу және алынған сәулелердің интерференциясын зерттеу ғылымға маңызды деректер береді. Мақалада осы мәселені шешеудің тиімді жолы қарастырылды.

Бифокальды линза (БЛ) сәулелерді қосарлана сындырады. Оның шығысында о(кәдімгі)-және е (кәдімгі емес)-сәулелер пайда болады. Белгілі жүйелермен салыстырғанда о-және е-сәулелердің арасындағы қосарлану бұрышы БЛ-ға түсетін

сәуленің түсу бұрышына сызықсыз тәуелді болады. Шашырайтын ағындарда бифокальды линзалар (БЛ) күрделі интерференциялық суреттер береді. Сәулелердің БЛ-дан өткен жолын есептеу парциалды жуықтаудың негізінде жүргізілсе өзінде физикалық талдау жасауға күрделі, қолдануға мүмкін болмайтын өрнектерге әкеліп соғады. Алайда, аз шама параметрі әдісін енгізсек, онда үлкен дәлдікпен бақыланатын интерференциялық суреттерді есептей аламыз.

БЛ шығысындағы толқынды «парциалды жазық» деп есептейік. 1 суретте көрсетілгендей әрбір толқынға бірлік толқындық вектор сәйкес келсін.

$$\vec{K}_0 = (\alpha_0 \cos \varphi_0; \alpha_0 \sin \varphi_0; 1) \quad (1)$$

1-сурет. Шашырайтын лазер сәулесіндегі БЛ арқылы өткен поляризациялық сәуленің жолының схемасы («анализаторсыз» интерференция режимі)

Мұндағы $\alpha_0 - \vec{K}_0$ векторы мен Z осінің арасындағы бұрыш. Бұл бұрыш жазық толқынның аз конусын анықтайды. $\varphi - x$ осімен координаттар басынан $z=0$ M_1^e нүктеге дейін жүргізілген d-радиус-вектор арасындағы бұрыш. Конустың M_1^e жеке парциалды сәуле тарайды.

Шашырайтын ағындағы парциалды толқындарды шеңберлі поляризация-

ланған деп есептейміз. Бұл жағдайда толқындардың $z=0$ жазықтығындағы сынуынан о (кәдімгі) - және е (кәдімгі емес) - толқындар пайда болады. Осы толқындардың әрқайсысын жеке қарастырамыз.

e-толқынның eo- және ee- толқындарға түрленуі. eo- сынған толқынның бірлік толқындық векторы α^2 және σ^2 дәлдікпен келесі қатынаспен беріледі:

$$\vec{K}_1^e = \vec{K}_2^{eo} = \left\{ \frac{\alpha_0 \cos \varphi_0}{n_e}; \frac{\alpha_0 \sin \varphi_0}{n_e}; 1 \right\} \quad (2)$$

\vec{S} -сәулек вектор σ^2 дәлдікпен \vec{K} толқындық вектормен келесідей байланысты,

$$\vec{S} = \delta(\vec{k}\vec{a})\vec{a} + (1 - \delta(\vec{k}\vec{a})^2)\vec{k} \quad (3)$$

Осыдан e- толқын үшін БЛ линзаның I бөлігінде аламыз:

$$\vec{S}_1 = \left\{ \frac{\alpha_0 \cos \varphi_0}{n_e}; \frac{\alpha_0 \sin \varphi_0}{n_e}; 1 + \delta \right\} \quad (4)$$

а) ee- және eo- парциалды сәулелердің БЛ линзаға кіру нүктесінің координатасы және олардың ішкі сфералық бетті қййу нүктесіндегі M_1^e нүктесінің координаталары (1) және (4) траекториясының бағыттаушы векторлары бойынша анықталады және келесі қатынастармен беріледі:

$$x_1^e = \alpha_0 z_0 \cos \varphi_0; y_1^e = \alpha_0 z_0 \sin \varphi_0; z_1^e = 0 \quad (5)$$

$$x_2^e = \left[z_0 + \frac{R - \sigma}{n_e} (1 - \delta) \right] \alpha_0 \cos \varphi_0$$

$$y_2^e = \left[z_0 + \frac{R - \sigma}{n_e} (1 - \delta) \right] \alpha_0 \sin \varphi_0; z_2^e = R - \sigma \quad (6)$$

БЛ-линзаның сфералық шекарасында е-толқын ее- және ео- поляризациялары ортогоналды толқындарға түрленеді. Олардың БЛ линзаның II бөлігіндегі траекториясын анықтау күрделі. Алайда, [1] жұмыста келтірілген формуланы ескерсек, жеңіл есептелінеді. Бұл өрнекте сынған толқындардың толқындық векторларын анықтау көрсетілген.

(6) өрнекке сәйкес алатынымыз:

$$\vec{K}_2 = \frac{\delta}{2} \frac{(\vec{k}_1 \vec{a}_2)^2 - (\vec{k}_1 \vec{a}_1)^2}{n_1 k_1} \vec{n}_1 + [1 - \delta((\vec{k}_1 \vec{a}_2)^2 - (\vec{k}_1 \vec{a}_1)^2)] \vec{k}_1 \quad (7)$$

Сфералық шекарадағы M_2^e нүктесінде тұрғызылған және (1), (6) сфералық бет теңдеулерінен алынған нормаль келесі түрде болады:

$$\vec{n}_1^e = \left\{ \frac{\left[z_0 + \frac{R - \sigma}{n_e} (1 - \delta) \right]}{R} \alpha_0 \cos \varphi_0; \frac{\left[z_0 + \frac{R - \sigma}{n_e} (1 - \delta) \right]}{R} \alpha_0 \sin \varphi_0; 1 \right\} \quad (8)$$

(8) өрнекті (1) өрнекке қойсақ \vec{K}_2^{ee} векторын есептеуге болады:

$$\vec{K}_2^{ee} = \left\{ \left[1 - \frac{\delta}{2} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} \right) \right] \frac{\alpha_0 \cos \varphi_0}{n_e}; \left[1 - \frac{\delta}{2} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} \right) \right] \frac{\alpha_0 \sin \varphi_0}{n_e}; 1 \right\} \quad (9)$$

\vec{S}_2 сәулелік вектор келесі түрде жазылады:

$$\vec{S}_2 = \left\{ \left[1 - \frac{\delta}{2} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} - 1 \right) \right] \frac{\alpha_0 \cos \varphi_0}{n_e}; \left[1 - \frac{\delta}{2} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 1 \right) \right] \frac{\alpha_0 \sin \varphi_0}{n_e}; 1 \right\} \quad (10)$$

(3) және (4) өрнектер M_2^{ee} және M_3^{ee} нүктелердің координаталарын анықтауға мүмкіндік береді:

$$M_3^{eo} = \left\{ \frac{\left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} \left(1 - \frac{\delta}{2} \right) \right] \alpha_0 \cos \varphi_0; \left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} \left(1 - \frac{\delta}{2} \right) \right] \alpha_0 \sin \varphi_0;}{2(R - \sigma)} \right\} \quad (11)$$

$$M_3^{es} = \left\{ \left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} - \frac{\delta R - \sigma}{2 n_e} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} \right) \right] \alpha_0 \cos \varphi_0; \left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} - \frac{\delta R - \sigma}{2 n_e} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 2 \right) \right] \alpha_0 \sin \varphi_0; 2(R - \sigma) \right\} \quad (12)$$

б) о-толқынның оо- және ое- толқындарға түрленуі. оо- және ое- сәулелердің траекториясын есептеу әдістемесі де жоғарыда келтіргендей. Есептеулердің соңғы нәтижесін келтіреміз:

$$\vec{K}_2^0 = \vec{K}_2^{00} = \left\{ \frac{\alpha_1 \cos \varphi_1}{n_0}; \frac{\alpha_1 \sin \varphi_1}{n_0}; 1 \right\} \quad (13)$$

$$\vec{K}_2^{oe} = \left\{ \left[1 - \frac{\delta}{2} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 1 \right) \right] \frac{\alpha_1 \cos \varphi_1}{n_e}; \left[1 - \frac{\delta}{2} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 1 \right) \right] \frac{\alpha_1 \sin \varphi_1}{n_e}; 1 \right\} \quad (14)$$

$$M_1^0 = \{ \alpha_1 z_0 \cos \varphi_1; \alpha_1 z_0 \sin \varphi_1; 0 \}$$

$$M_2^0 = \left\{ \left[z_0 + \frac{R - \sigma}{n_e} \left(1 - \frac{\delta}{2} \right) \right] \alpha_1 \cos \varphi_1; \left[z_0 + \frac{R - \sigma}{n_e} \left(1 - \frac{\delta}{2} \right) \right] \alpha_1 \sin \varphi_1; (R - \sigma) \right\} \quad (15)$$

$$M_3^{00} = \left\{ \left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} \left(1 - \frac{\delta}{2} \right) \right] \alpha_1 \cos \varphi_1; \left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} \left(1 - \frac{\delta}{2} \right) \right] \alpha_1 \sin \varphi_1; 2(R - \sigma) \right\}$$

$$M_3^{oe} = \left\{ \left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} - \frac{\delta}{2} \frac{R - \sigma}{n_e} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} \right) \right] \alpha_1 \cos \varphi_1; \left[z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e} - \frac{\delta}{2} \frac{R - \sigma}{n_e} \left(\frac{z_e}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} \right) \right] \alpha_1 \sin \varphi_1; 2(R - \sigma) \right\} \quad (16)$$

Енді БЛ линзаның шығысындағы интерференциялық суретті қарастырамыз. Жарық толқынының БЛ линзаның шығысындағы электр өрісіндегі кернеулігін (2-сурет) келесі түрде жазуға болады:

$$\vec{E}_1 = \vec{E}_1 + \vec{E}_0 = \vec{e}_R E \cos \varphi e^{ik_2^0 \vec{r}} + \vec{e}_\varphi E \sin \varphi e^{ik_2^0 \vec{r} + i\Delta l} \quad (17)$$

мұндағы Δl - о- және е- толқындардың жол айырымына сәйкес фазды ығысуы, $\vec{e}_\varphi R$ және φ бағыттарындағы орттар, E-түскен толқынның өрісінің кернеулігі.

Декартты координатта да,

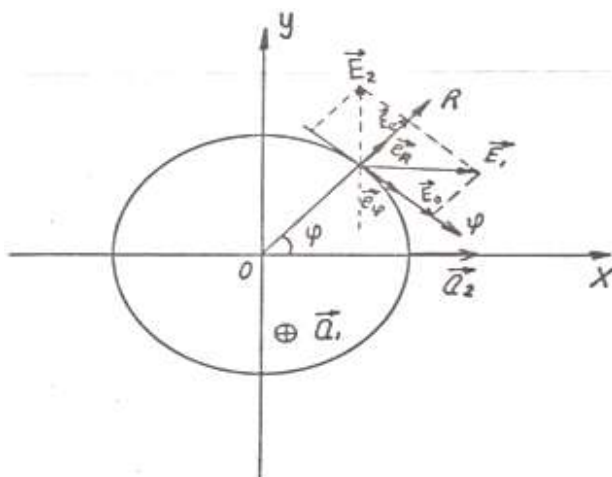
$$\vec{e}_R = \vec{e}_x \cos \varphi + \vec{e}_y \sin \varphi; \vec{e}_\varphi = \vec{e}_x \sin \varphi + \vec{e}_y \cos \varphi; \quad (18)$$

мұндағы \vec{e}_x және \vec{e}_y - x және y остері бойындағы орттар. (18) өрнекті (17) өрнекке қойсақ алатынымыз

$$\vec{E}_1 = \vec{e}_x \left(\cos^2 \varphi e^{ik_2^0 \vec{r}} + \sin^2 \varphi e^{ik_2^0 \vec{r} + i\Delta l} \right) E^2 + \vec{e}_y \left(\sin \varphi \cos \varphi e^{ik_2^0 \vec{r}} - \sin \varphi \cos \varphi e^{ik_2^0 \vec{r} + i\Delta l} \right) E^2 \quad (19)$$

2-суретке сәйкес ee- және ое- толқындардың БЛ линзаның шығыс қабырғасындағы электр өрісінің кернеулігі x осінің бойымен бағытталған және (19) өрнекке сәйкес келесідей анықталады:

$$\vec{E}_{IX} = \vec{e}_x E e^{ik_2^{oe} \vec{r}} \left(\cos^2 \varphi + \sin^2 \varphi e^{i \left[(k_2^{oe} - k_2^{0e}) \vec{r} + \Delta l \right]} \right) \quad (20)$$

2-сурет. Шашырайтын лазер сәулесіндегі БЛ шығысындағы толқынның поляризациясы («анализаторсыз» интерференция режимі)

Толық өрістің интенсивтілігі келесі түрде жазылады:

$$I \sim |E_{IX}|^2 = |E|^2 \left| \cos^2 \varphi + \sin^2 \varphi e^{i[(\vec{k}_2^{o\theta} - \vec{k}_2^{e\theta})\vec{r} + \Delta l]} \right|^2 \quad (21)$$

Бұдан алатынымыз:

$$I \sim |E|^2 \left[1 - \sin^2 2\varphi \sin^2 \frac{\Delta L_1}{2} \right] \quad (22)$$

мұндағы,

$$\Delta L_1 = (\vec{k}_2^{o\theta} - \vec{k}_2^{e\theta})\vec{r} + \Delta l$$

(22) өрнектен көретініміз $\varphi=0$ және $\varphi = \frac{\pi}{2}$ бұрыштар мәнінде жарық жолақ пайда болады.

$$\varphi = \frac{\pi}{4} \text{ болғанда (22) өрнектен алатынымыз: } I \sim |E|^2 \left[1 - \sin^2 \frac{\Delta L_1}{2} \right] \quad (23)$$

Интерференцияның максимумдер шарты келесі түрде жазылады:

$$\frac{\Delta L_1}{2} = \pi s \quad (24)$$

мұндағы, $s = 0; \pm 1; \pm 2; \pm 3$

oo - және eo - толқындардың электр өрісінің кернеулігінің векторы y осі бойымен бағытталған және (19) өрнекке сәйкес алатынымыз:

$$\vec{E}_{1y} = \vec{e}_y E \sin \varphi \cos \varphi e^{i\vec{k}_2^{e\theta}\vec{r}} \left[1 - e^{i[(\vec{k}_2^{o\theta} - \vec{k}_2^{e\theta})\vec{r} + \Delta l]} \right] \quad (25)$$

мұндағы $\Delta L'$ — oo - және eo - толқындардың жол айырымының нәтижесінде болатын фазды ығысу.

(25) өрнектен өріс интенсивтілігі келесі түрде жазылады:

$$I \sim E^2 \sin^2 2\varphi \sin^2 \frac{\Delta L_1}{2} \quad (26)$$

мұндағы,

$$\Delta L_2 = (\vec{k}_2^{e0} - \vec{k}_2^{o0})\vec{r} + \Delta l'$$

(26) өрнектен көретініміз $\Phi=0$ және $\varphi = \frac{\pi}{2}$ бұрыштар мәнінде қара жолақ пайда болады.

$\varphi = \frac{\pi}{4}$ жағдайда интерференциялық максимумдар шарты келесі түрде жазылады:

$$\frac{\Delta L_2}{2} = (S + \frac{1}{2})\pi \quad (27)$$

мұндағы, $s = 0; \pm 1; \pm 2;$

Интерференциялық суреттің максимум және минимум нүктелерінің геометриялық орындарын анықтау үшін $\varphi_0, \varphi, \alpha_0, \alpha$ бұрыштардың функционалды тәуелділігін табуымыз керек. Мәселенің мәні мынада: интерференцияның суреттің бақыланатын экранның берілген нүктесінде парциалды сәулелер БЛ линзаның кірісінде әр түрлі нүктелерге түседі. Экранда бұл сәулелердің сәйкес келу шарты қажетті тәуелділікті береді. Сонымен, e - және o - толқындар үшін алатынымыз

$$\begin{aligned} \tan \varphi_0 &= \frac{y_3^{ee}}{x_3^{oe}} \left[1 + \frac{\delta R - \sigma}{L n_e} \right] \\ \tan \varphi_1 &= \frac{y_3^{oe}}{x_3^{oe}} \left[1 + \frac{\delta R - \sigma}{L n_e} \right] \\ \alpha_0 &= \frac{x_2^{oe}}{L} \sqrt{1 + \tan^2 \varphi_0} \left[1 + \frac{\delta R - \sigma}{2L n_e} \left(\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} \right) \right] \\ \alpha_1 &= \frac{x_2^{oe}}{L} \sqrt{1 + \tan^2 \varphi_1} \left[1 + \frac{\delta R - \sigma}{2L n_e} \left(\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} \right) \right] \end{aligned} \quad (28)$$

мұндағы: $L = Z_0 + 2 \frac{R - \sigma}{n_e}$

(28) өрнекті ескере отырып, (9) және (14) өрнектерден алатынымыз:

$$\begin{aligned} \vec{k}_2^{ee} &= \left\{ \frac{x_3^{ee}}{L n_e} \left[1 + \frac{\delta [R - \sigma (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R}) - L (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R})]}{2L n_e} \right]; \right. \\ &\quad \left. \frac{y_3^{ee}}{L n_e} \left[1 + \frac{\delta [R - \sigma (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 2) - L (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R})]}{2L n_e} \right]; 1 \right\} \\ \vec{k}_2^{oe} &= \left\{ \frac{x_3^{oe}}{L n_e} \left[1 + \frac{\delta [R - \sigma (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R}) - L (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 1)]}{2L n_e} \right]; \right. \\ &\quad \left. \frac{y_3^{oe}}{L n_e} \left[1 + \frac{\delta [R - \sigma (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 2) - L (\frac{z_0}{R} n_e - \frac{\sigma}{R} + 1)]}{2L n_e} \right]; 1 \right\} \end{aligned} \quad (29)$$

(30)

Интерференциялық максимумдар шартын (24) келесі түрде жазамыз:

$$(\vec{k}_{2x}^{oe} - \vec{k}_{2x}^{ee})x + (\vec{k}_{2y}^{oe} - \vec{k}_{2y}^{ee})y + \Delta = s\lambda \quad (31)$$

мұндағы, $\Delta - \text{БЛ} - 1$ линзаның шығысындағы oe - және ee - толқындардың жол айырымы. oo -, oe -, ee - және oe - толқындардың БЛ линзадағы оптикалық жолдары α^2 дәлдікпен өзара тең $Z = 2(R - \sigma)$, сондықтан БЛ шығысында жол айырымы нольге тең болады. Сонымен, (29) және (30) өрнектерді (31) өрнекке қойсақ, алатынымыз:

$$(x^2 + y^2) = s\lambda \frac{L}{\delta} \quad (32)$$

Сонымен, ee - және oe - толқындар БЛ шығысында $\varphi = \frac{\pi}{4}$ болғанда радиустері келесі өрнекпен анықталатын сақиналар түріндегі интерференциялық суретті береді

$$R = \sqrt{S\lambda \frac{L}{\delta}} \quad (S=1,2,3,\dots)$$

oo - және eo - толқындар үшін,

$$\begin{aligned} \tan \varphi_0 &= \frac{y_3^{eo}}{x_3^{eo}}; \quad \tan \varphi_1 = \frac{y_3^{oo}}{x_3^{oo}}; \\ \alpha_0 &= \frac{x_3^{eo}}{L} \sqrt{1 + \tan^2 \varphi_0} \left[1 + \frac{\delta}{L} \frac{R - \sigma}{n_e} \right]; \\ \alpha_1 &= \frac{x_3^{oo}}{L} \sqrt{1 + \tan^2 \varphi_1} \left[1 + \frac{\delta}{L} \frac{R - \sigma}{n_e} \right]; \end{aligned} \quad (33)$$

(33) өрнекті (1) және (13) өрнектерге қойсақ, алатынымыз:

$$\begin{aligned} \vec{k}_2^{oe} &= \left\{ \frac{x_3^{eo}}{Ln_e} \left[1 + \frac{\delta}{L} \frac{R - \sigma}{n_e} \right]; \frac{y_3^{eo}}{Ln_e} \left[1 + \frac{\delta}{L} \frac{R - \sigma}{n_e} \right]; 1 \right\} \\ \vec{k}_2^{oo} &= \left\{ \frac{x_3^{oo}}{Ln_e} \left[1 + \frac{\delta}{L} \frac{R - \sigma}{n_e} \right]; \frac{y_3^{oo}}{Ln_o} \left[1 + \frac{\delta}{L} \frac{R - \sigma}{n_e} \right]; 1 \right\} \end{aligned} \quad (34)$$

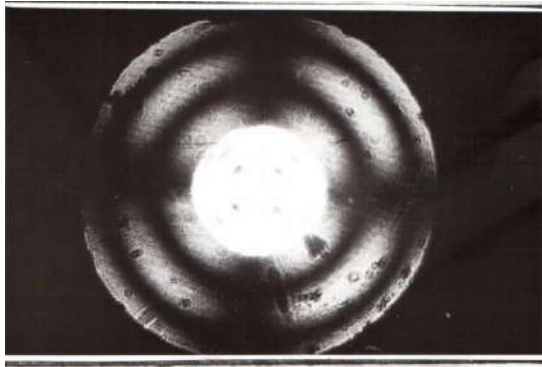
(34) ескере отырып, интерференциялық максимум шартынан (27) алатынымыз:

$$(x^2 + y^2) = (2s + 1) \frac{\lambda}{2} \frac{L}{\delta} \quad (35)$$

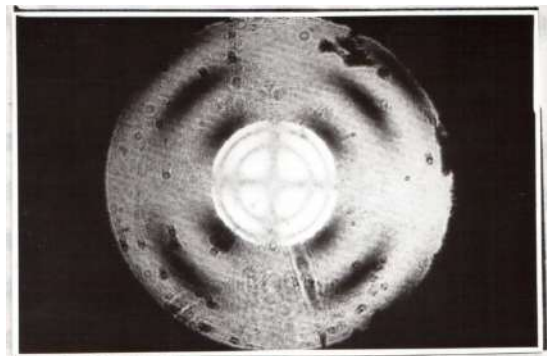
(35) өрнектен көретініміз oo - және eo - толқындар, сонымен бірге ee - және oe - толқындар $\varphi = \frac{\pi}{4}$ болғанда БЛ шығысында радиусы келесі өрнекпен анықталатын сақиналар түріндегі интерференциялық сурет береді:

$$R = \sqrt{2S + 1} \frac{\lambda}{2} \frac{L}{\delta} \quad (S=0;1;2;)$$

$$R = \sqrt{(2s + 1)} \frac{\lambda}{2} \frac{L}{\delta} \quad (s = 0,1, 2, \dots)$$

а.

б.

3- сурет

Қиылысатын лазер сәулесінде БЛ линзаның беретін интерференциялық кресттер (“анализаторсыз” интерференция режимі) а- $\vec{E} \parallel \vec{a}$ (ортасында жарық крест), б- $\vec{E} \perp \vec{a}$ (ортасында қара крест)

БЛ линзаның шығыс қабырғасынан L_1 қашықтықта орналасқан экранда бақылаған жағдайда (32) және (35) өрнектер келесі түрде жазылады:

$$(x^2 + y^2) = \frac{s\lambda}{\delta} \frac{(L+L_1)^2}{L} \quad (34)$$

$$(x^2 + y^2) = (2s + 1) \frac{\lambda}{2\delta} \frac{(L+L_1)^2}{L} \quad (35)$$

3-суретте көрсетілгендей БЛ линзаны 180° “y” осінің маңында бұратын болсақ жоғарыда айтылған интерференциялық суреттер сақталынады, бірақ тек анализатордың көмегімен ғана сақталады.

Нәтижесінде аз шама параметрі көмегімен есептелінген лазер сәулесінің БЛ-дан өту жолдары және алынған өрнектер тәжірибеде көрсетілген поляризациялық сәулелердің интерференциясын дәл сипаттай алады. Алынған интерференциялық суретті («крестер») нысананы дәлдеу мақсатында қолданылатын лазерлік көздегіш ретінде қолдануға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жұманов Қ.Б. Лазер жаңартқан оптика: оқу құралы.-Алматы, 1985
2. Бойко Г. Талшықты-оптикалық тарату жүйесі: оқу құралы. –Астана, 2005
3. Белисарова Ф. Жалпы физика курсы бойынша дәрістер: оқу құралы.-Алматы, 2009
4. Мәженов Н.А. Оптика: оқу қралы.-Қарағанды, 2004

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУДІҢ ТАНЫМДЫҚ БАҒДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІНІҢ КӨНЕ ГРЕКТІК АЛҒЫШАРТТАРЫ

А.Б. Каметова

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада ғылыми танымның бағдары мен әдістері туралы сөз қозғамастан бұрын, алдымен, мәселенің өзектілігі баяндалады. Ол, біріншіден, қазіргі ғылыми таным кеңістігін өрістету қажеттілігімен, екіншіден, қоғам мен табиғат арасындағы қайшылықтарды шешу қажеттігімен, үшіншіден, еліміздің ғылым мен білімге айрықша назар аударып, интеллектуальді ұлт қалыптастыруды қолға алуымен шартталатындығы айтылады. Ғылыми зерттеудің танымдық бағдары әлемді тану барысында, ақиқатқа жету жолындағы қызмет екендігі байыпталды. Сонымен қатар, ғылымға қарсы көзқарастарға да шолу жасалды.

Аннотация. В статье рассматривается актуальность проблема методов и направлений научного познания на основе древнегреческих источников. Это связано с необходимостью расширения сферы научного познания, а также с решением противоречий между обществом и природой. Мы обращаем особое внимание на науку и образование страны, как условие формирования интеллектуальной нации.

Abstract. This article is considered the relevance of problem of methods and the directions of scientific knowledge on the basis of Ancient Greek sources. It is connected with need of expansion of the sphere of scientific knowledge, and also with the solution of contradictions between society and the nature. We pay special attention to country science and education, as a condition of formation of the intellectual nation.

Тірек сөздер: ғылыми таным, ғылыми зерттеу, ғылым, ғылыми әдістер, сәйкестік, алғышарттар, бастау, негіз.

Ключевые слова: научное познание, научное исследование, научные методы, адекватность, предпосылки, начало, основа.

Keywords: scientific cognition, scientific research, scientific methods, adequacy, pre-conditions, beginning, basis.

Ғылым бүгінгі адамзат өркениетін қалыптастырып, оның алға қарай жылжуына келіп ықпалдасатын әлеуметтік институт. Ғылыми зерттеулер мен оның әдістерін қарастырудың маңызды тұстары бүгінгі таңда мынадай өзекті ахуалдар арқылы айшықталады.

Біріншіден, қазіргі адамзат өзінің даму бағдарын айқындап, ілгері жылжып, өркениеттікке, постиндустриалды, ақпараттық қоғамға қарай аяқ басып отырған шақта, ғылымды, оның қоғамдық өмірдегі алатын орнын қайта бағамдап, танымдық парадигмаларды да жаңаша қараумен байланысты. Өйткені, қазіргі кездегі ғылымдардың интеграциясы мен дифференциациясы, аномальді құбылыстардың тылсымдығын ашуға деген ұмтылыс, мистика мен оккультизмдердің құпияларын іздеу, әлемнің біз ойлағаннан гөрі күрделірек құрылым екен-

дігін түйсініп, оның сырларын ашуға деген беталыс ғылымда тың ізденістермен қатар, оның жаңа бір тәсілдері мен әдістерін ұсынуды керек етіп отыр.

Екіншіден, қазіргі ғаламдық мәселелер, оның ішінде емі табылмаған қатерлі аурулардың көбеюі, экологиялық дағдарыстар т.б. әлемге, одан соң, ғылымға деген жаңаша көзқарасты талап етеді. Мәселен, адам мен табиғат арасындағы қайшылықтың өрбуі, бүгінгі таңда әлемдік өркениетке жасыл экономиканы енгізуді ерікті-еріксіз түрде талап етіп отыр. Осы орайда, ғылыми таным әдістерін жаңартып, адамзаттың жасампаздығын қамтамасыз ететін әдістердің қайта жаңғыруы тиіс.

Үшіншіден, еліміздегі интеллектуальді ұлт қалыптастыру стратегиясы жастарымыздың ғылымға деген құлшынысын арттырып, білімділік пен ізденімпаздықты

нығайтуды қолға алып келеді. Әлемдік руханияттағы ғылыми таным мәселелерінің жаңарып отыруынан біздің еліміз де тыс қалмақ емес. Олай болса, біз қарастырып отырған мәселе – Қазақстанның жастарының ғылымды және оның танымдық бағдарын орнықты түйсінуі қажеттігінен, оған деген өз көзқарастырымызды білдіруімізден туындап отыр.

Ғылымның басты қызметтерінің бірі – дүниетанымдық және оны белгілі бір деңгейде оңтайлы бағытқа қарай өзгертушілік екендігін ескерсек, ғылым әлемді қалай таниды деген сауалға байланысты, оның танымдық бағдарлары туралы мәселелер туындайды. Ғылымның қоғамдағы мәртебесі мен танымдық бағдары жөнінде бір-біріне қарама-қарсы екі түрлі көзқарастар жүйесі қалыптасқан. Біріншісі, ғылымның орнын әйгілеп, ол адамзатты жарқын болашаққа бастайды және әлемді мүлтіксіз таныта алады, таза ақиқат білімдер береді деп санайды. Ал екіншісі, ғылым адамзатқа игілік емес, бақытсыздық алып келетін құрылым, ол прогресс емес, регресске бастайды және оның өлшемдері мен нәтижелері шындыққа тура сай келмейді деп санайды. Мысалы, діни фанаттар ғылым нәтижелерін жоққа шығарып, орнына діни танымды ұсынады.

Ғылыми таным бағдарымен, ғылым әдіснамасымен, әдістерімен, ғылым логикасымен, ғылым әлеуметтануымен, ғылымтану ілімімен шұғылданатын арнайы ғылым философиясы деп аталатын сала бар. Ол ғылымға рационалды және қарама-қарсы пікірлер тұрғысынан қарап, әдістері мен әдіснамаларын ұсынып, таным бағдарларын жүйелеп береді.

Ғылыми таным ақиқатқа жету үшін өзіндік әдістер мен әдіснамаларды қамтуы тиіс. Әдістердің пайда болуы мен дамуының өзіндік бір эволюциясы бар деуге болады. Көне дәуірдегі Үндідегі «Нья» ілімінде алғаш рет формальді логиканың негізгі бағыттары ұсынылса [1,466.], грек ойшылы Аристотель оны жүйелеп, логиканың заңдарын, ұғымдар арасындағы операцияларды туындатқан болатын: жалпылау, абстракциялау, ұқсату, жекелеу, салыстыру т.б. Бұл

– қазіргі формальді логиканың операцияларының, оның дамып, арнайы ғылыми әдістер ретінде орнығуының бастапқы негіздері болған еді.

Сол дәуірлерде ғылыми әдістер жүйелі түрде арнайы ұсынылмаса да, оның мынадай бағдарлары болғандығын атап өткен жөн. Фалес, Пифагор сынды математик-философтар геометриялық теоремаларын ұсынып, оны дәлелдеудің жолдарын тапса, полярлы қарама-қарсылықтарды туындатып, оны да ғылыми танымда қолдану жиі көрініс тауып отырды [2,14-246б.]. Мысалы, Гераклит әлемнің қарама-қарсы бастамаларын көрсетіп қана қойған жоқ, оны танымда қалай қолдану керектігіне стихиялы түрде болса да назар аударған еді. Бұл қазіргі таңдағы диалектикалық әдістің бастапқы негіздері болған деп пайымдауымызға болады. Атап айтқанда диалектикалық қарама-қарсылықтарды туындата отырып, қойылып отырған мәселені шешу, Г.Ф. Гегельдің философиясында арнайы заң ретінде дәйектелді.

Сократ өзінің білім беру мен танымдық әдісін майевтика ретінде ұсынған болатын [3,58б.]. Бұндай сұрақ қойып, жаңа ойды туындату, сұрақ қойылып отырған адамның бірізді ойлауы үшін сұрақтарды да жүйелі түрде қойып отыру әдісі қазіргі әлеуметтанулық, педагогикалық зерттеулердегі сұрау салу, сауалнама жүргізу әдісінің арғы негіздері деп тұжырымдай аламыз.

Сондай-ақ, оның «Өзіңді өзің таны» деген нақыл сөзі, адам тек сыртқы дүниеге ғана емес, өзін-өзі тануға да ұмтылуы тиіс екендігімен келіп айшықталады. Адамның өз ішіне өзі үңілуін қазіргі ғылыми танымдағы рефлексия мен психоанализдің түп негіздеріне ұқсатуымызға болады. Мысалы, рефлексия, тек адамның ғана емес, жалпы кез-келген ғылымның өзіне-өзі үңілуімен келіп байланысып жатса, психоанализ жалпы адамның психикасына, оның ішінде, бейсанасын зерттеумен айналысатындығын ескерсек, бұл әдістердің Сократтың идеяларында негізгі бағдарлары байқалғандығын аңдай аламыз.

Элей мектебінің бастауында тұрған Ксенофан діннің шығу тегін зерттей келе,

Гомер мен Гесиодттың құдайлар туралы толғауларын сынады: олар көп болуға тиісті еместігін, басқа да хайуанаттар қолдары болып жаза алатын болса, онда олар да өздеріне ұқсас құдайларды жасап шығарар еді деген сияқты идеяларын ұсынған болатын[4,486.]. Бұдан байқағанымыздай, генетикалық тәсіл мен аналогияны қолданғандығын және оны басқа да құбылыстарға пайдалануға болатындығын ұсынғандығын аңдай аламыз. Яғни, оның кез-келген құбылыстың шығу тегін зерттеп, оның әр түрлі нұсқаларын ұсынатын генетикалық тәсілді қолданып тұрғандығын және ұқсатау мен аналогияны пайдаланып тұрғандығын аңдай аламыз. Демек, ол б.э.б. 570-б.э.б. 480 жылдары өмір сүргендігін еске алсақ, бұндай тәсілдерді алғаш қолданушылардың бірі болғандығын бағамдай аламыз.

Көне Грецияда Демокрит негіздеген атомдық мектеп пайда болғандығы белгілі. Бұнда, әлемдегі материалды денелердің ең ұсақ бөлінбейтін бөлшек атомдардан құралғандығы туралы айтылады. Қазіргі таңда «атомдық тұрғы», «атомарлық айғақ» деген сияқты ұстанымдар бар. Мысалы, Э. Тоффлер атап өткендей, атомдық тұрғы қоғамдық өмірдің барлық саласында, тіптен саясатта да қолданылады, бұнда дауыс элементарлық бөлшек болып табылады [5,150б.]. Ендеше, Демокрит негіздеген атомдық теория кейіннен жетіле келе, ғылыми таным әдісіне айналғандығының куәсі болып отырмыз.

Қорытындылай келе, қазіргі ғылыми әдістердің алғашқы бастамалары көне Грек философиясында пайда болғандығын мынадай кестемен жүйелеп беруімізге болады:

№	Көне Грекиядағы бастаулар	Ғылыми әдістер
1	Аристотельдің логикасы	Формальді логикалық әдістер
2	Пифагордың, Фалестің теоремаларды дәлелдеуі	Дәлелдеу мен гипотеза
3	Гераклиттің қарама-қарсылық диалектикасы	Диалектикалық тәсіл мен диалектикалық логика
4	Сократтың майевтикасы мен «Өзіңді-өзің таны» атты нақыл сөзі	Әлеуметтанулық сұрау салу, сауалнама әдістері мен рефлексия, психоанализ
5	Ксенофанның құдайлардың пайда болуы туралы теориясы	Генетикалық және аналогиялық тәсіл
6	Демокрит негіздеген атомдық теория	Атомдық тұрғы

Әдебиеттер тізімі:

1. Лысенко В. Г. Универсум вайшешики (по «Собранию характеристик категорий» Прашастапады). - М., 2003.-486 с.
2. Меркулов И.П. Метод и гипотеза в истории научного познания.-М.: Наука, 1984.-186с.
3. Солопова М. А. Майевтика // Новая философская энциклопедия / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В. С. Стёпин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – 2-е изд., испр. и допол. – М.: Мысль, 2010. – 786с.
4. Словарь античности. Пер. с нем. – Москва, «Прогресс», 1989.-446с.
5. Тоффлер Э. Третья волна.-М.: ООО Издательство АСТ, 2002.-776с.

ЖУРНАЛИСТІҢ ҚЫЗМЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР

Н.Қ. Камали

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Аңдатпа. Мақалада заманауи медиа-журналистердің күнделікті қызметінде әлеуметтік желілерді қолдануы туралы айтылады. Әлеуметтік желілер журналист үшін ақпарат көзі ретінде қаралып, қауымдастықта пайдаланушылар аудиториясының құрамын және медиа қылықтарды зерттеуге мүмкіндік береді.

Аннотация. В статье рассматривается опыт применения социальных сетей в повседневной работе современных медиа журналистов. Соцсети рассматриваются как источник информации для журналиста, в сообществах видны пользователи, а это позволяет изучать состав аудитории и ее медиа поведение.

Abstract. The article discusses the experience of using social networks in the daily work of modern media journalists. Social networks are seen as a source of information for journalists, community users can see, and it allows us to study the composition of the audience and its media behavior.

Тірек сөздер: әлеуметтік желілер, ақпарат көзі, кәсіби этика.

Ключевые слова: Социальные сети, источник информации, профессиональная этика.

Keywords: Social networks, a source of information, professional ethics.

Әлеуметтік желілер көп жағдайда интернет-нарықтағы жаһандық өзгерістер мен жылжу қарқындығын айқындайтын болды. 2010-2015 жылдары келесі деректер аталған болатын – жастар уақытының 50%-ын Интернеттегі әлеуметтік желілерде өткізеді. Іздеу уақыты үлесі бойынша: ақпаратты іздеу – 70%; әлеуметтік желіде 60%; жаңалықты іздеу мен оны оқу – 55%; музыканы көшіру мен оны тындау – 50%; фотоларды қарау – 45%; электрондық поштаны қолдану – 40%-ды құрайды. Жалпы әлеуметтік желіні пайдаланып, алынған деректерді кім және қалай қолданады деген мақсатпен әртүрлі зерттеулер жүргізілді – алынған деректер мынаны көрсетеді: пайдаланушылардың 80% достарымен араласады, 55% – жаңалықтарды іздейді, 40% – видео қарайды, 40% – достары мен болгерлердің профильдерін қарайды, 25% – ойын ойнайды. Сондай-ақ әлеуметтік желілер кәсіби қызметтің құралы да болады, бұл мына деректермен расталады – пайдаланушылардың 25% жұмыс істейді [1, 2].

Аудитория ресурсы бойынша желіні пайдаланушылардың өте үлкен бөлігі

АҚШ-та – 60%. Мысалы, Facebook бір айда миллиардқа жуық пайдаланушылар сағатын алады. 2011 жылы Facebook әлеуметтік желісіне ай сайын АҚШ-тың 140 млн. астам пайдаланушылары кірді. Олар осы электрондық ресурста, жалпы алғанда, миллиард сағатқа жуық отырады, орташа алғанда бір пайдаланушыға айына 6,5 сағаттан келеді. Қазақстандық әлеуметтік желіде отырғандар орташа есеппен ай сайын 2010 жылы 2,8 сағатты құраса, 2012 жылы – 4,5 сағатты, ал 2015 жылы – 5,1 сағатты құрады және бұл көрсеткіш жылдан жылға өсіп отыр [1, 2].

Әлеуметтік желіге кіру іздеу ресурстарына кіруден гөрі көп, яғни күрделі бәсекелестік туып отыр. Шетелдік және ресейлік ақпарат көздерінің деректері бойынша 2010-2012 жылдары ең көп сұранысқа ие болған әлеуметтік желілер [3, 4]: «Одноклассники» – Интернет пайдаланушылардың 75%, «Вконтакте» – 65%, «Мой мир» – 35%, Facebook – 20%, Twitter – 10%.

Қазіргі уақытта басылымдардың көбі пайдаланушылармен әлеуметтік желіде құрылған контентті қолданады, Ресейлік БАҚ аудиториямен өзара әрекеттесу үшін

Facebook, «ВКонтакте», «Одноклассники», Google+, Instagram, Twitter, Livejournal, Foursquare, «Мой мир»-ді таңдайды. Олардың арасындағы ең жиі қолданылатын публиктер, яғни әлеуметтік желідегі, Facebook, «ВКонтакте» мен Twitter-дегі ресми парақшалар болып табылады.

Әлеуметтік желілер арқылы көптеген БАҚ конкурстарды өткізеді, шенеуніктер мен жұлдыздар үшін сұрақ жинастырады, пайдаланушылармен бірлесіп әртүрлі тақырыпқа оқиғалар жазады. Аудиторияны тарту үшін күлдіргі әдістерді жиі қолданады, мысалы, «Эхо Москвы» мен Lenta.ru. редакциялары өз парақшасында осындай әдісті қоланады.

Әлеуметтік желілер – бұл ресурстар шектелген кезде өз аудиториясымен байланысты сақтап қалудың керемет тәсілі (оқырманның барлық сипаттамаларын зерттеу). Әлеуметтік желілер мынадай мүмкіншіліктер береді: комментарийларды іріктеу және олардың сапасын арттыру (комментарийлар дереу толық келіп түседі); аудитория әрекетіндегі өзгерістерге дереу жауап беру және БАҚ қызметін түзету; сауалнама мен конкурстарды өткізу; жаңалыққа тез жауап беру мүмкіндігі; аудиториядан жаңалықты алып тұру және ньюсмейкерлермен байланыста болу; жаңалықтар лентасын ақпарат көзіне айналдыру (әлеуметтік желі жаңалықтар агрегаты сияқты жұмыс істеуі); пайдаланушылардың назарын негізгі басылым сайтына тарту (әлеуметтік желідегі басылым парақшасынан негізгі интернет-БАҚ-қа өту санын санау); журналистің жеке брендін дамыту; аудиторияның мүддесін әрбір нақты материалға қойған лайктары саны бойынша зерделеу; журналистік және БАҚ ұсынған мәтіндерді жазу; журналистің еңбегін лайк пен посттар санына қарай марапаттау жүйесін қалыптастыру. Алайда өтірік лайктар санын арттыру мәселесі де бар – олар сол немесе өзге жаңалықты тарату, ақпаратты тастап жіберу.

ВВС журналистерінің ұсынымдарына сәйкес, аудиториядан келіп түскен ақпаратпен әлеуметтік желіде жұмыс жасауға мынадай тексерулер кіруге тиіс: аталған

аккаунттың бар болуы; фото/видео/хабарлауды жолдаған адамның орналасқан орны; видеода сөйлесіп отырған адамның акценті; түсірілімнің, фоторедакторды қолданған күні; ауа райы жағдайы – олардың фото/видеомен сәйкес келуі; түсірілім уақыты (көлеңкенің ұзындығына дейін); машина нөмірлері және кадрға түсіп қалғандардың барлығы қосымша ақпарат беруі мүмкін [5, 6].

Әлеуметтік желілердің қарқынды дамуы журналистің басылым кейіпкері туралы ақпаратты іздеуін жеңілдетті. Әлеуметтік желілер журналистиканың дәстүрлі әдістерінің орнын толтырмайды, бірақ күрделі журналистік проблемаларды шешуге қосымша көмек көрсетеді. Бұдан басқа, пайдаланушы туралы жеке ақпаратты пайдалану мен таратуда кәсіби этика нормаларын сақтау қажет. Әлеуметтік желілерде өмірбаян сипатындағы ақпаратқа, соның ішінде фотосуретіне қол жеткізу жеңіл. Фотосуретті журналистер кейіпкердің келісімін алмай-ақ газетке басып шығару үшін пайдаланады. Журналист аккаунтта көрсетілген деректердің растығын тексермей оларды расталған фактілер ретінде қолданады.

Әлеуметтік желілерде жұмыс жасау ережесін сақтамау қателерге байланысты болады, оларды әртүрлі басылым корреспонденттері жіберіп тұрады. Мысалы, БАҚ қарапайым азаматтарды қателесіп қылмыскерлер деп ақпарат беруі мүмкін, сенсацияға құмарлаған журналистер кінәсіз адамдарды қылмыскер деп жаңалық шығарылымдарында жала жапқан кездері де болған [1-5]. Тірі адамдарды, мысалы, тегі мен аттары сәйкес келгендіктен, самолет апаттары болған кезде, өлгендер қатарына қосқандар да кездеседі. Кінәсіз, қылмыскер болып айыпталған адам өз аккаунттарын әлеуметтік желіден алып тастауға мәжбүр болды.

Әртүрлі арналардың бағдарламаларында да, газет беттерінде де мәртебені дәйексөз ретінде алып тұру норма болып келеді. Кейде Интернет-БАҚ-тағы жаңалықтар пайдаланушылардың жеке парақшасындағы комментарийлар мен әлеу-

меттік желідегі хат алмасуға негізделеді. Осыған байланысты, қарапайым пайдаланушы ұйымдастырған ақпараттық салымдар мен троллингтер ғана көрсетіледі. Олар намысқа тиетін түрде болады. Кейде пайдаланушылар жағынан әдейі істелінген арандатушылық та болуы мүмкін. Парақшада журналистпен хат алмасу немесе БАҚ жарияланған солардың мәтіндері де болуы мүмкін.

Әлеуметтік желідегі парақшалар бүгін жеке ақпарат көзі ретінде қабылданады, олардың мәртебесі де өсіп жатыр. Мысалы, суретке, концертке немесе көрмеге және т.б. қатысты жалпы қоғамда талқыланған оқиғаның бірнеше нұсқасы болуы мүмкін.

Мәдениет саласында істейтін әлеуметтік сала өкілдері арасында концерт, спектакль премьерасы немесе алдағы болатын, өткен көрменің жарнамасы немесе ресми алаңы, яғни афиша, тілектері немесе ұсынатын парақшасы ретінде де қолдануы мүмкін. Бұл екі жақты қатынасты нығайтады. Көрермен мен мәдениет саласы қызметкері арасындағы талапты, репертуарды, тіптен қою уақытында айқындауға жағдай жасайды. Осындай коммуникация каналдары дереу ақпаратпен алмасуды тиімді етіп отыр, және бұл жәйт әйгілі тұлғамен тікелей байланыста болу көрінісін де қолжетімді қылады. Яғни, шетелге, алыс орналасқан қалаға журналист пен оператордың жетуге уақыты болмағандықтан, немесе концерт, спектакль көрсету уақыты сол жерге жету уақытымен тығыздау болған кезде, осы әдіс өте ыңғайлы. Бұл сол мәдени іс-шарадан тікелей репортаж немесе интервью алу мүмкіндігін жасайды. Мәдени жаңалықтар бағдарламасында осы әдісті қолдану, яғни, әлеуметтік желі арқылы сол іс-шараға, алдын ала келісіп әрине, қатысуға, түсірілім алып телекөрерменге көрсетуге, сол шетелдегі әртіспен, әншімен, композитормен, суретшімен және т.б. сұхбаттасуға әлде қандай жағдай жасауы мүмкін. Бұл жеке журналист үшін де, бір дардай телеканал үшін де, мемлекет билігі үшін де нақты адам ретіндегі брендпен жұмыс істеу құралы болуы тиіс. Нақтап айтқанда, Twitter.

Алайда, қазіргі уақытқа дейін осы коммуникациялар каналдардың әлеуметтік масшатабыныңықпалын аяғына дейін бағаланған жоқ. Өйткені аты шулы әлеуметтік желілердегі жазулар сол пайдаланушының мәдениет, өнер жағынан сауатсыздығын білдіреді. Яғни, сол талқыланып жатқан мәдени іс-шарадан хабары жоқ екенін және соны қабылдауға дайын еместігін көрсетеді. Сондықтан осы әлеуметтік желіні тек ақпарат көзі ретінде ғана емес, сол мәдени іс-шараға қатысты толыққанды ақпаратты сол репортажды түсіретін немесе интервью алатын журналист әлеуметтік желіде алдын ала пайдаланушымен біраз жұмыс жасауы қажет: іс-шараға қатысты түсініктеме, ақпарат беру, қойылымға қатысатын режиссер, әртіс, тіптен тақырып бойынша да тарихи мәлімет, деректер беру. Бұл журналистің сауаттылығын көрсетеді, және пайдаланушылардың сол мәдени іс-шараға деген қызығушылығын тудырады. Яғни, Twitter өзін жария ету үшін ғана емес, тікелей жұмыс құралы ретінде аудиториямен, азаматтармен өзара әрекеттесу үшін де қолдануға болады.

Сонымен қатар, журналистің әлеуметтік желідегі және әлеуметтік медиадағы кәсіби этикасы туралы да айта кеткен жөн [8]. Оқырман ортасынан шыққан репортерге қатысты – ол жазған мәтінге құқықтық және этикалық тұрғыдан БАҚ-тың редакциясы. Анонимдік хабарламалар қаралмайды. Сонымен, мәдени іс-шараға қатысты қандай да мәлімет, деректер, ақпаратты жариялау алдында журналист оны мұқият тексеруі және басқа да ресми ақпарат көздерімен салыстырып, шығаруы тиіс. Бұл блогерге де қатысты, олардың арасында этика, құқық жағынан мықты да сауатты жазушылар да бар.

Блогосферадағы медиаэтиканы бұзуға байланысты көптеген оқиғалар бар. Оны болдырмау үшін мынаны білу керек: ақпаратпен блогерлер жұмыс жасаған кезде нені басшылыққа алады, қоғам мен пайдаланушылар алдында әр бір айтылған, жазылған сөзіне жауапты екенін, мысалы, композитордың атын, өмірбаянын, сол туралы барлық деректерді шатастырып ал-

мас үшін, сенімді БАҚ көздерінен тексеру керек екенін сезінеді ме екен? Әлбетте, кәсіби журналистер де шатасып қате жіберуі мүмкін, ал еркін авторлар мен азаматтық журналистер түсінбей, яғни журналистік этикадан хабары болмағандықтан жасауы мүмкін. Әр журналист, әсіресе мәдениет саласы бойынша әлеуметтік желі арқылы ақпарат беріп отырған, интернетте айтылған сөзі, берген ақпараты бүкіл редакцияның ақпараты ретінде қабылданынын ұмытпау керек. Сонымен қатар өзі істеп отырған редакциясын жасырмай айтуға, қате жіберген ақпараты немесе намысқа тиетін сөз айтқаны үшін кешірім сұрауды ұмытпауы, әріптестері, редакция саясатына қауымдастық алдында сын айтпауы тиіс. Журналист ретвиттері, лайктары, репосттары оның пікірі немесе редакцияның ұстанымы деп қабылдануы мүмкін екенін есте ұстау қажет.

Сондықтан мәдени іс-шараға қатысты ретвиттер, лайктар, репосттар аса мұқият қолданылуы керек. Журналист тек сенімдісіне ғана сілтеме жасауына бола-

ды. Мысалы, аты әйгілі, танымал қауымдастықта оның аты беделді және айтқан ой пікірі жоғары баға алатын, артында шулы, намысқа тиетін басылымдары жоқ мәдениет қайраткерінің, Блогерлердің шығармашылығын қорғайтын кәсіби одақ пен қауымдастықтар құрылып жатыр. Олар блогерлерді пайдаланушылардың құқық бұзушылығынан қорғауы керек, БАҚ қарым-қатынастарын ретке келтіруі тиіс.

Жалпы, журналистік этика жөніндегі кодекс қабылданған. Оны бұзған журналист немесе блогерлердің қызмет аясы шектеліп, блогерлер қауымдастығынан шығарылады. Алайда, инертнетте жұмыс істеу этикасын реттейтін қолданыстағы бірегей құжат жоқ. Бірақ бұл мәдени салада істейтін журналистің немесе блогердің әлеуметтік желіге салған ақпаратқа деген жауапкершілігін жоққа шығармайды. Сондықтан әрбір мәдениет жаңалығы ресми ақпаратпен және де ресми органдармен жұмыс істеуді талап етеді. Айтыпты, естідік, көрсетеді екен деген ақпаратқа сүйену журналистің сауатсыздығын білдіреді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Киселёв А.Г. *Теория и практика массовой информации*. -М.: 2012.
2. *Занятия и интересы в интернете* // <http://finance.rambler.ru/news/ratings/52201546.html>
3. Висенс А. *Особенности работы СМИ с аудиторией и соцсетями. Презентация доклада* // *Материалы Международной конференции «СМИ и социальные сети: перспективы взаимодействия»* (СПб., 26 сент. 2011 г.) - СПб., 2011. - С. 4. URL: <http://spb.smi.ru> (дата обращения: 10.08.2014)
4. *Исследование аудитории российских социальных сетей* // CMSmagazine. URL: <http://research.cmsmagazine.ru/audience-research-russian-social-networks/> (дата обращения: 15.12.2014).
5. Лукина М.М., Фомичева И.Д. *СМИ в пространстве интернета*. -М.: 2005.
6. *Топ-100 качественных интернет-СМИ России* // <http://www.gazeta.spb.ru/260428-0/>
7. Кичанова В.10 *Twitter-проколов политиков* // *Slon*. 24.09.2012. URL: http://slon.ru/russia/10_twitter_prokolov_politikov-831268.xhtml (дата обращения: 15.08.2014).
8. *Соцсети: кто и для чего их использует* // *Фонд Общественное мнение*. 24.09.2014. URL: <http://fom.ru/infografika/11718> (дата обращения: 15.12.2014).

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН БЕЙНЕСІ

С. Оспанұлы, К.М Мырзағалиева

Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты, Қостанай қ.

Аңдатпа. Мақалада Ыбырай Алла тағаланың хақтығын мойындағанымен көзсіз, соқыр сенімге берілмей, шындыққа жүгінген. Бұл жағынан Ұлы ұстаздың дүниетанымы ұлы ақын Абай Құнанбаев дүниетанымымен астасып жатады. Ыбырай да, Абай да Көкбай Жанатайұлының сөзімен айтсақ, «діннің негізін, мақсат-бағытын ғана алып, соны ақиқат діні етіп қолданған» Ыбырай қыры сан-алуан. Ол-халық жүрегінен мәңгі орын алған ардақты да асыл бейне.

Аннотация. В статье рассказывается о том, что Ибрай Алтынсарин, не предаваясь вслепую вере, искал во всем истину. С этой точки зрения мировоззрение великого поэта Абая Кунанбаева перекликается со взглядами великого педагога. Как говорил Кокбай Жанатай улы: « - и Ибрай, и Абай, из религии брали только самое главное и использовали ее как религию истины». Ибрай является дорогим и уважаемым образом в сердце народа.

Abstract. This article shows that Ibrahim Altynsarin not indulging in blind faith, was looking around the truth. From this perspective, world of the great poet Abay in common with the views of a great teacher. In the words of Kokbay Zhanatan uly and Ibrahim, and Abay, «with religion took only the most important and used it as a religion of truth». Ibrahim is respectable figure in the heart of the people.

Тірек сөздер: ұстаз, білім, мектеп, әдебиет.

Ключевые слова: учитель, образование, школа, литература.

Keywords: teacher, education, school, literature.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ТҮЛҒАСЫ

Өмірден талай талантты ғалымдар да, дарынды ақиық ақындар да, даңқты қолбасшылар да, небір майталман қылқалам шеберлері де, ұлы ұстаздар да өткен. Алайда олардың бәрінің ақылы мен дарындылығына мінезі сай болып, сөзі мен ісі бір жерден шыға бермеген.

Не бәрі қырық сегіз жыл ғұмыр кешіп, бар саналы ғұмырын ағартушылық жолына жұмсаған Ыбырай (Ибраһим) Алтынсарин қандай адам болған?!

Мұхаммед пайғамбардың өсиет хадистерінде: «Егер сіз адамның Алла алдындағы бағасын білмек болсаңыз, онда ол адам туралы халықтың пікіріне құлақ түріңіз», - делінеді [1].

Халық, көзкөргендер не дейді?

Әділ, табанды, көргенді, дарынды

Қазан университетінің профессоры, ориенталист Н.И.Ильминский: «Григорьев Балғожаны аса құрметтеп, жоғары бағалайтын, ал Ыбырай Балғожаның немересі

болғандықтан ғана емес, өзінің жеке басының қасиеттерімен, сондай-ақ дарындылығымен генералдың сүйіспеншілігіне бөленген еді» [Н.И.Ильминскийдің естелігінен], - деп еске алады.

Ыбырай Орынбор бекінісіне оқуға қамқоршысы Жетібай Өтемісұлымен бірге барады. Біраздан соң оның ауылына қайтуына рұқсат етіледі. Ыбырай шекаралық Комиссияның төрағасынан Жетібайдың қасында қала тұруын өтінеді. «Орынбор әкімшілігінің Өтемісұлын үйіне қайтаруға жасаған кезекті әрекеттеріне қарамастан Алтынсариннің үсті-үстіне асқан табандылықпен оны қайтармауын өтінумен болды» [Сүлейменов Б. «Ыбырай Алтынсариннің өмір жолы және қызметі»]. Нәтижесінде әкімшілік Ыбырай қамқоршысын тұрмыс ақысын төлеп, қалдырады.

Б.Сүлейменов Ыбырайдың үздік оқығанын, ол үшін талай рет алғыс та алғанын айтып: «1853 жылы мамырдың 31-ші жұлдызында жазылған «Сынақ актінде» үздік

үлгерімі мен көргенділігі үшін барлық оқушылар алдында Алтынсаринге алғыс хат жарияланды» [Сонда], -дейді.

«Бір ғана айтарым – ол өте әділ, шыншыл, қай жағынан алғанда да ізгі ниетті, мейірбан адам еді». [А.Мазохиннің Ы.Алтынсарин жайындағы естеліктерінен].

РСФСР-дің педагогика тарихы мен теориясы институтының аға ғылыми қызметкері болған, Ы.Алтынсарин шығармашылығы жайында кітапша жазған А.Ф.Эфиров ұлы ұстаздың кемеңгерлігін айта келіп: «Ол нұрлы ақыл, жылы жүрек, көп қырлы дарын иесі болды. Балғын шығынан бастап-ақ бар күш-жігерін, қажыр-қайратын туған халқына қызмет етуге арнады,- дейді [Эфиров А.Ф. «Өмірі мен педагогикалық қызметі»]. Көшпелі Қазақбайұлының «Қазақ билерінің жұмыстарды тексеретұғын турасынан» деп аталатын мақаласында Алтынсариннің билікті адал да, әділ жүргізгені, халқына жан аямай қызмет етіп, үнемі пайда келтіруді ойлағаны айтылады [«Дала уалаятының газеті», 1894, № 46].

«Біздің әңгімеміз негізінен сөздердің мағынасы төңірегінде өрбитін деп жазады Н.И.Ильминский – Мен тек шет тілдегі сөздердің орыс тіліндегі мағынасын берумен ғана шектелмей, техникалық терминдерге келгенде уақыттың тығыздығына мән берместен барынша кеңінен түсіндіруге тырысатынымын. Ал Алтынсарин болса, асқан табандылықпен тыңдаушы еді. Ол өзінің сүйкімділігінен біздің отбасының қадірлі қонағына айналып та кетті». (Н.И.Ильминский естелігінен)

Ы.Алтынсариннің «Мұсылмандық тұтқасы» кітабын орыс ағартушыларының орыс әрпімен бастыру керек дегендеріне қарамастан, дін уағыздары мен құран сүрелерінің бұрмаланып берілуінен сақтанып араб әрпімен шығаруға күш салуы да табандылығын аңғартады. Сол күрескерлігі арқасында дін сабағы мектепте өзі жазған осы қазақ тіліндегі оқулықпен оқытылатын болады.

Торғайда жаңа үлгідегі мектеп ашуы, оның керек-жарағын алу үшін ауыл-ауылды аралап қаражат жинауы, қолөнер мектебін,

әсіресе қыздар мектебін ашып, жатақханалар салдыруы, сол жолда жеңіске жетуі ізденімпаздық, қайсарлық, табандылық қасиеті мен соның жемісі екені даусыз.

Мейірімді, қарапайым, қамқор

Екі сыныптық Қостанай орыс-қазақ мектебінің оқытушысы Ф.Д.Соколов: Ыбырай мұғалімдермен жылы әңгімелесіп, көпшілік алдында олардың беделін көтере сөйлейтінін, басқалардан да мұғалімдерге міндетті түрде құрметпен қарауды талап ететінін еске алып, «Ол мұғалімдермен сұхбаттасқанда олардың оқу ісіне деген құштарлығын оята білетін» деп ерекше қасиетіне де тоқталып өтеді... «Алдына қай кезде, қандай жұмыспен барсаң да ол кісі шынайы тілектес болып, ақыл-кеңесін, не көмегін аямайтын. Қазақ халқы оны аса құрмет тұтатын»,-дейді.

Соколовтың бұл пікірі Ыбырайдың қазанамасында да қайталанатын: «Алтынсарин медреселердің ұстаздарына шын ықыласымен жақын, кішіпейіл болып, солардың зәрулігі болса болысуға даяр болушы еді. Сол себептен олар өзін сүюші еді, қазақтар да өзіне инабатты еді. Алтынсарин орыстардың әр ғылым-білімдерін біліп, қазақтың бірмінезді, ақылды, данышпан, қазақ халқына һәм Россияға пайдалы бір қызметтегі адам еді».

Ы.Алтынсариннің шәкірті әрі ізбасары Ғабидғали Балғынбаев та ұстазының уездік басқарманың іс жүргізушісі бола жүріп кейде уездік соттың қызметін, кейде уездік бастықтың орынбасары міндетін де атқарғанын айта келіп: «Осындай үлкен лауазымға ие болып жүрсе де, ол кішіпейіл де, қарапайымдылық танытатын, оған жұрт әртүрлі тілек-өтініштерімен ағылып келіп жататын. Ыбырай келгендермен жылы сөйлесіп, мүмкін болғанынша арыздарын орындауға ұмтылатын» деп оның мейірімділігін парасаттылығын бар ықылас-ынтасымен жеткізеді.

Екі сыныптық Ақтөбе орыс-қазақ мектебінің оқытушысы А.А.Мазохин: «Алтынсариннің әкелік қамқорлық, мейірбан хаттары бойыма батылдық ұялатып, молдалардың біржолата бетін қайтаруды

ойладым... Молдаға балаларды намазға таяқпен емес, шарифаттың күшімен тарту керек дегенді талай айттым, бірақ тыңдар молда болмады» [А.Мазохиннің естелігінен], - деп ағынан жарылады.

«Ол кішіпейіл де қарпайымдылық танытатын, оған жұрт әртүрлі тілек-өтініштермен ағылып келіп жататын. Ыбырай келгендермен жылы сөйлесіп, мүмкін болғанынша айтқан арыздарын орындауға ұмтылатын». [Ғ.Балғынбаевтың естелігінен].

Педагог-жазушы Спандияр Көбеев те «Орындалған арман» романында алғаш мектепке барғанында байлар кедейдің баласы деп аты-жөнін оқушылар тізімінен сызып тастағанда оқуына Ыбырай Алтынсарин көмектескенін жазады:

«Ыбырай менің маңдайымнан сипап, бетіме үңіліп қарап:

- Оқисың ба, балам? – деді.

- Оқимын.

- Оқы балам. Жақсы оқы!- деді де, Досмағұлға қарап:

-Тізімнен өшірілген болса, қайта жаз. Кедей балалары да оқу керек. Мына балаға көзіңнің қырын сала жүргейсің. Сірә, әкесі осы елдің мықтыларына жақпай, зәбір көрген адам болу керек, - деді.

Мен оқуға алындым. Сонымен 1887 жылы 10 декабрьде оқу басталды» [Көбеев С. «Орындалған арман», Алматы: Жазушы, 1988 -85-86 б.].

Қайрымды, жомарт, жанашыр, ізденімпаз

Тұтқасы туған жердің-алтын қазық,

Білдіртсем әр болысқа қағаз жазып.

Сұлтаным Ыбырайдай бар ма төре?

Жыл болды-ау тышқан деген өзі қатты,

Қамақор боп Ыбырайым ашыққанға,

Ас беріп асырап еді көп халықты.

Қазына – сол сұлтаным еккен тары,

Баршаның бес жүз үйлік ашты қарны.

Он теңгеден ақша алды Ыбырайдан,

Жаяулап барып еді жұрттың бәрі.

[Мұстапа Қарықбайұлының «Алтынсариннің бәйбішесіне жазғаны» Ғылым академиясы жанындағы орталық ғылыми кітапхананың сирек кітаптар мен қолжазбалар бөлімі, 777 папка.].

«Оның есігі жұрттың бәріне әрдайым ашық тұратын, қиыншылық кезеңдегі ақыл-кеңесін былай қойғанда, ол жоқшылыққа ұшыраған қазақтарға қарызға ақша беретін, ол үшін кейін өсім талап етпейтін, көп жағдайда қарызын да қайтарып алмайтын. Орыс қоныстанушылары да оны мейірімді әрі адал адам деп білетін». [Ф.Д.Соколовтың Ы.Алтынсарин жайындағы естелігінен.].

Бұл – ұлы ұстаздың дархандығымен қатар қазақы мінезді, қонақжай кісі болғандығын да байқатады.

Ғ.Балғынбаев «Бұлардың үйіне бай да кедей де келетін, алайда бұлардың бәрі де қонақжайлылықпен біркелкі қабылданын», - деп келген кісілерді бай, кедей деп бөлмейтінін ерекше атап өтеді.

Ыбырай 1879-1880 жылдардағы Торғайда болған ашаршылық пен жұт жайында «Оренбургский листок» газетіне жиі мақала жазып, халқына жанашырлық танытқан бірден-бір адам.

Ы.Алтынсарин публицистикасын алғаш зерттеуші М.И.Фетисов 1879-1880 жылдардың қасында Торғайды жайлаған жұтқа байланысты жайттарды қорытындылап, Ыбырай қазақ халқының тарихи, даму барысында оның алдында тұрған негізгі түйінді мәселелердің бетін ашып бергенін айтып: «Ыбырайдың терең ойлы, күн тәртібінде тұрған толып жатқан проблемалардың бетін ашатын қазақ баласындағы жұт туралы» деген материалы демократиялық қазақ публицистикасының шынайы үлгісі деп бағалайды [Зарождение казахской публицистики. А., КГИХЛ, 1961.].

Ұлы ұстаздың аштық жылдарындағы, жұттан кейінгі халықтың ауыр жағдайына жаны қалай күйзелгенін көзімен көрген шәкірті, әрі жолын қуған әріптесі Ғ.Балғынбаев өзі естімегенде Торғай облысы басшыларының жұт болмаған Қостанай жақтан азық-түлік алдыруына мүмкіндіктері жетсе де қолұшын бере алмай ақыры тарап кеткенін әңгімелей келе бұл тығырықтан шығу үшін Ыбырайдың уез бастығы полковник Яковлевпен бірлесіп көктем шыға кірпіштен орыс-қазақ училищесінің ғимаратын тұрғызыуға бел байлағанын

баян етеді. «Осы арқылы аш-жалаңаш жұртты жұмысқа орналастырып, күнделікті талшық ететін қаржы табуына көмектеспек болды әрі мектеп үйінің салынып қалуын ойластырды,-деп жазады ол-соның нәтижесінде кедейлердің өздері тапқан аз ғана ақшаға көктем күндері шектен тыс қымбат болса да Қостанайдан әкелінген азық-түлікті сатып алып күн көруіне айтарлықтай жағдай жасалды. Бұл көпшіліктің ажал тырнағынан құтылып аман қалуына себеп болды».

Бұдан кейін Ыбырай бастамасымен Торғай өзенінен балық аулау ұйымдастырылып, халықтың әл-аухаты түзеле бастайды. 1880 жылы жаңа мектеп те салынып бітеді. Сөйтіп Ыбырай жұрттың сый-құрметіне бөленеді.

Не нәрсеге де құлшыныс, ізденіс, талпыныс керек. «Ізденген жетер мұратқа», «Еңбек түбі -зейнет» деген осы.

«Қазақ қоғамына үлкен дерт, ауыр қасірет әкелген осы бір қиын-қыстау жылдарда Ыбырай қазақ халқының ең жанашыр қамқоры болды» [5].

Ыбырайдың дүниеден өтер сәтінде әкесінен қалған 500 десятина жерді Қостанайда ашылуға тиісті ауылшаруашылық мектебінің қарамағына өсиет етуі де оның өзінің жеке отбасының ғана емес, бүкіл қазақ халқының қамын ойлаған, кейінгі ұрпаққа жанашыр да қамқор жан болғандығын айқындайды.

1884 жылы Ыбырай шәкірттері «Алтынсариннің ісінен бүкіл халықтың сипатын, оның рухы мен ақылын, адамгершілігі мен мінезі-құлқын, тұтас алғанда оның барлық бейнесін көреміз»,- деп жазды [«Оренбургский листок» 1884, №15].

«Мектеп қамақоршысы зауряд-хорунжий Алтынсариннің адал еңбегі мен шын ықыласы арқасында мектеп аса бір таза, ұқыптылықпен сақталуда. Қазақ балаларының оқу-білімге бірден ден қоюына қарағанда Торғайдағы осы бірден-бір оқу орны жетістіктері мен табыстарға жете беретініне әбден сенуге болады» [7].

Бет-бейнесі, тұлғасы, киім киісі

«Ы.Алтынсарин орта бойлы, толық де-

уге келе бермейтін орташа денелі еді, мұның бәрі оның тұлғасына бір жарасымды көрік беретіндей болатын. Бет-бейнесі қазаққа тән дөңгелектеу біткен, толықтау, өңі қара торы да емес, өзінің қонаққа не қазметке киетін паригі түстес ақ сарылау адам болатын, өзіне жарасымды ақсары түсті дөңгелек сақалы мен мұрты болатын» [Ғ.Балғынбаев естелігінен].

«Жас кезінде шашы сиректеу болып, кейін басының кей жерлерінің шашы түсіп қалғандықтан, ол 10-15 күнде бір рет шашын қырғызып тастайтын, осыған орай қызметке парикпен барса, үйде тақия немесе шошақ, жиегі құндызбен көмкерілген жұмсақ кішкене бөрік киетін, үстіне бешпет пен ұлттық шапан, ал іске шыққанда өз бойына жараса кететін қос қайырма жағалы, шұға қара костюмы болушы еді. Аяғына кәдімгі калошы бар етік, ал елге шыққанда киіз байпақ (валенки) киетін» [Ғ.Балғынбаев естелігінен].

Ыбырай дүниеден өткенде ағайыны Бекмағанбет, қыпшақ Көтiбар:

*«Айбының алатаудың өлкесіндей,
Халқының болдың ғазиз еркесіндей.
Досыңмен қатар жүрсең, жарасушы ең
Мың қойдың алдындағы серкесіндей...»*

*Тұлпарсың тулап туған құлыныңнан,
Сілкінсең от шығушы еді жұлыныңнан...*

*Мәжіліс, жиын еді жүрген жерің,
Қуанып қалушы еді келеген елің.
Көп нашар жарығына паналаған
Секілді дауыл өтпес асқар белім», -*

деп жоқтау айтса, әр сөзінде шындық жатыр: Ыбырайдың қатарынан озық, ісімен Алатаудай биік тұлғалы, дарынды ұйымдастырушы, көшбасшы, атақты би Балғожадай текті кісінің ұрпағы екендігі, дархан пейілді адам болғандығы рас. Жоғарыда сол қасиеттерін дәлелдеуге ұмтылыс жасадық. Ыбырай сонымен бірге өнерді, өнерлі жандарды жақсы көріп, өзі де домбыра шертіп, ән салған. «Өнер алды-қызыл тіл» деп, шешендікті жоғары бағалап, ел алдында ділмарлығын да таныта білген.

«Ыбырай ерекше бір сенімді де әсерлі үнмен сөйлейтін. Дауысында да құлаққа

жағымды әуезділік болатын. Мейлі орысша, мейлі қазақша сөйлесін, одан сөзшендік пен шешендік аңғарылатын. Ол әңгіме айтқанда жұрт зейін қоя тыңдайтын». [Ғ.Балғынбаев естелігінен].

Сейдахмет Бейсенұлы, Күдері Жолдыбайұлы, Ақмолда Орынбайұлы, Нұржан Наушабайұлы сияқты ақындармен қоян-қолтық араласып, олардың өлеңдеріне сын пікір білдіріп, жөн сілтеп отырған. Бұл – өнерге, мәдениетке, әдебиетке деген жанашырлығы. Оны ауыз әдебиеті нұсқаларын жинап бастыруы нақтылап, дәлелдей түседі.

Психолог-ғалым Құбағұл Жарықбаев: «Бар өмірін ағарту, тәлім-тәрбие саласына сарп еткен, осы қызметті өз өмірінің негізі арқауы деп ойлаған үлкен жүректі ұстаздың адам жанын нәзік сезетін, аса сезімтал психолог болғанына шүбә келтіруге болмайды»; десе, Мұсатай Ақынжанов «Ол қазақ сахарасында тұңғыш рет дүниетану мектебін ұйымдастырды»; дейді. Ақын Ғафу Қайырбеков Ыбырай Алтынсариннің өз халқы үшін сан алуан салада қайраткерлік көрсеткенін айтады.

Иә, Ыбырай қыры сан-алуан. Ол-халық жүрегінен мәңгі орын алған данышпан, ардақты да асыл бейне.

Сенімі, дүниетанымы

Ыбырайдың өмірге көзқарасын қарастырғанда түркілік дүниетаным сабақтастығын, ол өмір сүрген әлеуметтік мәдени ортаны ескере отырып талдап-таразылай түскен абзал.

Ыбырай атасы Балғожаның қолында өсті. Қазақы тәлім-тәрбие алды. Көргені - намаз оқып, ораза ұстаған Алланың ақ жолындағы адамдар, естігені – Құран, Ислам шариғаттары – заңы. Тоғыз жасында Орынбор Шекара комиссиясы жанынан қазақ балаларына арналып ашылған жеті жылдық мектепте оқыды. Онда Орынбор мешітінің ахуны Ғұсман Мұсаұлы мұсылман дінінің иман-шарттарын құлағына құйды. Құранды бүкіл оқылу ережелерін сақтап оқуға үйретті. Араб, парсы, татар тілдерінен белгілі шығыстанушы Мірсалық Бекшораұлы сабақ берді. Сөйтіп ол құран сүрелерін өз-

гелерге түсіндіре алатын дәрежеге жетіп, дүниетанымы да қалыптаса түсті.

Ыбырай Алла тағаланың хақтығын мойындағанымен көзсіз, соқыр сенімге берілмей, шындыққа жүгінді. Бұл жағынан Ұлы ұстаздың дүниетанымы ұлы ақын Абай Құнанбаев дүниетанымымен астасып жатады. Ыбырай да, Абай да Көкбай Жанатайұлының сөзімен айтсақ, «діннің негізін, мақсат-бағытын ғана алып, соны ақиқат діні етіп қолданған» [Жанатайұлы К. «Абай шын мағынасындағы мұсылман еді» «Қазақ әдебиеті және мемлекеттік тіл», 10 желтоқсан, 2015.-2 б.].

Бұл ойды Мұхтар Әуезов «Ол діннің құдайына иланады. Енді соның көп сипаттарын өз оқушысына баяндап береді. Сол баяндауында үнемі адамдық жақсы қасиеттер жағын айырықша екшеп, терумен болады. Ендеше бұл сөздің түп мазмұн-мақсаты- адамды жақсы етіп шығаратын қасиет, сипаттарды жеткізе түсу. Моральдық философияның, педагогикалық мұраттардың негізін діндегі негіздермен қабыстырып бермекші» [Әуезов М. Абай Құнанбаев. Алматы. Санат, 1995.], -деп толықтырып, айқындай жеткізеді.

Ыбырай шығармалары туралы да осы пікір-пайымды айтуға болады. Ұлы ұстаз да ислам дініндегі тән, қоршаған орта, рухани тазалық, тәлім-тәрбие жөніндегі Мұхаммед пайғамбардың өсиет хадистерінің мән-мазмұнын өзінің педагогикалық ой-пікірлеріне арқау етіп алған.

Ыбырай да, Абай да елге пайдалы адам болғысы келді. Бұл бір Аллаға деген сенімнен туындаған жүрек қалауы. Өйткені адамзаттың ардақты елшісі хазірет Мұхаммед Хадистерінде: «Ең жақсы адам-басқаға пайдасы тиген адам», -дейді. Ыбырай мен Абай сөздерінің бір-бірімен қабысып, үндесіп жатуының сыры – екеуінің де сусындаған бастау бұлағы – қасиетті құран, Мұхаммед пайғамбардың хадистері.

Ыбырай да, Абай да Ислам құндылықтарымен қатар Батыс, Шығыс, Еуропа, әсіресе орыс классикалық әдебиетінің нәрін бойларына сіңірген данышпандар.

Жоғарыда айтып өткеніміздей, ұлы педагог Құран мен Хадистердің балаларға

тәлім-тәрбиелік мәні зор тұстарын шығармаларында орнын тауып әдемі қолданған. Ыбырайдың осы әдіс-тәсілі қазір де мектептер мен жоғары оқу орындарында пайдаланылса, нұр үстіне нұр болар еді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аббас Б., Ыстыбай Ә. «Мұхаммед пайғамбардың өсиет хадистері». – Шымкент: «Азиат» баспасы, 2005.-87 б.
2. Сүлейменов Б.С. «Жизнь и деятельность Ибрагима Алтынсарина». Алматы, 1962. 27 б.
3. Жанатайұлы К. «Абай шын мағынасындағы мұсылман еді». «Қазақ әдебиеті және мемлекеттік тіл», 10-желтоқсан, 2015. -2б.
4. Мұстапа Қарықбайұлының «Алтынсариннің бәйбішесіне жазғаны». Ғылым академиясы жанындағы орталық ғылыми кітапхананың сирек кітаптар мен қолжазбалар бөлімі, 777-бума.
5. Дербісалин Ә. Ыбырай Алтынсарин. Өмірі мен қызметі туралы. –Алматы, 1965.-214 б.
6. Фетисов М. И. Зарождение казахской публицистики. - Алма-Ата: Каз. гос. изд-во худ. литературы, 1961. - 437 с.
7. Яковлев Я.П. Орынбор мемлекеттік мұрағаты, 6- бума, 784-іс. -2008 б.

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ МЕТОДИЧЕСКИЙ СЕМИНАР «О РОЛИ МЕТОДИЧЕСКОГО КАБИНЕТА В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ»

28 января 2016 года на базе Национальной академии образования имени И.Алтынсарина был проведен республиканский методический семинар «О роли методического кабинета в условиях обновления содержания образования».

В работе семинара приняли участие представители Министерства образования и науки РК, АО «Информационно-аналитический центр», руководители и методисты методических центров, кабинетов управлений образования областей, гг. Астаны и Алматы, сотрудники Академии.

Республиканский методический семинар открыл президент Национальной академии образования имени И.Алтынсарина Жилбаев Ж.О. В своем выступлении он отметил, что сотрудничество методических кабинетов с Академией позволит усилить поддержку организациям образования и отдельным педагогам в инновационной деятельности.

В первой части семинара выступили сотрудники Академии с докладами по следующим направлениям: обновление содержания образования, организация учебно-воспитательной работы в малокомплектных школах Казахстана, участие регионов в реализации Дорожной карты по развитию трехязычного образования на 2015-2020 годы, реализация комплексных мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в Республике Казахстан на 2015-2020 годы, апробация уровневых учебников и УМК по учебному предмету «Казахский язык» для 1-11-х классов

школ с неказахским языком обучения, деятельность Академии по реализации Концептуальных основ воспитания (2015-2020 годы) и издательская деятельность Академии.

В рамках семинара выступила заместитель директора Департамента развития среднего образования АО «Информационно-аналитический центр» Мусина Жаннат Зарлыққызы с докладом «Использование результатов внешней оценки школьников в деятельности методических служб/объединений».

Во второй части семинара состоялся обмен опытом работы методических центров, кабинетов. В своих выступлениях директора, методисты областных и гг.Алматы, Астаны управлений образования обсудили опыт и перспективы развития методических центров, кабинетов.

По итогам семинара были приняты рекомендации.

Ағзамова А.Б. - э.ғ.к., С.Баишев атындағы Ақтөбе университетінің ректоры, Ақтөбе қ.

Байшағырова А.П. - қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, Назарбаев Зияткерлік мектебі, Астана қ.

Бақыт А. - педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, «ӨРЛЕУ» БАҰО» АҚ филиалы Қызылорда облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, Қызылорда қ.

Джангельдинова С.Б. - магистр, «Болашақ» академиясының шетел тілдері мен аударма ісі кафедрасының аға оқытушысы, Қарағанды қ.

Ескендірова А.С. – магистр, білім беру менеджері, «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, Астана қ.

Жиенбаева С. Н. - д.п.н., профессор, Қазақ мемлекеттік әйелдер педагогика факультетінің деканы, Алматы қ.

Исентаева К.А. - «ӨРЛЕУ» БАҰО» АҚ филиалы Астана қаласы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты мониторинг және талдау бөлімінің бас маманы, «Педагогика және психология» мамандығы бойынша «Тұран-Астана» университетінің магистранты, Астана қ.

Итжанова А.А. - математика пәнінің мұғалімі, №3 Киевка орта мектебі, Нұра ауданы, Қарағанды обл.

Каметова А.Б. - магистрант, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Кокенова Г.Т. - стандартизация және сертификация бойынша техникалық ғылымдар магистрі, аға оқытушы, Қазақ Ұлттық өнер университеті, Астана қ.

Қажмұратова А.Т. - қазақ тілі пәнінің мұғалімі, Ф. Қайырбеков ат. №2 гимназия, Астана қ.

Мұратбек Л. - магистрант, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Мұратбеков А.Т. - педагогика және психология факультетінің магистранты, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Алматы қ.

Мырзағалиева К.М. – ф.ғ.к., доцент, Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты, Қостанай қ.

Нұрмұхаметова Ж.Г. - бас аналитик, «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, Астана қ.

Омарова З.Қ. - бірінші санатты мұғалім, бастауыш сынып мұғалімдері әдістемелік бірлестігінің жетекшісі, №82 жалпы білім беретін орта мектеп, Қарағанды қ.

Оспанұлы С. - PhD доктор, профессор, Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты, Қостанай қ.

Өтемұратова Б.К. - №5 ЖОМ және ресурстық орталық директоры, Қарағанды қ.

Сағындықова А.Ж. - қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, №51 мектеп-гимназиясы, Астана қ.

Садыкова Б.С. - магистр, оқытушы, Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты, Арқалық қ.

Сеңкібаев С.Т. - п.ғ.к., доцент, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Терегулов Ф.Ш. - п.ғ.д., профессор, педагогика, психология және пәндік технологиялар кафедрасы, С.Баишев атындағы Ақтөбе университеті, Ақтөбе қ.

Тілемісов С. - магистрант, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Уайсова Ш. - тарих ғылымдарының магистрі, ҚР Ұлттық музейінің аға ғылыми қызметкері, Астана қ.

Үмбетов А.У. – ф-м.ғ.к., доцент, Жаратылыстану және ақпараттандыру факультетінің деканы, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты, Арқалық қ.

Шнайдер Е.А. - Ф. Қайырбеков ат. №2 гимназия, Астана қ.

- Агзамова А.Б.** - к.э.н., ректор Актюбинского университета им. С.Баишева, г.Актобе
- Байшагирова А.П.** - учитель казахского языка и литературы, Назарбаев Интеллектуальные школы, г.Астана
- Бакыт А.** - магистр педагогических наук, старший преподаватель, АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Кызылординской, г. Кызылорда
- Джангельдинова С.Б.** - магистр, старший преподаватель кафедры иностранных языков и переводческого дела академии «Болашак». г. Караганда.
- Ескендинова А.С.** – магистр, менеджер образования АО «Информационно-аналитический центр», Астана қ.
- Жиенбаева С. Н.** - д.п.н., профессор, декан факультета педагогики и психологии Казахского государственного женского педагогического университета, г. Алматы
- Исентаева К.А.** - гл. специалист отдела мониторинга и анализа ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астана, магистрант университета «Туран-Астана» по специальности «Педагогика и психология», г.Астана
- Итжанова А.А.** - учитель математики, СШ №3, пос.Киевка, Нуринский район, Карагандинская обл.
- Кажмуратова А.Т.** - учитель казахского языка и литературы, ШГ №2 им. Г.Каирбекова, г.Астана
- Каметова А.Б.** - магистрант, ЕНУ им.Л.Н.Гумилева, г.Астана
- Кокенова Г.Т.** - магистр технических наук по стандартизации и сертификации, ст. преподаватель, Казахский Национальный университет искусств, г. Астана
- Муратбеков А.Т.** - магистрант факультета педагогики и психологии, Кокшетауский университет им. А.Мырзахметов, г.Алматы
- Муратбек Л.** - магистрант, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, г. Астана
- Мырзагалиева К.М.** - к.ф.н., доцент, Костанайский государственный педагогический институт, г.Костанай
- Нурмухаметова Ж.Г.** - главный аналитик АО «Информационно-аналитический центр», г.Астана
- Омарова З.К.** - учитель первой категории, руководитель методического объединения учителей начальных классов, общеобразовательная средняя школа №82, г.Караганды
- Оспанулы С.** - PhD доктор, профессор, Костанайский государственный педагогический институт, г.Костанай
- Сагындыкова А.Ж.** - учитель казахского языка и литературы, заместитель директора по учебно-воспитательной работе, ШГ №51, г, Астана
- Садыкова Б.С.** - преподаватель, магистр, Аркалыкский государственный педагогический институт им.И.Алтынсарина, г.Аркалык
- Сенкибаев С.Т.** - к.п.н., доцент, Кокшетауский университет им. А.Мырзахметова, г.Кокшетау
- Терегулов Ф.Ш.** - д.п.н., профессор, кафедра педагогики, психологии и предметных технологий Актюбинского университета им. С. Баишева, г.Актобе
- Тлемисов С.** - магистрант, ЕНУ им. Л. Н. Гумилева, г. Астана
- Уайсова Ш.** - магистр исторических наук, старший научный сотрудник Национального музея РК, г.Астана
- Умбетов А.У.** – к.ф-м.н., доцент, Декан факультета естествознания и информатизации, Аркалыкский государственный педагогический институт им.И.Алтынсарина, г.Аркалык
- Утемуратова Б.К.** - директор КГУ СОШ № 5 и ресурсного центра, г. Караганды
- Шнайдер Е.А.** - ШГ №2 им. Г.Каирбекова, г.Астана

1. Басылымдарға қазақ, орыс және шетел тілдерінде педагогикалық бағытта жазылған мақалалар қабылданады. Шетел тілінде жазылған мақалаларды жариялау жағдайында, нотариус арқылы расталған, мәтіннің қазақ немесе орыс тіліндегі аудармасы қоса беріледі. Қолжазбаны автор мұқият тексеріп, редакциялап шығуы тиіс.

2. Ғылыми дәрежесі жоқ авторлардың мақалаларына ғылым докторының немесе кандидатының, философияның PhD докторының рецензиясы қоса берілуі тиіс.

3. Компьютерде терілген қолжазба мақалалар 1 данада, жол аралығы бір интервал, парақтың бір жақ бетіне басылған, парақтың жол жиігі: сол жағы - 30 мм., оң жағы – 15 мм., үстіңгі және астыңғы жолағы – 20 мм. және «Windows үшін Word 7,0 (97. 2000)» мәтіндік редакторында электрондық нұсқада қабылданады.

4. Қолжазбаның көлемі (кестелерді, әдебиеттер тізімін, суреттердің жазбаларын, суреттерді қосқанда) **3 беттен** кем болмауы және **10 беттен** аспауы тиіс.

5. Суреттер көлемі мақаланың 1/4 көлемінен аспауы тиіс.

6. Мақала қатаң түрде келесі **ережелерге** сәйкес ресімделуі керек:

- әмбебап ондық жіктеме кестесі бойынша **ӘОЖ**;

- **мақала атауы** мақаланың мазмұнын нақты ашуы тиіс және 8-10 сөзден аспауы керек; техникалық параметрлері: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – **Times New Roman** бас әріппен, қалың шрифтпен, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **автор(лар)дың аты-жөн(дер)і**, сондай-ақ **мекемелердің толық атауы** келесі техникалық параметрлерге сәйкес келуі керек: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Arial, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **андапта** кіріспе сөздерді қамтымай, мақаланың басты ақпаратынан түйін беруі тиіс, көлемі 15 қатардан аспауы керек, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде келесі параметрлерге сәйкес жазылуы қажет: кегль – 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі – 1 см., жол аралығы бір интервал;

- **тірек сөздер (8-10 сөзден аспауы керек)**: қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде, кегль – 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі – 1 см., жол аралығы бір интервал;

- **мақала мәтіні**: кегль – 14-пункт, қазақ тіліндегі мақалалар үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдеріндегі мәтіндер үшін қаріп түрі – Times New Roman, жол аралығы бір жарым интервал;

- мақала **кіріспеден** басталады, онда тақырыптың өзектілігі қысқа, ықшам әрі нақты көрсетіледі, ғылымилығы (міндеттері) тұжырымдалады;

- мақала негізгі **қорытындымен** тұжырымдалады, онда кіріспеден қозғалған мәселеге нақты жауап болуы тиіс;

- **мақаладағы сілтемелер және/немесе пайдаланылған әдебиеттер** 2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы бойынша ресімделуі тиіс. Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаты. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережесі (2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы, стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған). Жұмыстардың тізімі оларды мәтінде ескеру тәртібімен ұсынылады. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде көрсетіледі (латын қарпін пайдаланбайтын жапон, қытай және басқа тілдердегі атаулар орыс тіліндегі транскрипциясымен жазылады. Ең алдымен қазақ тіліндегі, содан соң орыс тіліндегі және әліпбилері туыстас (украин, болгар және т.б.) тілдердің, келесі кезекте латын әліпбиімен берілген еңбектер көрсетіледі. Қолжазбадағы сілтемелер мен ескертулер реттік нөмірмен белгіленеді және төрт бұрышты жақшаларға алынады;

- мәтіндегі **кестелер** сілтемелерден соң орналастырылады, мәтінде оларды ескеру тәртібімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы, атауы болуы тиіс. Диаграммалар мен графиктер кестені қайталамауы тиіс. Кестелердегі материалдар мәтінге қосымша мәліметсіз түсінікті болуы тиіс. Кестеде пайдаланылған барлық қысқартулар кестенің астында орналастырылған ескертуде анық берілуі қажет;

- **суреттер** TIFF (*.TIF) немесе JPG форматында (Word-қа орналастырудың қажеті жоқ) жеке файлмен ұсынылады. Әр суретке мәтінде бір сілтеме болуы тиіс, суреттер реттік нөмірмен белгіленеді, суреттердің астындағы жазбалары толық ақпаратты қамтуы тиіс;

- қысқартулардың тек жалпы қабылданған нұсқаларына ғана рұқсат етіледі – өлшемдердің, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдердің және т.б. атаулары;

- Математикалық формулалар Microsoft Equation ретінде терілуі тиіс (әр формула – бір объект).

7. Редакция мақалаға әдеби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды. Жоғарыда көрсетілген талаптарға сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

8. Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қ., Орынбор к-сі, 4, «Алтын Орда» БО, 15-қабат, каб. 1507. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

9. **Байланыс тел:** 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

// жазылу индексі 75754

10. **Автор туралы мәліметтер бөлек бетте** (қағазды және электронды нұсқада) жазылады:

- толық Т.А.Ә., ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);

- толық пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды);

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

1. К публикациям принимаются **статьи** на казахском, русском, иностранных языках. В случаях, когда статьи публикуются на иностранном языке, прилагается нотариально заверенный текст перевода на казахский или русский язык. Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами.

2. Статьи авторов, не имеющих ученой степени, должны сопровождаться **рецензией** доктора или кандидата наук, или доктора философии PhD.

3. Рукописи статей принимаются в 1 экземпляре, набранных на компьютере, напечатанных на одной стороне листа с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое - 30 мм, правое - 15 мм, верхнее - 20 мм, нижнее - 20 мм, а также электронный вариант со всеми материалами в текстовом редакторе «Word 7,0 (97, 2000) для Windows».

4. **Объем рукописи** (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не должен превышать 10 страниц.

5. **Объем рисунков** не должен превышать 1/4 объема статьи.

6. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими **правилами**:

- **УДК** по таблицам универсальной десятичной классификации;
- **заглавие статьи** должно точно отражать содержание статьи и состоять из не более 8-10 значащих слов; технические параметры: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центrovанный;

- **инициалы и фамилия(-и) автора(-ов)**, а также полное **название учреждения** должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Arial, абзац центrovанный;

- **аннотация** должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию статьи, не превышать объем 15 строк, выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;

- **ключевые слова (не более 8-9 слов)**: на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;

- **текст статьи**: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, межстрочный интервал - полуторный;

- статья начинается с **введения**, в котором очень кратко, сжато и лаконично отражается обоснование актуальности темы, формулировка научной проблемы (задачи);

- статья завершается формулировкой основного **вывода**, которая должна содержать конкретный ответ на вопрос, поставленный во введении;

- **пристатейные ссылки и/или списки пристатейной литературы** следует оформлять по ГОСТ 7.1 - 2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления (ГОСТ 7.1 - 2003 Принят Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 12 от 2 июля 2003 г.). Список работ представляется в порядке упоминания их в тексте. Все ссылки даются на языке оригинала (названия на японском, китайском и других языках, использующих нелатинский шрифт, пишутся в русской транскрипции). Сначала приводится список работ на казахском, русском языке и на языках с близким алфавитом (украинский, болгарский и др.), а затем - работы на языках с латинским алфавитом.

Ссылки и примечания в рукописи обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки;

- **таблицы** помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;

- **рисунки** (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF), или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков - сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;

- **сокращения** разрешаются применять только общепринятые - названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т.п.;

- **математические формулы** должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула - один объект).

7. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

8. Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять **по адресу**: 010000, Республика Казахстан, г. Астана, ул. Орынбор, 4, БЦ «Алтын Орда», 15-этаж, каб. 1507. Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина.

9. Контакты:

Тел. (8 7172) 57 66 49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

// подписной индекс 75754

10. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе: - Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

- полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

- название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Ж.О. Жилбаев - к.п.н., президент НАО им. И.Алтынсарина, МОН РК

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Н.Ж. Шаханова - д.филос.н., профессор

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

М.Е. Мукатова - к.п.н., доцент, вице-президент НАО им. И.Алтынсарина

А.М. Мамырханова - к.и.н, доцент, ученый секретарь НАО им. И.Алтынсарина

Ж.Ж. Наурызбай - д.п.н, профессор, зав. отделом воспитания и этнокультуры НАО им. И.Алтынсарина

Г.Д. Баубекова - д.п.н, профессор, главный научный сотрудник отдела воспитания и этнокультуры НАО им. И.Алтынсарина

Д.П. Кожамжарова - д.п.н., профессор, ректор Таразского педагогического института

Л.А. Худенко - д.п.н., доцент, заместитель директора научно-исследовательского института «Национальный институт образования» Министерства образования Республики Беларусь

В.Н. Скворцов - д.э.н., профессор, ректор Ленинградского государственного университета имени А. С. Пушкина (РФ)

Л.В. Моисеева - д.п.н., профессор, зав. кафедрой Уральского государственного педагогического университета, г.Екатеринбург (РФ)

С.Ж. Пралиев - д.п.н., профессор, ректор КазНПУ им. Абая

М.Н. Сарыбеков - д.п.н., профессор, ректор ТарГУ им. М.Х. Дулати

Б.А. Жетписбаева - д. п. н., профессор, декан факультета иностранных языков КарГУ им.Е.А.Букетова

Л.С. Сырымбетова - к.п.н, директор центра научных исследований НАО им. И.Алтынсарина

Г.С. Кудайберген - директор центра развития малокомплектных школ НАО им. И.Алтынсарина

*Редактор - Кусаинов О.А.
Корректор - Мухатаева Б.М.
Корректор - Жакишева М.К.*

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБУЧЕНИЯ

А.Б. Агзамова, Ф.Ш. Терезулов
Педагогическая наука и практика как единая динамичная система.....3

А.Ж. Сагындыкова
Пути реализации инклюзивного образования.....12

А.Т. Кажмуратова, Е.А. Шнайдер
Пути повышения познавательной активности на уроках казахского языка.....15

Б.К. Утемуратова
Особенности организации процесса формирования профессионального самоопределения старшекласников в ресурсном центре.....17

А.А. Итжанова
Курсы по выбору:
роль и содержание.....22

З.К. Омарова
Основные факторы адаптации учеников начальных классов к школьной жизни.....26

Ж.Г. Нурмухаметова, С.Н. Жиенбаева
Некоторые аспекты обеспечения преемственности дошкольного и начального образования.....29

А.С. Ескендинова
Дошкольное образование Казахстана:
состояние и перспективы роста.....34

С. Тлемисов
К вопросу внедрения вопросно-ответного интерфейса в систему тестирования знаний.....37

С.Б. Джангельдинова
Инклюзивное образование в высших учебных заведениях Казахстана.....41

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВОСПИТАНИЯ

А.П. Байшагирова
Сравнительный анализ литературных произведений для использования на уроках нравственности.....43

Ш. Уайсова
Музей и молодое поколение.....46

А. Бакыт
Прицип «Будь человеком!» как главный принцип современного образования.....49

Л. Муратбек
Психологическая поддержка студентов в процессе духовно-нравственного воспитания.....53

Учредитель:

РГКП «Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина»
Министерства образования и науки Республики Казахстан.
Журнал издается с мая 2000 года.
Периодичность 1 раз в 3 месяца.
Поставлен на учет Министерством культуры и информации РК.
Свидетельство № 9838-ж от 30.12.2008 г.

Уважаемые читатели и авторы!

Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.

Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.

Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Наш адрес:

01000, г. Астана,
ул. Орынбор, 4,
БЦ “Алтын Орда”, офис 1500.
тел.: 8 (7172) 57-66-49

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Подписано в печать 03.04.2016 г.
усл.печ.л. - 6,4. Печать RISO.

Тираж - 300 экз.
Отпечатано
в издательском центре
НАО им. И. Алтынсарина.

МЕТОДИЧЕСКАЯ ШКОЛА

С.Т. Сенкибаев, А.Т. Муратбеков
Педагогические подходы к аттестации кадров в системе образования.....57
К.А. Исентаева
Задачи мониторинговой деятельности в сфере повышения квалификации педагогов.....61

БОЛОНСКИЙ ПРОЦЕСС В ДЕЙСТВИИ

Г.Т. Кокенова
Взаимосвязь систем обеспечения качества образования и систем менеджмента качества в вузах.....66

НАУЧНЫЙ ПОИСК

А.У. Үмбетов, Б.С. Садыкова
Интерференция лазерных лучей из одноосных кристаллических систем.....70
А.Б. Каметова
Проблема методов научного познания и методов исследования на основе древнегреческих источников.....78
Н.К. Камали
Социальные сети используемые в работе журналистов.....81

ИЗ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

С. Оспанулы, К.М Мырзагалиева
Образ Ибрая Алтынсарина.....85

КОНФЕРЕНЦИИ, ФОРУМЫ, СЕМИНАРЫ

Республиканский методический семинар «О роли методического кабинета в условиях обновления содержания образования» (28 января 2016 г., г.Астана).....91

НАШИ АВТОРЫ.....93

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ.....95

CONTENT

THEORY AND PRACTICE OF TEACHING

<i>A.B. Agzamova, F.Sh. Teregulov</i> Teaching science and practice as a single dynamic system.....	3
<i>A.Zh. Sagyndykova</i> Ways of implementation of inclusive education.....	12
<i>A.T. Kazhmuratova, E.A. Schneider</i> Ways to improve cognitive activity at the lessons of the Kazakh language.....	15
<i>B.K. Utemuratova</i> Features of the organization of the formation of professional self-determination high school students in the resource center.....	17
<i>A.A. Itzhanova</i> Elective courses: the role and content.....	22
<i>Z.K. Omarova</i> Main factors of primary school childrens' adaptation in school.....	26
<i>J.G. Nurmuhametova, S.N. Zhienbaeva</i> Some aspects of continuity preschool and primary education.....	29
<i>A.S. Yeskendirova</i> Preschool education of Kazakhstan: current situation and growth potential.....	34
<i>S. Tlemisov</i> Question-and-answer interface implementation to the knowledge test system.....	37
<i>S.B. Jangeldinova</i> Inclusive education in higher educational institutions of Kazakhstan.....	41

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

<i>A.P. Bayshagirova</i> Comparative analysis of two works based on the moral lesson.....	43
<i>Sh. Uaysova</i> Museum and young generation.....	46
<i>A. Bakyt</i> The principle of «Be a man!» as the main principle of modern education.....	49
<i>L. Muratbek</i> Psychological support for students in the process of spiritual and moral education.....	53

METHODOLOGICAL SCHOOL

<i>S.T. Senkibaev, A.T. Muratbekov</i> Pedagogical approaches to certification of personnel in the education system.....	57
<i>K.A. Isentaeva</i> Objectives monitoring of activities in the field of training teachers.....	61

BOLOGNA PROCESS IN ACTION

<i>G.T. Kokenova</i> The relations between education quality assurance and quality management systems in the institutions of higher education.....	66
--	----

RESEARCH

<i>A.U. Umbetov, B.S. Sadykov</i> The interference of the laser beams from uniaxial crystalline systems.....	70
<i>A. B. Kametova</i> Ancient Greek sources of scientific knowledge and methods of research.....	78
<i>N.K. Kamali</i> Social networks are used in the work of journalists.....	81

FROM THE HISTORY OF EDUCATION KAZAKHSTAN

<i>S. Ospanuly, K.M. Myrzagaliev</i> Image of Ibrai Altynsarin.....	85
--	----

CONFERENCES, FORUMS, SEMINARS

<i>Republican seminar «The role of methodical cabinet in renovation of the content of education» (January 28, 2016, Astana).....</i>	91
OUR AUTHORS.....	94
RULES FOR AUTHORS.....	96